

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**AFGANİSTAN'DA ORTAOKUL VE LİSELERDE
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ
(ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE DERS KİTAPLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sahailla KAMALLUDDİN

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Ramazan BUYRUKÇU

ISPARTA - 2005

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZLİ YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMASI VE SÖZLÜ SINAV TUTANAĞI

İLGİ: Enstitü Yönetim Kurulunun/...../2005 Tarih ve/.....Sayılı Kararı.

..... Anabilim Dalında ders dönemine
ait Eğitim – Öğretim programını başarı ile tamamlayan
..... numaralı

.....'ın hazırladığı

.....

.....

.....

.....

.....

.....başlıklı TEZLİ YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili
TEZ SAVUNMASI ve SÖZLÜ SINAVI Lisansüstü Öğretim
yönetmeliği'nin.....md.si uyarınca...../...../2005.....günü
saat.....'da yapılmış; sorulan sorular ve alınan cevaplar sonunda adayın tez
savunmasının KABULÜNE / REDDİNE / DÜZELTME SÜRESİ VERİLMESİNE,
OYBİRLİĞİLE / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir .

SINAV JÜRİSİ

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi

GİRİŞ

1. KONUNUN BELİRLENMESİ VE SINIRLANDIRILMASI.....	1
2. KONUNUN ARAŞTIRILMASINDA TAKİP EDİLEN METOD.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM AFGANİSTAN'IN TARİHİ, COĞRAFİ KONUMU, EKONOMİK VE SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

1. TARİHÇESİ.....	3
2. COĞRAFİ KONUMU.....	10
3. EKONOMİK DURUMU.....	12
4. SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI.....	14

İKİNCİ BÖLÜM AFGANİSTAN'DA EĞİTİM SİSTEMİNE TARİHİ BAKIŞ

1. İSLAMİYET ÖNCESİ EĞİTİM	16
1.1. Veyda veya Veydi Medeniyeti ve Etkileri.....	17
1.2. Avistayi Medeniyeti ve Etkileri.....	18
1.3. Hint Medeniyeti ve Budizm'in Etkileri	19
2. İSLAMİYET SONRASI EĞİTİM	20
2.1. Kuruluşundan Cumhuriyet Rejimine Kadar Afganistan'da Eğitim (1747–1973).....	22
2.2. Afganistan'da 1973-1992 Yılları Arasında Eğitim	25
2.3. 1992'den Günümüze Kadar Afganistan'da Eğitim.....	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN’DA ORTAOKUL VE LİSELERDE DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

1. AFGANİSTAN’DA ORTAOKUL VE LİSELERDE DERS PROGRAMLARI	31
2. AFGANİSTAN’DA ORTAOKUL VE LİSELERDEKİ DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ.....	40
2.1. Ders ve Müfredat Programları.....	42
2.2. Ders Kitapları.....	60
2.2.1. Bir Öğretim Materyali Olarak Ders Kitabı.....	62
2.2.2. Ders Kitaplarının Biçim ve Tasarım Yönünden İncelenmesi.....	63
2.2.3.Ders Kitaplarında Resim, Tablo, Grafik ve Şema Kullanımı.....	65
3. DİNİ EĞİTİM VE ÖĞRETİM 7.8.9. SINIF DERS KİTAPLARININ İÇERİK İNCELEMESİ.....	65
4. HADİS 7. 8.9. SINIF DERS KİTAPLARININ İÇERİK İNCELEMESİ.....	68
5.TEFSİR 10. 11. SINIF DERS KİTAPLARININ İÇERİK İNCELEMESİ.....	70
6. AKAİD 12. SINIF DERS KİTABININ İÇERİK İNCELEMESİ.....	71
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	74
KAYNAKÇA.....	78
EKLER	88
EK 1.....	89
EK 2.....	102
EK 3.....	103
EK 4.....	104
EK 5.....	105
EK 6.....	106
EK 7.....	107
EK 8.....	108
EK 9.....	109
EK 10.....	110
EK 11.....	111
EK 12.....	117
EK 13.....	122
ÖZGEÇMİŞ	134

KISALTMALAR

- b. : bin
Bkz. : Bakınız
BM. : Birleşmiş Milletler
C. : Cilt
Dr. : Doktor
G. : General
Hz. : Hazreti
ISAF. : Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
Km. : Kilometre
Krş. : Karşılaştırınız
M.Ö. : Milattan Önce
M.S. : Milattan Sonra
s. : Sayfa
S.a. : Sallallahü aleyhi ve sellem
v.b. : ve benzeri
v.s. : vesaire

ÖZET

AFGANİSTAN’DA ORTAOKUL VE LİSELERDE
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ
(ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE DERS KİTAPLARI ÜZERİNE BİR
İNCELEME)
Sahailla KAMALLUDDİN

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi 130 Sayfa, Ağustos 2005.

Danışman: Doç.Dr. Ramazan BUYRUKÇU

Afganistan jeopolitik ve jeostratejik konumu itibariyle çok farklı ülkelerle, farklı şekillerde ilişki içerisinde olan bir ülkedir. Afganistan bir İslam ülkesi olduğu için din, idarî ve siyasî yapılanmasında belirleyici ve yönlendirici bir güce sahip olmuştur. Eğitim sistemi de çoğu zaman dini bir temel üzerine kurulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle din ve din eğitimi üzerine yapılan ve yapılacak araştırmalar, Afganistan’ın geleceği için önemli ve anlamlıdır.

Bu araştırma, Afganistan ortaokul ve lise kurumlarındaki din eğitimi ve öğretimini, öğretim programları ve ders kitapları çerçevesinde incelemeyi hedeflemektedir.

Araştırmamız giriş bölümünde konunun belirlenmesi ve sınırlandırılması ile araştırmanın metodları hakkında bilgi verildi. Birinci bölümde Afganistan’ın tarihi, coğrafi konumu, ekonomik durumu ve sosyo-kültürel yapısı hakkında kısa bilgiler verildi. İkinci bölümde Afganistan’ın eğitim sistemi tarihsel bir yaklaşımla kısaca ele alındı. Üçüncü bölümde de Afganistan ortaokul ve lise kurumlarındaki din eğitimi ve öğretimi, öğretim programları ve ders kitapları esas alınarak belirlenmeye ve değerlendirilmeye çalışıldı.

Sonuç kısmında ise verilen sonuçlar özetlenerek genel geçerliliği olan, uygulanabilir öneriler sunulmaya çalışıldı.

Anahtar kelimeler: Afganistan, Din Eğitimi-Öğretim Programı, Ders Kitabı.

ABSTRACT

EDUCATION OF RELIGION IN THE SECONDARY SCHOOL LEVEL IN AFGHANISTAN

(A RESEARCH ON PROGRAMS AND SCHOOL BOOKS ON EDUCATION OF RELIGION IN THE SECONDARY SCHOOL LEVEL IN AFGHANISTAN)

Sahailla KAMALLUDDİN

Süleyman Demirel University, The Institute of Social Sciences
Department Of Philosophy And Religious Sciences
Master Thesis, 130 pages, August 2005

Supervision: Assoc. Prof. Dr. Ramazan BUYRUKÇU

Afghanistan has a very interesting geo-politic and geo-strategic position with a neighboring countries. Religion always has played important part in administration and political life of Afghanistan. Education also have been tried to be established on religion. The researchs on education are very vital for the future of Afghanistan.

This research aims at to analyse programs and school books on education of Religion in the secondary school level in Afghanistan.

In the introduction, research methodology is explained. I. Part, the history of Afghanistan geographical position, economical and socio-cultural background is analysed. In II. Part, historical background of educational system of Afghanistan is tried to be laid down. In III. part, educational programs of Afghanistan has been tried to be analysed through the school books on education of religion in the secondary school level. In conclusion, validity of conclusions are analysed for an possible applicable suggestions.

Key words: Afghanistan, programs of education of religion, School books.

ÖNSÖZ

Din eğitimi, çeşitliliğin ve fikir zenginliğinin olduğu ortamda daha sağlıklı ve verimli gerçekleşir. Ferdi ve toplumsal hayatımızda zihin huzuru, vicdanıyla barışık olma, ruh zenginliği ve sağlıklı insani ilişkiler gibi hallerin eksikliğini hissediyoruz. Bu eksikliklerin giderilmesinde doğru bir din eğitiminin katkısı büyük olmuştur. Din eğitimi ve öğretiminin en önemli görevlerinden birisi birey ve toplumun dini ihtiyaçlarını karşılayarak bireye kişilik ve karakter kazandırmaktır. Bunun için de din eğitimi ve öğretiminin ortaokul ve lise öğrencisinin gelişim dönem özellikleri ve öğretim ilke ve yöntemlerine uygun olarak planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi gerekir. Planlamada, bireyin dini ihtiyaçları ve gelişim özellikleri yanında, toplumsal ihtiyaçlar ve kültürel değerlere de uygun olmalıdır. Ayrıca eğitim teknolojisi alanında yenilenmeler ve gelişmeler, öğretim araç-gereçlerinin hazırlanması, seçilmesi ve uygulanmasında göz ardı edilmemelidir.

İnanç dini yaşayışın temel taşıdır. İnsan inanan bir varlıktır. İnanç fitridir, ancak uyandırılması ve geliştirilmesi keshbîdir. Bu çerçevede dinin doğru anlaşılıp anlatılması ve insanın gelişim özellikleri ve öğrenim ilkelerine uygun olarak eğitiminin gerçekleştirilmesine özen gösterilmelidir.

Biz bu çalışmamızda; Afganistan’da ortaokul ve lise, Din Eğitimi ve Öğretimini, Öğretim Programları ve Ders Kitapları açısından değerlendirmeyi hedefledik. Çalışmamız, girişten sonra üç ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde, Afganistan’ın tarihi, coğrafi konumu, ekonomik durumu ve sosyo-kültürel yapısı hakkında kısa bilgiler vermeye çalıştık. İkinci bölümde, Afganistan’da eğitim ve din eğitiminin tarihi gelişimini İslamiyet öncesinden günümüze kadar ele almaya çalıştık. Üçüncü bölüm ise, tezdeki asıl konuya zemin teşkil eden Afganistan’da Ortaokul ve Liselerde Din Eğitimi ve Öğretimi (Öğretim Programları ve Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme) ile ilgilidir.

Bu alışmamızda bana yol gösterip, kıymetli görüş, bilgi ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ramazan BUYRUKÇU beyefendi başta olmak üzere, ilim öğrenmemiz yolunda bizlere emek sarf edip, mesai harcayan tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Sahailla KAMALLUDDİN
ISPARTA-2005

GİRİŞ

I. KONUNUN BELİRLENMESİ VE SINIRLANDIRILMASI

Afganistan, ilim ve kültür faaliyetleri bakımından bugün sesini fazla duyurabilen bir ülke değilse de, tarihte İslam dünyasının önemli ilim ve kültür merkezlerinden olmuştur. Gazneliler döneminde Gazne, Timurlular döneminde Herat ve Belh şehirleri dönemin çok sayıda ilim adamı yetiştiren en önemli ilim ve kültür merkezleri olmuşlardır. Savaşçılığının yanı sıra ilim, edebiyat ve kültüre verdiği önemle de dikkati çeken Gazneli Mahmud'un sarayında büyük ilim adamları yetişmiştir. Şüphesiz bu gelişmeler eğitim tarihi çerçevesinde araştırılacak konulardır. Bu araştırmaları tarihçiler ve eğitim tarihçilerine bırakarak biz bu çalışmamızda Afganistan'daki günümüz eğitim sistemi içerisinde din eğitim öğretiminin yer alışı ve etkinliğini tespit etmeye çalışacağız.

Afganistan'ın kuruluşundan günümüze kadar eğitim sisteminde modernleşme çalışmaları yapılmış ve yapılmaktadır. Yeni yetişen nesillere mesleki bilgi ve beceri kazandırmanın yanında, içinde yaşadıkları toplumun kültürel değerlerini aktarmak ve onların kişilikli birer birey olarak yetişmelerini sağlamak eğitimin genel amaçlarındanıdır. Belirlenen şüphenin hedefe ulaşabilmesi, eğitim sisteminin felsefi temellerinin doğru ve sağlıklı oluşturulması, gelişen eğitim teknolojisinin eğitim-öğretim süreci ve etkinliklerinde kullanılması gerekir.

Toplum kültürünün eğitim çağındaki genç kuşaklara aktarılması, kültürün korunmasını sağladığı gibi devamlılığına da katkı sağlar. Kültürün temel ve manevi unsurlarından birisi de dindir. Din, kültürü besleyen, koruyan ve geliştiren bir değer olduğu kadar, kültürün gelişim ve yenileşmesinde engelleyici olmasında da önemli bir faktör olabilir. Bu bağlamda din, kültürün korunması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasında en önemli ve bir üst değer olarak doğru anlaşılıp doğru anlatılmalıdır. Başka bir ifade ile doğru öğrenilip, doğru yaşanması gerekir. Bu da ancak eğitim-öğretimle gerçekleştirilebilir.

Afganistan, siyasî, askerî, ekonomik, dinî v.s. çeşitli nedenlerle eğitim sistemi sürekli değişim gösteren bir ülkedir. Öyle ki, bir sistem denenip sonuçları alınmadan yeni sistem arayışlarına geçilmiş, öğretim programları ve ders kitapları sürekli sisteme uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte bütün sistem

arayışlarında ve program hazırlama ve geliştirme süreçlerinde din belirleyici, yönlendirici zaman zaman da sınırlandırıcı bir rol üstlenmiştir.

Biz bu çalışmamızda Afganistan'daki Din Eğitimi ve Öğretimi, Öğretim Programı ve Ders Kitapları itibariyle değerlendirmeyi konu olarak belirledik. Başka bir ifade ile konunun belirlenmesinde Afganistan'daki eğitim sistemi değişimleri ve bu oluşumlarda dinin belirleyici rol oynaması etkili olmuştur.

Biz konunun araştırılmasında öncelikle eğitim ve metodoloji kitaplarını okuyarak, konunun teorik ve metodik temellerini oluşturmaya çalıştık.

Daha sonra ilgili kurum ve kuruluşların da yardımıyla öğretim programlarının son şeklini bulmaya gayret gösterdik. Daha sonra ders kitaplarını topladık. Toplanan bilgi ve belgeleri tarihi metod, muhteva analizi yöntemi ve kitap inceleme tekniklerini kullanarak tahkik etmeye ve değerlendirmeye çalıştık. Çalışmanın ana metodlarından birisi de anlama ve yorumlama metodudur. Şüphesiz Yüksek Lisans Tez çalışması, bütün Afganistan eğitimi sistemi ve öğretimin bütün kademelerini değerlendirmek, zaman ve emek itibariyle mümkün değildir. Bu nedenle çalışmamızı ortaokul ve lise kademesi ile sınırlandırmayı uygun gördük.

2. KONUNUN ARAŞTIRILMASINDA TAKİP EDİLEN METOD

Afganistan'da eğitim tarihi üzerine yapılmış çalışmalar olmakla birlikte sistematik olarak eğitim üzerine yapılmış çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu nedenle metodik anlamda çeşitli zorluklarla karşılaştık. Şüphesiz sistematik eğitim araştırmaların azlığı ve sınırlılığının siyasi, ekonomik sebepleri vardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN’IN TARİHİ, COĞRAFİ KONUMU, EKONOMİK VE SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

1. TARİHÇESİ

Asya kıtasının kalbi olarak bilinen ve bu kıtada önemli bir stratejik yere sahip olan Afganistan, coğrafi konumundan dolayı tarih boyunca çeşitli milletlerin istila ve işgaline maruz kalmıştır. Bölgeye hakim olan her milletin kendi fikir, inanç ve medeniyetini hakim kılmaya çalışması, günümüzde bir birinden farklı lisanı konuşan ve farklı hayat felsefelerine sahip toplumların oluşturduğu ve bu nedenle de bir türlü iç barışın sağlanamadığı bir Afganistan ortaya çıkmıştır.

Afganistan ve çevresinde kurulan ilk devlet Aryana Devletidir. Milattan önce 2500 yıllarında Amu Derya’nın eteklerinde büyük hayvan sürülerine sahip, göçebe hayatı yaşayan beyaz tenli “Aryayı” adıyla anılan büyük bir topluluğun, zamanla Hindukuş Dağları’nın eteklerine kadar yayılan ve nüfuslarının artmasıyla Sind Nehrini geçerek Kuzey Hindistan’a kadar uzanan geniş bir coğrafyada “Ariyana” adında bir devlet kurdukları bilinmektedir.¹

Afganistan’ın işgali İranlılarla başlamıştır. Milattan önce 500’lü yıllarda ilk defa İran ordularınca işgal edilen bölge, iki asra yakın İranlıların hakimiyetinde kalmıştır. Afganistan daha sonra Makedonya’lı Büyük İskender tarafından işgal edilmiştir. Büyük İskender’in ülkesine dönüşünden sonra bir grup Yunan’lı idaresinde kurulan “Baktrian Devleti” bir asra yakın bölgeyi yönetmiştir. Hindistan’daki Çandragupta Devletiyle mücadele etmek zorunda kalan Baktrian Devleti, Kuzeyden gelen kavimlerin de etkisiyle Miladi 50 yılında yıkılmıştır. Böylece bölge 50–125 yılları arasında Türk asıllı oldukları tahmin edilen İskitliler ve 125–408 yılları arasında ise, Kuşaniler’in hakimiyeti altında kalmıştır. Kuşaniler’in elinden bölgenin hakimiyetini bir başka Türk devleti olan Akhunlar devralmıştır.²

¹ Krş. GUBAR, M. G. M., *Afganistan Der Mesir-i Tarih*, s. 32; HABİBİ, H., *Tarihi Muhtasar-i Afganistan*, s. 7-10.

² Geniş Bilgi İçin bkz. HABİBİ, H., *Tarihi Muhtasar-i Afganistan*, s. 39-41; SARAY, M., *Afganistan ve Türkler*, s. 26-27.

Akhunlar bölgeyi ele geçirdikten sonra Doğu İran ile Kuzey Hindistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada büyük bir devlet kurmuşlardır. Hakimiyetleri altındaki toprakları adaletli bir biçimde yönetmeye özen gösteren Akhunlar Devleti, halkın büyük çoğunluğunun memnun olmasına rağmen İranlılar tarafından ihanete uğramışlardır. İran Hükümdarı olan Anuşervan, Akhunlar'dan zaman zaman yardım görmesine rağmen, Göktürklerle işbirliği yaparak Akhun Devletinin devrilmesinde büyük rol oynamıştır. Devletleri yıkılarak, toprakları Göktürkler ile İranlılar arasında paylaşılan Akhunlar,³ Halaç Türkleri olarak bölgede yaşamaya devam etmişlerdir.⁴

Göktürkler ile İranlılar arasında gelişen dostluk ilişkileri çok uzun sürmemiş ve iki devlet arasında İpek Yolu meselesi üzerine savaş çıkmıştır. İpek Yolunu transit olarak kullanan Doğu Göktürk Devleti, İranlıların yolu kullanmalarına engel olmaya çalışmaları üzerine İranlılara karşı savaş açarak, İranlıları Kuzey Afganistan'dan çıkarmışlardır. Böylece Afganistan, üçü merkezi devlet olmak üzere yaklaşık elliye yakın bölgesel devletin kurulduğu bir ülke olmuştur.⁵ Afganistan'daki bu istikrarsızlık İslam ordularının bölgeyi tamamen fethetmesine, hatta Gazneliler Devletinin kuruluşuna kadar sürmüştür.

İslam orduları Hz. Ömer'in son dönemlerinde hicretin 22–23. yıllarında Abdullah b. Amir'in komutasında Kandahar'a kadar ilerlemiş, ancak bölgeye girmeyi başaramamıştır. Hz. Osman'ın döneminde de İslam orduları Kabil civarına kadar gelmiş ise de; Herat, Belh ve Kabil şehirleri Muaviye döneminde Basra valisi Abdurrahman b. Samura komutasındaki ordular tarafından fethedilmiştir.⁶

İslam ordusunun bölgede uzun zaman kalmasına rağmen İslamiyet halk arasında hızla yayılamamıştır. İslam ordularına bölge halkının işgalci gözüyle bakmaları ve Budizm'in bölgede büyük taraftarının olması, bölgenin fethini ve İslam'ın yayılmasını zorlaştıran sebepler olmuştur. Bölgede İslam ordularıyla süren uzun süreli savaşlar ülkeyi büyük bir çıkmaza sokmuş, dolayısıyla bölge uzun süre istikrara kavuşamamıştır. Büyük kayıplar vererek ülkeyi ele geçiren İslam orduları, halkın sık sık ayaklanmalarından dolayı bir türlü bir merkezi yönetim kurmayı başaramamıştır.⁷ Bu durum İran'daki Samaniler devletinin IX. asrın ikinci yarısında

³ Bkz. ANADOL, C., **Orta Asya Türk Devletleri Tarihi**, s. 15-16.

⁴ Bkz. SARAY, M., **Afganistan ve Türkler**, s. 27.

⁵ Bkz. GUBAR, M. G. M., **Afganistan Der Mesir-i Tarih**, s. 57-58.

⁶ Geniş Bilgi İçin Bkz. HABİBİ, H., **Tarihi Muhtasar-i Afganistan**, s. 89-124.

⁷ Geniş Bilgi İçin Bkz. GUBAR, M. G. M., **Afganistan Der Mesir-i Tarih**, s. 66-96.

bölgenin büyük bir kısmını işgal etmesine kadar devam etmiştir. Samani ordularının büyük bir kısmını oluşturan Türkler, bölgedeki Halaç Türkleri ile birleşerek ordularını daha da kuvvetlendirdiler. Bununla da yetinmeyip bölgede yaşayan bütün kabile ve beyliklerden ordularına süvariler alarak kısa dönemde halk arasında kaynaşmayı sağladılar.⁸

Karahanlılar'ın, Samani Devletinin merkezini işgal etmesiyle Afganistan'da Samani hakimiyetinin yerini Gazneli Devleti almıştır. Türk- İslam nüfusunu Afganistan coğrafyasına yerleştiren ve bunun temelini oluşturan Gazneli Devleti Hindistan'a kadar uzanan ve bugünkü Pakistan'ı da içine alan geniş coğrafyada büyük bir imparatorluk kurmuş, İslam'ın Afganistan'da güçlenmesini sağlamıştır. 1030 yılında Gazneli Sultan Mahmud'un ölümü üzerine tahta geçen oğlu Sultan Mesud, göçebe Oğuz kitlelerinin üst üste gerçekleştirdikleri baskınlarına karşı koyamamıştır. Gün geçtikçe güçlenen Oğuz beyleri, 1040 yılında Tuğrul ve Çağrı Beylerin komutasındaki ordunun galibiyetiyle Gazneli Devletini yıkarak, Selçuklu Devletini kurmuşlardır.⁹

Afganistan'daki Selçuklu hakimiyeti, ülkenin güneydoğusundan Hindistan'a kadar uzanan bölgede hakim olan Gurlular Devleti tarafından zaman zaman tehdit edildi ise de, Selçuklu Devleti Gurlulara yenilmemiştir. Ancak Büyük Selçuklu Devletinin son hükümdarı Sultan Sancar'ın (1119–1157) ölümünden sonra Gurlular kısa bir müddet ülkeyi kontrolleri altına almışlardır. XII. Asrın sonlarına doğru Gurlular'ı yenen Harzemşahlar, Afganistanı da hakimiyetine almışlardır. 1220'den sonra Harzemşahlar'ı yenerek yönetimi ellerine alan Cengiz Oğulları, özellikle Kuzey Afganistan'da yaşamakta olan bazı Türk boylarını Anadolu'ya göç etmeye mecbur bırakmışlardır. XIV asrın sonlarına doğru Türkistan'daki parçalanmış Cengiz oğulları hakimiyetine son veren Timur, bütün Türk boylarını bir araya getirerek Büyük Timur İmparatorluğunu kurmuştur.¹⁰

Başta Timur Han olmak üzere onun hanedanından gelen diğer hükümdarlar Cengiz oğullarının yaptıkları tahribatı onarmaya çalışmışlardır. Afganistan toprakları 1369'dan 1505'e kadar Timurluların hakimiyeti altında kalmıştır.

⁸ Krş. SARAY, M., **Afganistan ve Türkler**, s. 28; HABİBİ, H., **Tarihi Muhtasar-i Afganistan**, s. 89-124.

⁹ Bkz. GÜNGÖR, E., **Tarihte Türkler**, s. 74-75.

¹⁰ Bkz. SARAY, M., **Afganistan ve Türkler**, s. 29-30.

Timur hükümdarlarından Hüseyin Baykara'nın ölümünden sonra Türklerin kendi aralarında çıkan taht kavgaları, bugünkü Afganistan topraklarının parçalanmasına sebep olmuştur. Babur devletinden sonra mahalli devletler kurulmuşsa da, Afganistan İran asıllı Afşar Türklerinden Nadir Şah Afşar'ın hakimiyetine girmiştir.

Nadir Şah Afşar'ın ölümünden sonra onun komutanlarından Abdali kabilesinden Ahmed Han (Ahmed Şah) Kandahar'a giderek Afgan devletini kurdu. 1747'de kurduğu Afgan devleti teşkilatında; bugünkü Peştun kabilelerinin yanı sıra Kızılbaşlara'da görev veren Ahmed Han, Afganistan'ın Güneyi merkez olmak üzere, İran'ın Meşhed ve bugünkü Pakistan'ın bazı bölgelerine hakim oldu. Ahmed Şah'ın kurduğu devlet teşkilatında her ne kadar orduda Kızılbaşlar ve diğer etnik gruplara görev verilmiş ise de, Afgancılık ve Afgan ulus severliği üzerine kurulan bu devletin önemli mevkilerine Peştular getirilmiştir. Kendisini Hindistan'da saltanat sürmüş olan bütün Afgan sultanlarının mirasçısı sayan Ahmed Şah, ülke hakkında alınacak kararları Afganlar (Peştular)'dan oluşan Cirge (meclis)'de alıyordu.¹¹

Ahmed Şah'dan sonra oğlu Timur Şah tahta geçmiştir. Devlet adamı olma sıfatını taşımayan Timur Şah, kendisine biat etmesine rağmen, isyan edeceğine dair dedikodulara inanıp kardeşi Süleyman'ı katlederek saltanata başlamıştır. Devlet merkezini Kandahar'dan Kabil'e taşıyan Timur Şah zamanla babasından teslim aldığı toprakları koruyamaz duruma gelmiştir. Bir taraftan kabileler ayaklanması olurken, diğer taraftan Buhara emirliği Merv bölgesini geri almıştır. 20 senelik bir saltanattan sonra, kendisinden daha kötü bir idare ile saltanatını tamamlayacak olan oğlu Şah Zaman'a tahtı bırakmıştır. Şah Zaman yedi senelik saltanatı boyunca ülkeyi kötü yönetmiştir. İçerde kardeşi Şah Mahmut ve Şüca'ül Mülk ile dışarıda ise Hindistan'ın ve bugünkü Pakistan'ın yeni hakimi olacak İngilizlerle yaşadığı ihtilaflarla devletin gücünü gereksiz şekilde azaltmıştır.¹² Şah Zaman kardeşi Şah Mahmud tarafından tahttan indirilmiştir.

Şah Mahmud tahta geçtiği sırada Peşaver'de bulunan kardeşi Şüca-ül Mülk de istiklalini ilan etmiştir. 1803'te Şah Mahmud aleyhinde Galzayilerin isyan etmelerinden istifade eden Şüca'ül Mülk, Kabil'i zapt ederek kardeşi Şah Mahmud'u hapis ettirip gözlerine mil çekilen kardeşi Şah Zaman'ı serbest bırakır. Şüca'ül

¹¹ Bkz. BAYUR, Y. H., **Hindistan Tarihi**, s. 99-101.

¹² Geniş Bilgi İçin Bkz. KATIP, F. M., **Sirac'üt Tevarih**, s. 35-62.

Mülk'le Vezir Fatteh Han arasında çıkan bir savaş sonunda Şücaül Mülk bugünkü Pakistan'a kaçmak zorunda kalır. Tahta tekrar oturan Mahmut Şah, bundan sonra tamamen vezir Fatteh Han'ın isteği doğrultusunda hareket etmek zorunda kalır. Bu duruma dayanamayan Şah Mahmud Vezir Fatteh Han'ın oğlu Karaman'ı kışkırtarak baba katili yapar. Bu durum kabileleri çileden çıkartır ve olaylar yeni bir kan davasına dönüşür. Kardeşinin öldürüldüğünü duyan Dost Muhammed topladığı kuvvetli ordularla Şah Mahmud'un ordusunu 1818'de yenilgiye uğratır. Şah Mahmud bu yenilginin ardından Kabil'i terk etmek mecburiyetinde kalır, Kabil Barakzay ailesinin hakimiyeti altına girer. Bu hakimiyet kısa sürede ülkenin geneline yayılır. Dost Muhammed döneminde ülke yaşadığı iç ve dış savaşlarla topraklarının büyük bir kısmını kaybeder. Ülkenin güney ve merkezi kısımları İngilizler tarafından işgal edilerek Şüca'ül Mülk hakimiyetine son verilir.¹³

Kabilden kaçmak zorunda kalan Dost Muhammed, Hindukuş dağlarını aşarak Türkistan beyliklerine sığındı. İngilizlerin yardımıyla tahta tekrar oturan Şüca'ül Mülk memleketi yönetmekten çok aciz olduğu için, İngilizler ister istemez idareyi doğrudan ellerine aldılar. 1840'da Dost Muhammed Özbeklerin desteği ile Kabil yakınlarında İngiliz'lerin bir süvari birliğini hezimete uğrattı. Avantajlı durumda olmasına rağmen, Dost Muhammed İngilizlerle başa çıkamayacağını düşünerek mücadeleden vazgeçtiğini ilan etti. Bunun üzerine İngilizler Dost Muhammed ve ailesini Hindistan'a yerleşmelerine izin verdi. İngilizlerle Afganistan halkları arasında çıkan bazı olaylar ve İngilizlerin yaptıkları kötü muameleler, Afganistan halklarının İngilizlere karşı savaş açmalarına sebep olmuştur. Kabil başta olmak üzere ülkenin her tarafında İngilizlere karşı cihat başlatan halk, Afganistan'daki 17 binin üzerindeki İngiliz askerlerini öldürerek, işgale son verdiler.¹⁴

İngilizler uğradıkları yenilgiden sonra intikam amacıyla yirmi bin kişilik bir orduyla Afganistan'a girerler (1842)ve halktan 70.000 kişiyi katlederler. Bu katliamdan sonra Hindistan'a dönen İngilizler, Dost Muhammed'i tekrar memleketine gönderdiler. Ülkeye dönen Dost Muhammed, İngilizlerin çıkarlarına hâlâ gelmeyecek bir biçimde ülkeyi yönetmeye çalışmıştır. Dost Muhammed'in ölümünden sonra oğlu Şer Ali (Babasının sağlığında veliaht ilan edilmiş ve kabul görmüştü.) 12 Haziran 1863'de Hindistan İngiliz umumi valisi Ear Elgin'e durumu

¹³ Geniş Bilgi İçin Bkz. KATIP, F. M., **Sirac'üt Tevarih**, s. 68-75.

¹⁴ Geniş Bilgi İçin Bkz. GUBAR, M. G. M., **Afganistan Der Mesir-i Tarih**, s. 523-548.

izah edip kendisinin tahta geçmesinin resmen tanınmasını ister. Buna karşılık İngiliz valisi beklemesini bildirir.¹⁵

İngilizlerin Şer Ali'yi tanımakta tereddüt ettiklerini öğrenen kardeşleri taht için mücadeleye başlarlar. Bu durumda Afganistan'ın bir kısmı bağımsız olmak üzere bölümlere ayrılır. Bu arada Şer Ali tekrar İngilizlerle anlaşma sağlamaya çalışır, fakat o sırada Eyüp Han'dan büyük bir darbe alan İngilizler, Kabil'i terk ederek Hindistan'a çekilir(1880). İngiliz ordusu çekilirken, bazı antlaşmalarla uzun zamandan beri Buhara'da olan Abdurrahman'ın başa geçmesini sağlar ve Eyüp Han ile arasında uzun süre süren savaşlarda onu kollamaya devam eder. 1901 yılında Abdurrahman'ın ölümü üzerine yerine büyük oğlu Habibullah Han geçer. Habibullah Han Afganistan'ı İngilizlerin etkisinden kurtarmaya çaba gösterir, ancak başarılı olamaz. 1918 yılında bir suikast sonucunda ölen Habibullah Han'ın yerine oğlu Emir Amanullah Han tahta geçer.¹⁶ 1919 da Amanullah Han'ın çabalarıyla Afganistan İngilizlerden bağımsızlığını alsa da iç çatışmalar bir türlü sona ermez. İngilizlerle bir barış anlaşması imzalamakla birlikte, başta Türkiye olmak üzere, birçok ülkeyle siyasi ve askeri konularda anlaşma yapılmasını sağlar. Mustafa Kemal Atatürk'ü örnek alarak Afganistan'a yenilikler getirmek istese de halkın ayaklanmaları sonucunda başarılı olamaz. Tahtını kardeşi İniyetullah Han'a bırakarak kaçmak zorunda kalan Amanullah Han ailesi ile birlikte İtalya'ya yerleşir.¹⁷

Kısa bir dönem sonra Fransa'da sürgünde olan Nadir Şah ülkeye dönerek topladığı kuvvetlerle Kabili ele geçirir. Tacik lider Habibullah'ı yakalayarak idam eden Nadir Şah, döneminde ülke istihbarat ile yönetilir.(12 Ekim 1929) Kral Nadir Şah kısa bir dönem sonra on beş yaşındaki bir lise öğrencisi tarafından herkesin önünde tabancayla öldürülür. Nadir Şah'ın ölümünden sonra onun yerine tahta ondokuz yaşındaki oğlu Zahir Şah geçer. Zahir Şah 40 senelik bir kraliyet döneminden sonra amca oğlu ve başbakan Davut Han'ın darbesiyle tahtan indirilir. Başbakan Davut Han darbeyi başarıyla gerçekleştirerek 1973'de cumhuriyeti ilan eder. 27 Nisan 1978'i takiben Taraki darbesiyle birlikte gelen komünist rejim ise başvurduğu tüm barbarlıklara rağmen yıkılmakta olan ama Rus desteği ile ayakta duran bir sistemden öte bir görüntü sergileyemedi. 1978 – 1992 yılları arasında Rus

¹⁵ Bkz. SARAY, M., **Afganistan ve Türkler**, s. 82-83.

¹⁶ Geniş Bilgi İçin Bkz. BAYUR, Y. H., **Hindistan Tarihi**, s. 411-461.

¹⁷ Bkz. DOĞAN, S., **Afganistan'da Kim Kazandı?**, s. 18.

yanlısı olarak hakimiyet edenler Taraki, Hafizullah Emin, Bebrek Karmel ve sonuncusu Necibullah idi ki G.Dostum'un indirdiği darbeyle 1992'de Birleşmiş Milletlerin Kabil'deki bürosuna sığındı. Ancak 1996 yılında Kabilin Taliban'ın eline geçmesiyle asılarak öldürüldü.¹⁸

1992'de Rus yanlısı Necibullah hükümetinin yıkılmasıyla Afganistan'da geçici İslam devleti kuruldu. İki aylık geçici hükümetin başına geçen Sıbğettullah Müceddeddi az da olsa halkın yüzünü güldürmüştü. Kendi aralarında anlaşamayan liderler zamanla koltuk kavgasına giriştiler.¹⁹ Sıbğettullah Müceddeddi'den sonra cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan Rabbani döneminde amansız şekilde iç savaş başladı. Başta Kabil, Celalabat, Herat ve Şumali bölgelerinde Rabbani'ye bağlı güçler hakim olurken, ülkenin diğer bölgelerinde muhalli güçler hakim olmuştu. 1994'te Taliban hareketinin başlamasıyla birlikte 1996'da Kabil'i ve 1998'de Mezar-ı Şerifi ele geçirdiler. Yakın tarihte görülmemiş zulüm, işkence, katliamlar ve her türlü insanlık dışı muamelede bulunan Taliban hareketi, 11 Eylül 2001'de El-kaide'nin Amerika'ya yaptığı saldırıdan sonra dünyanın tepkisini üzerine çekti. Amerika Birleşik Devletleri tarafından El Kaida örgütünü ve bu örgütün lideri Usame b. Ladini ülkesinde koruyan Taliban'a Ekim 2001 tarihinde savaş açıldı ve Afganistan resmen işgal edildi. Kasım 2001'e gelindiğinde Taliban'a karşı Afganistan'da savaş sürerken, Bonn'da siyasi görüşmeler yapıldı. Afganistan aşiretlerini temsil eden delegeler, Bonn toplantısında, Loya Jirga (Büyük Meclisi) toplanıncaya kadar başbakan ve bakanlar kurulunu içeren geçici bir yönetim kurulmasını onayladı. Aralık 2001'de ise Taliban güçleri, direndikleri son yer olan Kahdahar'ı da kaybetti. Hamit Karzai'nin başkanlığında kurulan geçici yönetim, 22 Aralık'taki yemin töreniyle görevine başladı. BM Güvenlik Konseyi, Uluslararası Güvenlik Destek Gücü'ne (ISAF) onay verdi ve güç Afganistan'a geldi. Karzai hükümetinin ilk çalışmaları Taliban tarafından konulmuş insanlık dışı baskıcı yasakları kaldırmak oldu. Bonn anlaşması gereği Hamit Karzai altı ay sonra görevi başkasına devretmesi gerekirken. Haziran 2002'de görev süresine 18 ay daha eklenerek Ocak 2004'e kadar uzatıldı. Ocak 2004'e yapılması beklenen başkanlık

¹⁸ Krş. TAŞKIN, A. M., *Türklüğün Beşiği Olan Afganistan ve Oradaki Türkler*, s. 224-225; BEG, R., *Adı Afganistan'dı Taliban'ın Eline Nasıl Düştü?*, s. 24-25.

¹⁹ Krş. OSMANOĞLU, M., *Afganistan Cihadın 10 Yılı*, s. 13; AZAM, A., *Cihad Gündeminde*, s. 68-73; REŞİT, A., *Taliban İslam Neft ve Bazi-i Buzurg-ı Cedid*, s. 13.

seçimlerinin Eylül 2004’e erteletilmesi zerine Karzai’nin de görev sresi uzatılmış oldu.

2. COĞRAFI KONUMU

Günümüz siyasi haritasında Afganistan olarak bilinen ülkenin adı Afgan kavminin üstünlük kazandığı 1747 yılından sonra ortaya çıkmıştır. Bugünkü sınırları kendisi taraf olmaksızın 1800’lı yıllarda başka devletler tarafından çizilmiştir. Afganistan’ın Batı Türkistan (Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan) ile arasındaki sınır 1885’de, Pakistan ile arasındaki sınır ise 1893 yıllarında çizilmiştir. Söz konusu her iki sınır çizimleri anlaşmasında da taraflar İngiltere ile Rusya olmuştur.²⁰

Afganistan’ın yüz ölümü 652.000 km² olup, kuruluşundan günümüze kadar ülkede tarafsızlık ilkesine dayalı bir nüfus sayımı yapılamadığından nüfusu konusunda kesin bir bilgi olmamakla beraber, Birleşmiş Milletlerin gerçeğe yakın bir tahminde bulunarak 2001 yılında verdiği rakam 28 milyon civarındadır.²¹

Bir Orta Asya (Türkistan) lkesi olan Afganistan’ın, kuzeyden Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan ile doğudan kısa bir mesafede Doğu Türkistan, Keşmir ve Pakistan ile, güneyden yine Pakistan, batıdan da İran ile sınırı bulunmaktadır.

Afganistan’ın coğrafi yapısı; genellikle üzerinde sıra dağların bulunduğu yaylalardan ve yer yer de ovalardan oluşmaktadır. Bir ziraat ve tarım ülkesi olan Afganistan’da kuraklığın yaygın olması ve elverişsiz tabiat şartlar nedeniyle toprakların ancak onda biri kullanılabilmektedir. Coğrafi şartları dikkate alınarak Afganistan, Kabilistan, Cenubi, Herat, Hazaristan, Nuristan ve Türkistan şeklinde idari bölümlere ayrılmıştır.

Nehirleri: Afganistan’a ayrı bir özellik kazandıran ve Afganistan’ı verimli bir ülke yapan nehirlerin en uzununu ve tarihe de damgasını vuran Amu Derya’dır. Amu Derya, Kuzey Afganistan (Güney Türkistan) ile Tacikistan ve Özbekistan arasında tabii hudut olarak uzanıp, Pamir dağlarından (Doğu Türkistan’ la Güney Türkistan arasındaki dağ) ıkarak ana Türkistan’ın Aral Gölü’ne dökülür. Tarihi adı “Oxcus veya öksüzdür.” Uzunluğu 2400 km.dir. Küçük taşıt gemilerinin kullanılmasına uygundur. Nehrin önemli limanları, Kızıl Kale, Daş Güzel ve Derkat

²⁰ Bkz. ANDİCAN, A., **Afganistan ve Türkler**, s.10.

²¹ Bkz. HAKKANİ, H., **Taliban Az Habı Mulla Ta İmaratı Müminin**, ev. SAFİ, R., s. 1-2.

limanlarıdır. Afganistan ile Özbekistan arasındaki ulaşımında Hayratan Köprüsü kullanılırken, Afganistan ve Tacikistan arasında Derkat ve Kızıl kale limanlarında küçük sandal ve gemiler kullanılmaktadır. Amu Derya Afganistan Türkleri (Güney Türkistanlılar) için ekonomik öneminin yanı sıra, manevi bir öneme de sahiptir. Birçok Türk Hakanı bu tarihi nehirde geçerek doğu ve batıda fetihler yapmışlardır. 1893'te İngiltere ile Rusya arasında yapılan bir anlaşma sonunda Afganistan Türkistan'ı (Güney Türkistan) ile Batı Türkistan (Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan) arasında sınır çizilirken, Amu Derya doğal sınır kabul edilmiştir. Amu Derya dışında yine Kuzeyde Pamirlerden süzülerek batıya doğru akan, 320 km uzunluğunda Kökçe (Gökçe) Deryası, 190 km uzunluğunda Kunduz (Gündüz) Deryası, 480 km uzunluğunda Belh Deryası, 320 km. uzunluğunda Seri Pul Deryası, aynı uzunlukta olan Kaysar Deryası ve Bendi Türkistan denilen merkezi Türkistan Dağlarından başlamak suretiyle batıya doğru uzanan 700 km uzunluğundaki Murgab Deryası, ayrıca ülkenin diğer bölgelerindeki Herat, Gazne, Ferah, Kabil Deryaları ülkenin diğer nehirleridir.²²

Dağları: Afganistan'ın ortalama yüksekliği 1220 metreyi geçer. Doğu- Batı arası uzunluğu 1240 km, kuzey- güney arası 653 km.dir. Dağ silsileleri, kuzey- doğudaki Vakhan koridorundan güney-batıya doğru ülkeyi ikiye ayırır. En önemli dağ silsilesi Himalaya dağlarının uzantısı olan Hindikuş dağlarıdır. Bu dağlar kuzey ve güney Afganistan bölgeleri arasında adeta bir set teşkil eder. 2987 m. yüksekliğindeki Şiber en önemli geçittir. Hindikuş dağları batıya doğru açılarak İran sınırına kadar uzanır. Ülkenin ortasında Kuhu Baba Dağı vardır. Afganistan'ın diğer önemli dağları doğuda bulunur. Bunlardan Sefid Kuh (Akdağ) Kabil' in güneyinde Logar vadisine, batıya doğru uzanır. Bu dağlar stratejik önemi büyük olan Hayber geçidi ile Kabil' in güneyinde ikiye bölünür. Daha güneyde Pakistan'daki Süleyman Dağlarının kuzey uzantısı vardır. Kovaja Arman Dağı Kandahar Bölgesi ve Pakistan'ın sınırı arasında güney- batıya uzanır.²³

²² Geniş Bilgi İçin Bkz. UÇKUN, E., **Elli Bin Yaşındaki Turan Afganistan Olur mu?**, s.49-54.

²³ Bkz. HAKKANİ, H., **Taliban Az Habı Mulla Ta İmaratı Müminin**, Çev. Safi, R., s. 2-7.

3. EKONOMİK DURUMU

Afganistan'ın yer altı zenginlikleri yönünden büyük bir potansiyele sahip olduğu bilinmektedir. Ancak uzun süreli savaş ve nakil güçlükleri dolayısıyla madenler yeterince işletilememektedir. Afganistan ulaşımında daha çok karayolları kullanılmaktadır.

1978'de bir Fransız firması Kabil, Kandahar ve Heratı bir birine bağlayacak ve batıda İran'a, güneyde de Pakistan'a kadar uzanacak olan demiryolunun yapımını üzerine almışsa da, çıkan iç savaşlar nedeniyle tamamlayamamıştır. Kara yollarını Kandahar-Çaman, Kabil-Torham ve Herat-İslamkale kısmını Amerikalılar, Kabil-Kunduz-Kızılale ile Puli-humri-Mezar-ı Şerif kısmını da Sovyetler yapmıştır. Ulaşımında Amuderya üzerinde çalışan küçük deniz araçlarından da faydalanılmaktadır.²⁴

Tarım: Verimli tarım alanlarına sahip olan Afganistan halkının büyük bir kısmı tarımla uğraşır. Araziler küçük gruplar halinde olup, toprak çoğunlukla ilkel metodlarla işlenir. Afganistan'ın başlıca tarım ürünleri: Buğday, mısır, pirinç, arpa, fasulye, bezelye, çavdar, darı, yonca, patates, soğan, lahana, patlıcan, kabak, limon, kiraz, elma, pamuk, şeker pancarı ve tütündür.²⁵

Hayvancılık: Afganistan ekonomisinde önemli bir yere sahip olan hayvancılık da halkın en çok uğraştığı alanlardandır. Koyun, keçi, deve, at ve eşek, küçük ve büyük baş hayvanlar beslenmektedir. Afganistan'da dört çeşit koyun türü vardır. Bunlardan Gilzai cinsi yünü için, Türki cinsi et-yün-süt için, Arabi cinsi halı yünü için, Karakul cinsi derisi için beslenir.

Sanayi ve Endüstri: Evlerde ve atölyelerde yapılan el sanatları dışında Afganistan sanayi bakımından yeni yeni gelişmekte olan bir ülkedir. Kumaş, çimento, şeker ve gübre fabrikaları vardır. Halı el sanatları ve fabrikasyon olarak endüstri sanayinde önemli bir yere sahiptir.

Tabii Kaynakları: Petrol yatakları, doğalgaz, altın, kükürt, tuz yatakları, kömür havzaları, demir, bakır, çinko, sodyum, magnezyum sülfat, magnezyum klorat, krom, berilyum, sülfür, talk ve gümüş gibi yeraltı zenginliklere ve tabii

²⁴ Bkz. GÜLTEPE, N., **Afganistan: Mazlum Türklerin Ülkesi**, s.11.

²⁵ Bkz. **Yeni Rehber Ansiklopedisi**, Afganistan, c.1, s. 184.

kaynaklara sahip olan Afganistan, bu zenginliklerinin ancak %5'ini bile kullanamamaktadır.²⁶

Afganistan'da yıllardır süren savaşlar nedeniyle, pek çok alanda kesin bir rakam vermek mümkün değildir. Ancak son 25 yılda Afganistan'la ilgili yapılan çalışmalarda tahminlerden yola çıkılarak bazı veriler ortaya konmaktadır. Aşağıdaki veriler Birleşmiş Milletlerin gerçeğe yakın bir tahmini verileri olup, konuyu biraz olsun açacağı düşüncesiyle bu bilgilere çalışmamızda yer verdik.

Kişi Başı Milli Gelir	800 Dolar (2001 tahmini)
İşgücü	10 milyon (2000 tahmini)
İşgücünün Sektörlere Dağılımı	Tarım %53, Endüstri %28,5, Hizmetler %18,5 (1990)
Dış Borç	5,5 Milyar Dolar
Dış Ticaret Hacmi	230 Milyon Dolar (1996 tahmini) 2,5 Milyar Dolar (UNDP 2000 tahmini)
İhracat	80 Milyon Dolar (1996 tahmini) 1,27 Milyar Dolar (UNDP 2000 tahmini)
İthalat	150 Milyon Dolar (1996 tahmini) 1,25 Milyar Dolar (UNDP 2000 tahmini) ²⁷

4. SOSYO - KÜLTÜREL YAPISI

Coğrafi konumu gereği Afganistan, pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu medeniyetlerin kültürlerinden etkilenmiştir. Bugün de bir çok etnik grupların yaşadığı bir ülke olan Afganistan'da farklı bölgelerde farklı sosyo-kültürel yapıya rastlanmaktadır.

Afganistan'ın ismi her ne kadar Afganlar ülkesi anlamına gelse de, bu isim sadece siyasi olarak Afganların üstünlük sağlamasıyla ortaya çıkmış ve günümüze kadar birçok kargaşanın çıkmasına da neden olmuştur. Afgan kabilelerine mensup olmayanları da Afgan kimliği altında toplayarak, bir ulus devletini meydana getirme

²⁶ Bkz. UÇKUN, E., **Elli Bin Yaşındaki Turan Afganistan Olur mu?**, s.56.

²⁷ [www.tika.com/Afganistan'ın Etnik Yapısı](http://www.tika.com/Afganistan'ın%20Etnik%20Yapısı), 05.10.2002.

düşüncesi, farklı kültürlerin birbiriyle eşit derecede nüfus kitlesine sahip olmalarından her bir kültürün menşei itibarıyla, farklı milletlerin kültürlerinin bir parçası olmalarından dolayı gerçekleştirilmesi zor bir projedir.

Örneğin; Afgan ve Peştun kültüründen bahsetmeye çalışıldığında aşağı yukarı karşımıza Hint kültürünün yozlaşmış hali çıkmaktadır. Eğer bir Tacik kültüründen bahsedecek olursak yine karşımızda biraz değişik versiyonuyla Fars kültürü çıkmaktadır. Aynı şekilde bu bölgedeki gözardı edilmeyecek Türk varlığının etkisiyle değişmesi zor orijinal bir Türk kültürü hakimdir.

Etnik yapısı: Hint, Türk ve Fars milletlerinin yaşadıkları bir alanda kurulan Afganistan, etnik yapı olarak da bir birinden farklı toplulukların yaşadığı bir ülkedir.

Afganlar: (Avganlar/Peştular) Daha çok ülkenin güneyinde eski Hindistan ve bugünkü Pakistan sınırlarında yaşamakta olup, Peştuca konuşmaktadırlar. İki yüzyıldan beri hakim bir millet olarak Afganistan'ın idaresini ellerinde bulundurmalarına rağmen hala nüfuslarının önemli bir bölümü yarı konar- göçer bir hayat sürmektedir.

Afganistan'da Çingenelerin dışında sadece Peştunların bir bölümü göçebe hayatı yaşamaktadır. Bunlara Afganistan'da Kuçi derler. Afganistan'ın genel nüfusu konusunda olduğu gibi Peştunların nüfusunda da kesin bir veri mevcut değildir. Ancak başka milletlere nazaran yoğunlukta oldukları kesindir.

Türkler: Ülkenin ikinci kalabalık nüfusuna sahip olan Türkler yoğunluk olarak kuzey, kuzeydoğu ve ülkenin merkez kısımları olan Hazarecat bölgelerinde yaşamaktadırlar. Afganistan'da yaşayan Türkler; Özbekler, Türkmenler, Kırgızlar, Kazaklar, Karakalpaklar, Aymaklar(Oymaklar) ve Türk olup olmadıkları halen tartışma konusu olan Hazareler'den oluşmaktadır.

Tacikler: Ülkenin üçüncü kalabalık nüfusuna sahip olan Tacikler, dağınık bir şekilde hemen hemen ülkenin bütün bölgelerine yayılmış durumdadırlar. Ancak en kalabalık yaşadıkları bölgeler ülkenin kuzeydoğusuyla Kabil ve civarıdır. Bunların konuştukları dil, Farsça'nın değişik bir lehçesi olan ve ülkenin eğitim dili olan Darice'dir.

Afganistan’da bu milletlerin dışında yaşayan azınlıklar da mevcuttur. Bu azınlıklar Hindular, Belular, Peşeyiler, Araplar, şığniler ve Nuristaniler’den ibarettir.²⁸

²⁸ Geniş bilgi için Bkz. TANK, B., **Cihadı Kuşanan Topraklar (Nemrut Dağından Hindukuşlara)**, s. 383.

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN EĞİTİM SİSTEMİNE TARİHİ BİR BAKIŞ

Asıl konumuza geçmeden önce bu bölümde Afganistan'ın eğitim sistemi, felsefî değişim ve gelişimleri esas alarak kısaca ortaya koymak istedik. Çünkü dünü doğru ve sağlıklı tanımadan bugünü doğru tespit etmek ve değerlendirmek, geleceğe yönelik öneriler sunmak bilimsel ve doğru bir yaklaşım olmayacağı gibi, sonuçları yanıltıcı da olabilir.

Toplumların eğitim sistemleri çoğunlukla eğitim-siyaset ilişkilerine göre şekillenmektedir. Afganistan'da genel olarak değişim ve farklılıklar, yönetim değişikliklerine paralel olarak gerçekleşmiştir. Bu realiteden hareket ederek Afganistan eğitim sisteminin değişim farklılıklarını esas alarak kısaca incelemeye gayret gösterdik.

1. İSLAMİYET ÖNCESİ EĞİTİM

Bugünkü adıyla Afganistan olarak bilinen ülkede tarih boyunca pek çok kavim hakim olmuş ve bu topraklar üzerinde Ariyana, Ahamenişiler (Akhamansheha), Tatarya, Babaria, Atlı Göçebe Diyarı, (Mounted Nomands) Atlı Akıncılar İmparatorluğu, İskitler, Seltler ve Sakalar Ülkesi, Parthia ve Partlar veya bugünkü adıyla Bakhtar (Bactria), Belh, Horosan, Cenubi Türkistan (Güney Türkistan), Turan Zemin, Türkistan, Taharistan, Siyungnular, Hunlar, Oğuzlar, Kushaniler, Sasaniler, Şeybaniler, Harezmsahlar, Gorilar, Gazneliler, Selçuklular, Ghajarlar, Afşarlar, Timuriler, Baburiler ve Belh Hanlığı, Akça Hanlığı, Meymene Hanlığı, Taşkurgan Hanlığı, Tahhar ve Katagan Hanlığı gibi her kavimin kendi adıyla anılan devletler kurmuşlardır.²⁹

Çalışmamızın birinci bölümünde Afganistan'ın tarihini anlatırken de belirtildiği üzere Afganistan'ın sosyal, kültürel yapısı üzerinde Fars, Yunan, Türk ve Hint medeniyetlerinin etkisi olmuştur. Eğitim sistemi üzerinde sadece kurulan bu medeniyetlerin etkisi olmayıp, yapılan arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkan

²⁹ Geniş Bilgi İçin Bkz. UÇKUN, E., **Elli Bin Yaşındaki Turan Afganistan Olur Mu?** s. 43; HABİBİ, H., **Tarihi Muhtasar-i Afganistan**, s. 7.

bilgiler ışığında, ülkenin milattan çok önceleri de sahip olduğu medeniyetlerin etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

Biz burada sırasıyla milat öncesi ve sonrası, İslam'ın kabulüne kadarki Afganistan'a etki eden medeniyetlerin eğitim ve din eğitimi alanlarındaki etkileri belirlemeye gayret edeceğiz.

Afganistan eğitim tarihinde en çok dikkati çeken husus, çocukların din eğitimi ve öğretimine aşırı önem verilmesidir. Başka bir ifade ile eğitim sistemi, dini inanç ve düşüncelerini gelecek nesillere aktarmayı amaçlamıştır. Metod olarak da daha çok ezbercilik ve tekrar metodu benimsemiştir.³⁰

1.1. Veyda veya Veydi medeniyeti ve etkileri:

M.Ö. 2500 yıllarında Amu Derya'nın eteklerinde büyük hayvan sürülerine sahip, göçebe hayatı sürdüren beyaz tenli "Ariyayı" adıyla anılan büyük bir topluluğun, zamanla Hindukuş Dağları'nın eteklerine kadar yayılan ve nüfuslarının artmasıyla Sind Nehrini geçerek Kuzey Hindistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada yaşadıkları tespit edilmiştir. "Veyda" veya "Veydi" adında bir dinî inanca sahip oldukları anlaşılmaktadır. "Veyda" veya "Veydi" medeniyeti Afganistan'ın en eski medeniyetidir. Bu medeniyete bağlı Ariyayiler döneminde düzenli bir eğitim sisteminden bahsedilmemekle beraber, "Rişi" adında din adamlarının öncülüğünde tanrıları olarak kabul ettikleri gök, rüzgar ve ateşe kurbanlar kestikleri bilinmektedir. Ayrıca savaş taktikleri konusunda da eğitildikleri bilinmektedir.³¹

Ariyayı medeniyetinin çok düzenli ve sistemli bir eğitim anlayış ve uygulamaları olduğu söylenmemekle beraber, eğitim sistemlerinin ve uygulamalarının dinî ve askerî eğitim üzerine oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Yetişkinlerin, din adamlarının öğretmenlik rolünü üstlendiği sistemde sözlü iletişime dayalı bir öğretim uygulandığı kaynaklardan anlaşılmaktadır.

³⁰ Geniş Bilgi İçin Bkz. KAMALLUDDİN, Sahailla, **Afganistan'da İlk Öğretim Kurumlarında Eğitim ve Din Eğitimi**, s. 19; MECİDİ, A., **Nigahi Be Güzeşte**, s.38.

³¹ Bkz. HABİBİ, H., **Tarihi Muhtasar-i Afganistan**, s. 8-11.

1.2. Avistayi Medeniyeti ve Etkileri

Avista medeniyet, Zerteş Yazrateştra-i Belhi tarafından yazılan Avista adlı bir kitaptan bu ismi almıştır. Bu medeniyet, zamanla kitap ve kitabın yazarıyla anılan bir dinî kaynaklı bir medeniyet halini almıştır.

Avista, milattan önce 1200 yılında yazılmış, ancak pek çok el değiştirdikten sonra, miladi üçüncü yüzyılda Sasani Devleti tarafından İran'ın eski dili olan Pehlevice'de tefsiri yapılarak 21 cilt haline getirilmiştir. Avista, zamanla vuku bulan savaşlar ve siyasi çekişmeler sonucunda pek çok tahribata uğrayarak bir küçük bölümüyle günümüze kadar gelebilmiştir. Tefsiri yapılan söz konusu kitabın büyük bir bölümü ilahilerden oluşmakta ve tevhit inancı üzerine vurgulamalar yapılarak, cennet, cehennem, sırat, mizan, ve hesap gününden bahsedilmekte, yol kesmek, insanlara eziyet etmek, boşa zaman öldürmek, hırsızlık gibi kötü amellerin işlenmesinden kaçınılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Tarım, şehir hayatı, hayvancılık doğru sözlülük teşvik edilmektedir. Ancak tevhit inancına ters gelen tarafı ise, kitapta ineğin kurban edilmesi ve kesilmesi men edilmektedir.³²

Avista, Afganistan tarihinin çok eski dönemlerine dikkati çekerek, henüz paranın olmadığı, alış verişlerin takasla yapıldığı, yazının olmadığı, hayvancılık, ziraat ve el sanatlarının yaygın olduğu dönemleri anlatmaktadır. Avista, toplumu üç kategoriye ayırarak, bunları şöyle sıralamaktadır;

Din adamları: Dini ve siyasi iradeyi elinde bulunduran kesimdir.

Askerler: Siyasi iradenin emirlerini yerine getiren kesimdir.

Çiftçiler, İşçiler ve sanatkarlar: Çalışır ve üstlerinden eziyet görürler.³³

Avista, yazıldığı dönemin, sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik yapısını karakteristik özellikleri itibariyle tanımlamaya çalışırken, eğitim anlayışı ve uygulamaları hakkında da önemli ipuçları vermektedir. Anlatılanları, teşvik ve tavsiyeleri esas aldığımızda; tarım toplumu özelliği taşıyan Afganistan halkına, tarım ve hayvancılık üzerine öneriler sunulurken, dini ve ahlaki kurallar da öğretilmeye

³² Krş. GUBAR, M.G.M., **Afganistan Der Mesir-i Tarih**, s. 36-37; HABİBİ, H., **Tarihi Muhtasar-i Afganistan**, s. 11-30.

³³ Bkz. GUBAR, M.G.M., **Afganistan Der Mesir-i Tarih**, s. 37.

çalışılmaktadır. Buradan hareketle eğitim sisteminin dini inanç ve yaşanan hayatın sosyal yapısına uygun oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilir.

Avista medeniyetinin ezberci ve uygulamalı bir eğitim sistemine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, savaş ve el sanatları ile ilgili verilen eğitimde bu hünerin devam etmesi için usta-çırak ilişkisi içerisinde nesilden nesile aktarmada uygulamalı yöntem izlenirken, dini ilahilerin de nesilden nesile ezberletilerek aktarılması sağlanmıştır. Halen Afganistan'da söylenen bazı ilahi kültüründe bu inanca ait müziğin izleri olduğu savunulmaktadır.³⁴

1.3. Hint Medeniyeti ve Budizm'in Etkileri

Büyük İskender'in İran, Afganistan ve Hindistan içlerine kadar hakim olmasıyla birlikte Yunan Felsefesi etkisini göstermeye başlamıştır. Doğu medeniyetlerinin temsilcilerinden olan Hindistan'ı ve Buda rahiplerini bu tehlikeden kurtarma arayışı muhafazakar bir siyasi düşünceyi doğurmuştur. Büyük İskender'in ülkesine dönmesi ile tehlikenin bertaraf olduğu zannedilirken, İskender'in bölgede bıraktığı Yunanlı subayların Afganistan'da kurdukları Baktriana Devletiyle Yunan Felsefesini devam ettirmeye çalışmışlardır. Hindistan'daki Çandragupta ve Muriya Devletleri de Yunan Felsefesinin etkisini kırmak için çalışmışlardır.

Hindistan devletlerin ülkenin Doğu illerini ele geçirmelerinin yanı sıra, Kuzeyden harekete geçen Türklerin etkisiyle zayıflayan Yunan Felsefesini bölgede etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu durumdan istifade eden, Buda misyonerleri tebliğ görevlerine hız vererek, ülkede yayılma fırsatı bulmuşlardır. Misyonerlerin tebliğ ettikleri Budizm, İslamiyet'in zuhuruna kadar bölgede en çok mensuba sahip din olmuştur.³⁵

Budizm de çocukların din eğitimine öncelik verilmiştir. Din adamları tarafından inançla ilgili kitaplar çocuklara okutulur ve zamanla ezberletilerek, öğrenip öğrenmediklerini ölçmek amacıyla dini merasimlerde pratik yapmaları istenirdi. Buda okullarının öğrencileri, din eğitimine altı yaşındayken başlar ve yirmi

³⁴ Geniş Bilgi İçin Bkz. HABİBİ, H., **Tarihi Muhtasar-i Afganistan**, s. 11-30.

³⁵ Geniş Bilgi İçin Bkz. HABİBİ, H., **Tarihi Muhtasar-i Afganistan**, s. 44-48; BÖRKLÜ, M.Y., **Tarihsel Boyutu İçinde Afganistan'daki Gelişmeler ve Türk-Afgan İlişkileri**, s. 79.

yaşında bütün dini eğitimlerini bitirmiş olurlardı. Çocuklara gerekli dini bilgiler aktarıldıktan sonra, çocukların bedeni ve zihni gelişmeleri için tabiat ve musiki, mantık ve felsefe ilimlerine yönlendirilirdi. Eğitim kurumlarının yaygın olmadığı bu dönemlerde eğitim alanları olarak genellikle ağaçların altı ve ibadet yerleri tercih edilirdi.³⁶

İslamiyet öncesi öğretimde kullanılan kitaplar mevcut olmayıp, eğitim-öğretim yetişkinlerden ders almak ve öğretilenleri ezberlemek şeklinde uygulanırdı. Bu sebeple halk, çocuklarının dini eğitimini bu alanda uğraşan din adamlarına göndererek sağlıyorlardı. Bu dönemdeki dini bilgiler babadan oğula geçen miras niteliği taşımakta olup, korunması yönünde çaba gösterilmekteydi. İslamiyet öncesi dönemlerde çocuklara yönelik eğitim-öğretim, dine bağlılık, insanlara saygı gösterme, komşu haklarına riayet etme, mezheplere ait musikiler ezberleme, Akaid ve matematik gibi bilim dallarından ibaretti.³⁷

Bu dönemde Hint kültürü ve Budizm'in Afganistan'daki eğitim anlayış ve uygulamalarını yönlendirdiği, söylenebilir. Eğitim daha çok yetişkinlerin dini bilgi birikimleri yetiştirecek olanlara aktarılması şeklinde uygulanmıştır.

2. İSLAMİYET SONRASI EĞİTİM

Beşeriyet aleminde büyük ve emsali olmayan bir devrim olarak, İlahi vahiyle ı ışık saçmaya başlayan İslamiyet'in, Afganistan'a girişi Hz. Ömer döneminde oldu ise de yayılışı Hz. Osman döneminde olmuştur. İslam ordularının ülkeye girişi Muaviye devrinde, Basra valisi Abdurrahman b. Semüre komutanlığındaki orduyu göndermesiyle başlamıştır. İslamiyet'i zamanla benimseyip kabul eden Afgan halkının İslami inanca tabi olmaları kolay olmuştur.³⁸

İslam ordularının Afganistan'a hakim olmasıyla birlikte, diğer İslam ülkelerinden halkı eğitmekle seferber olan din alimleri, kısa zaman zarfında Afganistan'ı bir ilim ve irfan yuvası haline getirmeyi başarmışlardır. Artık eğitim ve öğretim cami ve medreselerde yapılmaya başlamıştır. 10.yüzyılın sonlarına doğru

³⁶ Bkz. AMAÇ, A. M., *Tarihçe-i Muhtasar-ı Talim ve Terbiye-i Cumhuri-i Afganistan*, s. 2; ALİABADİ, A., *Vezaret-i Umur-ı Harice-i Afganistan*, s. 29.

³⁷ Bkz. MECİDİ, A., *Nigahi Be Güzeşte*, s. 40.

³⁸ Krş. AYCAN, İ./ SARIÇAM, İ., *Emeviler*, s. 23; BİLGÜ, İ., *Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi*, c.1, s. 404.

bölgeye hakim olan Gazneliler döneminde, Afganistan bölgenin en meşhur eğitim merkezlerinden birisi durumuna gelmiştir. Gazneli devletinden sonra sırasıyla Selçuklular, Harezmşahlar, Timurlular ve Baburiler bölgeye hakim olmuş ve devletler kurmuştur. Söz konusu devletler döneminde Herat, Belh, Gazne gibi ilim merkezleri kurulmuş ve İslam dünyasının en büyük şahsiyetlerinden olan Farabi, Gazali, İbni Sina gibi bilginler, İbrahim Ethem, Bahauddin Veled ve oğlu Mevlana Celaluddin Belhi gibi mutasavvıflar yetişmiştir.³⁹

Afganistan'ın eğitim tarihindeki en önemli değişim ve gelişme; Timurlulardan Şaruh Mirza'nın Hera'tı başkent olarak seçmesinden sonra olmuştur. Şaruh Mirza ve hanımı Gavherşad Begim Herat'ta birçok medreseler yaptırmışlardır. Bu medreselerin en büyüğü ve en meşhuru Herat Gavherşad Begim medresesidir. Gavherşad Begim medresesinde dini ilimlerin yanı sıra edebiyat, musiki, felsefe, mantık, geometri ve matematik gibi ilimler tedris edilmiştir. Çağatay Türkçe'sinin kurucusu Emir Ali Şer Nevai de Herat şehrinde doğmuş, dini ve edebi eğitimini bu medreselerde yapmıştır. Türkçe'nin Farsça'dan daha zengin bir dil olduğunu savunan Ali Şer Nevai yazdığı "Muhakemetul Lügatayn" kitabıyla görüşlerini ispatlamıştır. Türkçe'nin en büyük savunucusu olarak kabul edilen Ali Şer Nevai, aynı zamanda bir devlet adamıdır. Emir Timur'un torunlarından olan Sultan Baykara'nın veziri ve danışmanı olarak görev yapmış ve bu görevi süresince pek çok şehirde medreseler inşa ettirerek ilim camiasına katkıda bulunmuştur.⁴⁰

Afganistan'ın İslamla karşılaştığı ilk dönemlerden itibaren eğitim sistemi ve uygulamaları İslam'dan etkilenmiş, İslam dininin öğretimi eğitimin ana kurallarını oluşturmuştur. İslamiyetle birlikte eğitim sisteminde ciddi bir değişim ve gelişme yaşanmıştır. Eğitim daha sistemli bir hale gelmiştir. Eğitimde amaç dini olmakla birlikte dünyevi ilimler de programda yer almaya başlamıştır.

³⁹ Geniş Bilgi İçin Bkz. GUBAR, M. G. M., **Afganistan Der Mesir-i Tarih**, s. 104-114, 250-266.

⁴⁰ Geniş Bilgi İçin Krş. BARLAS, K., **Afgan Kabilelerinin Türklükle Alakaları Abdahlar Eftalitler(Ak-Hunlar)'ın Torunları mı?**, s. 362-365; BARLAS, K., **Afganistan Türklerinin Dünü ve Bugünü**, s. 325-333.

2.1. Kuruluşundan Cumhuriyet Rejimine Kadar Afganistan’da Eğitim (1747–1973)

Bir devlet olarak ortaya çıkışından 1863 yılına kadar, Afganistan’da sistemli bir devlet idaresi olmadığı gibi, bir eğitim sistemi de kurulamamıştır. Emir Şer Ali’nin tahta geçmesiyle birlikte eğitim ve öğretim resmi olarak yapılmaya başlamıştır. Emir Şer Ali döneminde ilk olarak eğitime küçük bir alan teşkil edilerek, Eğitim Müdürlüğü, yerli ve yabancı öğretmenler, genel yardımlaşma, katiplik, defterdarlık, kitapların yayınlanması için eğitime katkı amacıyla devlet bütçesinden pay ayrılmıştır. Daha sonra askeri ve mülki olmak üzere iki eğitim okulu açılmış ve işlerin hızlanması için bizzat Şer Ali’nin kendisi Hindistan’a yaptığı sefer dönüşü ülkeye ilk taş matbaasını getirmiştir. Söz konusu taş matbaada kitap tercümeleri, kitap ve gazete Yayınları yapılmıştır. Şer Ali döneminde Afganistan halkı eğitime çok ilgi göstermiş, büyük alimler yetişmiş ve okuma- yazma oranı yükselmiştir. Dolayısıyla Emir Şer Ali Han dönemi, her bakımdan olduğu gibi eğitim bakımından da en parlak dönem olarak tarihe kaydedilmiştir.⁴¹

Şer Ali’nin ölümünden sonra, yeğeni Abdurrahman tahta geçmiş ancak hastalığı sebebiyle tahtını 1901 yılında oğlu Habibullah’a bırakmıştır. Habibullah döneminde dünyada eğitim ve öğretim alanındaki gelişmelerle birlikte Avrupa teknolojisi de Afganistan’da yayılmaya başlamıştır. Afganistan’ın geleceği olan çocukların iyi eğitim alabilmeleri için Kabil’de Habibiye Okulu inşa edilmiş, öğrenci ve öğretmenler için yoklama ve ders programı hazırlanmıştır. Bu dönemde eğitim; ibtidaiye (ilkokul), mutavassıta (ortaokul), lise (lise) olmak üzere üç dönemde kademelendirilmiştir. Habibullah’ın son dönemlerinde yüksek öğretim sistemi kurulmuş, Tıp, İlahiyat, Hukuk, Terbiye-i mualim (öğretmen yetiştirme okulu) ve kraliyet ailesine mensup kişiler için özel okullar açılmıştır.⁴²

Amanullah Han’ın dönemi Afganistan için tam anlamıyla bir modernleşme dönemi olmuştur. Afganistan’da modern eğitim kurumlarının gelişmesi ve 1921 yılında Eğitim Bakanlığı’nın kurulması, dışarıdan alınan yardımlarla olmuştur. Eğitim alanında pek çok yenilikler gerçekleştiren Amanullah, dış ülkelere deneyimli uzman öğretmenler getirtmiş ve öğretmen adaylarının daha iyi yetişmeleri için başta Türkiye olmak üzere birçok Avrupa ülkesine öğrenci göndermiştir.

⁴¹ Bkz. AMAÇ, A. M., *Tarihçe-i Muhtasar-ı Talim ve Terbiye-i Cumhuri-i Afganistan*, s.4.

⁴² Bkz.KAMGAR, C., *Tarihi Muharif-i Afganistan*, s. 22-26.

Mustafa Kemal Atatürk'le yakın arkadaşlık kuran Amanullah, On'un Türkiye'de gerçekleştirdiği reformların aynısını Afganistan'da gerçekleştirmeye çalışmıştır. Askeri alanda da birçok yeniliklere imza atan Amanullah Han Türkiye modeli bir milli ordu kurmaya çalışmış ve Türkiye'den de yardım almıştır. Türkiye-Afganistan arasındaki ilişkiler en çok onun döneminde gelişmiştir. Eğitim alanında gerçekleştirdiği önemli reformlarla ilköğretimi zorunlu hale getirmiştir. Kanunen zorunlu kıldığı eğitimi kızlar için de uygulamaya kalkınca ülke karışmaya başlamıştır. Amanullah Han'ın reformlarına karşı çıkan din adamları halkı onun aleyhine kışkırtarak Amanullah Han'ı ülkeyi terk etmeye mecbur bırakmıştır. Çıkan kargaşanın daha fazla büyümemesi için savaşı tercih etmeyen Amanullah Han, ülkeyi terk ederek Avrupa'ya gitmiştir.⁴³

XIX. yüzyılın sonları bütün dünyada olduğu gibi Afganistan'da da eğitim alanında yenilik anlayışlarının başladığı dönem olmuştur. Eğitim ilk ciddi kurumsallaştırmayı bu dönemde gerçekleştirmiştir. Eğitim etkinlikleri ferdi fedakarlık yerine resmi devlet politikalarına dönüştürülmeye başlamıştır. Eğitimde yönetim ve denetim oluşturulmaya çalışılmıştır, diyebiliriz.

Amanullah'ın ülkeyi terk etmesinden sonra tahta geçen Nadir Şah, kız çocuklarının eğitimi konusundaki zorunluluğu kaldırmış ve kırsal kesimdeki eğitim kurumlarının yönetimini din adamlarına bırakmıştır.⁴⁴ Nadir Şah'ın ölümünden sonra tahta geçen Zahir Şah, dört yıllık ilköğretimi altı yıla çıkartmış, ancak kızlara zorunlu kılmamıştır. Onun döneminde ülkedeki okul sayısı artmış, Milli Eğitime bağlı dini okullar açılmış ve eğitimin kalitesi artırılmıştır. Ayrıca bu dönemde Kabil üniversitesinde bütün fakülteler açılmıştır. Zahir Şah döneminde ülkede radyo istasyonu kurulmuş, gazete ve dergi Yayınları serbest bırakılmıştır.⁴⁵ Dünyanın hızlı geliştiği bir dönemde yönetimi elinde bulundurduğunu düşündüğümüzde, kırk kusur yıllık kraliyeti süresince eğitim alanında fazla bir şey yapmadığını söylemek mümkündür. Zahir Şah dönemi bölgedeki Türkler için en kötü geçen dönemlerden biridir. Onun döneminde Türkler bütün siyasi, sosyal ve eğitim haklarından mahrum olarak, tam anlamıyla köle durumuna düşüp, sadece üretim aracı olarak kullanılmıştır. Türk bölgelerinde devletin asimilasyon ve eritme politikası üzerine

⁴³ Bkz. FERUH, S. M., **Tarihi Siyasi Afganistan**, s. 448-455.

⁴⁴ Bkz. AMAÇ, A. M., **Tarihçe-i Muhtasar-ı Talim ve Terbiye-i Cumhuri-i Afganistan**, s.5.

⁴⁵ **Yeni Rehber Ansiklopedisi**, Afganistan, c.1, s. 184.

devlet tarafından Afgan kabileleri yerleştirilmiş ve Türkler kendi bölgelerinden sürülüp ülkenin diğer bölgelerinde tehcir edilmiştir.1973'te Zahir Şah'ın yerine Davut Han geçmiştir. Kraliyet sistemini kaldıran Davut Han, Cumhuriyet sistemini ilan ederek ulusa sesleniş konuşmasında devletin siyasi, ekonomik, sosyo-kültür planını açıklarken, eğitim ve öğretim konusunda reform yapacağını da beyan etmiştir.⁴⁶

Davut Han'ın döneminde eğitim sistemi yeniden yapılandırılmıştır. Bu yapılandırmada:

— Okul öncesinde öğrenciyi anaokulu gibi kuruluşlara göndererek okula hazırlamak

— Gerektiğinde mesleki okulların ülkenin bütün vilayetlerinde açmak

— Akademik sahada çalışmaları hızlandırmak, Yükseköğretimin Milli Eğitim Bakanlığından ayrı bir bakanlık olmasını sağlamak

— Öğrenim süresini (3+3+6)'dan (8+4)'a değiştirmek. Bu değişiklikle ilköğretim 6 yıldan 8'e, lise ise 4 yıl olmuştur.

— İlköğretimin ilk kademesi sınavsız olacak ve sınıfta kalmak olmayacak.

— Fizik, Kimya ve Biyoloji dersleri fen bilgisi dersi olarak 7. ve 8. sınıflarda okutulacak, öğrenci üçünden tek sınava tabi tutulacak.

— İlkokulu bitirdikten sonra öğrenciler genel bir sınava tabi tutulacak öğrenciler bu sınavdan aldıkları puanlarına göre fen ve sosyal bölümlerinden birine girebilmeleri belirlenecektir. Öğrencilerin üst sınıflara geçebilmeleri için bir sene bölümleriyle ilgili hazırlık okuma zorunlulukları vardır. (Sekizinci sınıftan sonra yapılan öğrenci seçme sınavında başarısız olan öğrencilerin okula devam edemiyorlardı. Ancak meslek okullarda okuma imkanına sahiptiler.)

— 9. sınıf hazırlık sınıfı kabul edilerek 10.sınıfa geçiş öğrencinin başarı ve isteği doğrultusunda iki bölüm olan fen ve sosyal bölümlerinden birisine kaydı yaptırılır. Bu bölümlerin birinde kaydı yaptırılan öğrenci başka bir bölüme geçme hakkına sahip değildi. 12. sınıftan mezun olduktan sonra girdiği üniversite öğrenci seçme sınavında başarılı olması halinde, yüksek öğrenimlerini bölümlerinin alanındaki fakültelerde öğrenimlerine devam ederlerdi. Yani, fen bölümünden mezun

⁴⁶ Krş. ANDİCAN, A., *Afganistan ve Türkler*, s. 4-6; BÖRKLÜ, M. Y., *Tarihsel Boyutu ve Afganistan'daki Gelişmeler ve Türk-Afgan İlişkileri*, s. 84; HAKŞİNAS, Ş. N., *Dasayıs ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s. 52-55.

olan öğrenci tıp, mühendislik, kimya fizik gibi bölümlerde, sosyal bölümden mezun olan öğrenci ise sosyoloji, hukuk, edebiyat gibi sözel bölümlerde öğrenime devam ederdi.⁴⁷

Dönemin eğitim sistemini incelediğimizde yapısal olarak çok ciddi bir gelişme gösterdiği söylenebilir. Örneğin öğretimde kademelendirme ve branşlaşma önemli bir gelişmedir. Ancak fonksiyonel olarak eğitim sistemini değerlendirdiğimizde, başta dini nedenler olmak üzere, sosyal, kültürel ve ekonomik sebeplerle yapısal düzenlemedeki başarının gösterilemediği anlaşılmaktadır.

2.2. Afganistan’da 1973-1992 Yılları Arasında Eğitim

Cumhuriyet rejiminin yıkılmasından sonra iktidarı ele geçiren Rusya yanlısı siyasi parti döneminde Afganistan’ın eğitim-öğretim sisteminde genel bir değişikliğe gidilmiştir. Komünist rejiminin on dört yıllık iktidarı sırasında din eğitimine verilen önem gün geçtikçe azalmış ve iktidarı ele geçirenler eğitim sistemini kendi ideolojileri doğrultusunda değiştirmeye çalışmışlardır. Mesela; 1984 yılında Kabil başta olmak üzere ülkenin bir çok ilindeki okullarda 10.sınıf mezunlarına lise diploması verilirken, 1985 yılında bakanlar kurulunda alınan kararla öğretim süresi 11 yıla çıkartılmıştır. Bu sisteme göre eğitim-öğretim kademeleri yeniden düzenlenmiştir:

- İlkokul 1. sınıftan 5. sınıfa kadar
- Ortaokul 5. sınıftan 8. sınıfa kadar
- Lise 8. sınıftan 11. sınıfa kadar

Milli Eğitim Bakanlığı bütün öğretim programını bu sisteme göre hazırlar ve uygular. Aradan bir yıl geçer geçmez cumhurbaşkanının özel hükmüyle kanun değişikliğine gidilerek, 1990 yılından itibaren genel eğitim 12 yıla çıkarılmıştır. Buna göre eğitim kademeleri şu şekildedir:

- İlkokul; 1. sınıftan 6.sınıfa kadar
- Ortaokul; 6. sınıftan 9. sınıfa kadar
- Lise; 9. sınıftan 12. sınıfa kadar

⁴⁷ Bkz. AMAÇ, A. M., *Tarihçe-i Muhtasar-ı Talim ve Terbiye-i Cumhuri-i Afganistan*, s. 6-8.

Bu dönemde de genel eğitim ve öğretim sistemlerinde birçok değişikliğe gidildiği gibi, eğitim ve öğretimin daha sağlıklı ve ülkenin tüm bölgelerinde eğitim faaliyetlerinin yapılabilmesi için okul sayısı artırılmış, eğitime geniş bir bütçe ayrılmıştır. Hatta Necibullah döneminde herkesin okula gitmesinin sağlanması için belli bir müddet öğrencilere devlet tarafından burs bağlanmıştır. Bu yıllarda öğrenci sayısında olduğu kadar okul sayısında da artış görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının 1989–1990 yılları arasında verdiği rapora göre; okulların toplam sayısı 1401 olup, bunlardan 344’ü ilkokul, 480’i ortaokul, 577’si de liselerden oluşmaktadır. Toplam öğrenci sayısı da 909870 dır. Bu rakama göre daha önceki yıllara nazaran her yıl öğrenci ve okul sayısında %10,2 artış gözlemlenmektedir.⁴⁸

Bu dönemde uygulanan eğitim sisteminin hedeflerini:

- 6–9 yaşları arası çocukların genel eğitime tabi tutulmaları için zemin hazırlamak
- Öğrencilere vatan sevgisinin aşılama, ülke savunması öğretmek, ilmi, itikadi ve İslam ahlakı bilgilerini güçlendirmek
- Öğrencilerin okur-yazar olmalarını, muasır ilmi ve teknolojiyi, yeni gelişmeleri takip edebilmelerini sağlamak
- Öğrencileri gelecekteki hayatlarına hazırlamak
- Öğrencileri yüksek öğretime hazırlamak
- Sağlığın korunması, ruhi gelişiminin sağlanması, kişinin kendisinin ve yaşadığı yerlerin temizliğine dikkat edilmesini öğretmek
- Öğrencilerin dünya hakkında bilgi sahibi olabilmelerini, uluslararası ilişkileri ve barışın önemini anlamalarını sağlamak
- Geçmişin öğretilmesi, milli kültürün geliştirilmesi ve halkın önemseydiği geleneklerin korunmasının öğretilmesi için gerekli düzenlemeleri yapmak,⁴⁹ şeklinde belirlenmiştir.

Bu dönem eğitim sisteminin ideolojik bir yaklaşımla yeniden yapılandırılması amaçlanmış, bugünkü dayanaklar oluşturulmaya çalışılmış ise de, yapısal ve fonksiyonel bütünlük oluşturulabilmiş değildir. Sık sık öğrenim kademeleri ve

⁴⁸ Krş. AMAÇ, A. M., *Tarihçe-i Muhtasar-ı Talim ve Terbiye-i Cumhuri-i Afganistan*, s. 8-11; TAFLIOĞLU, S., *İslami Direnişten Taliban’a*, s.28.

⁴⁹ Bkz. AMAÇ, A. M., *Tarihçe-i Muhtasar-ı Talim ve Terbiye-i Cumhuri-i Afganistan*, s. 10-11.

programları değişikliğe uğramış, öğretim programlarının değerlendirilmesine imkan olmamıştır. Siyaset-eğitim ilişkisi siyasi hakimiyet ağırlıklı oluşmuştur.

2.3. 1992’den Günümüze Kadar Afganistan’da Eğitim

Dr. Necibullah’a karşı gelerek yaptığı darbeyle idareyi değiştiren General Dostum 1992’de mücahit gruplarla kurduğu ittifak sonucunda komünist rejiminin yıkılışına sebep olmuştur. Birbirinden farklı İşlam anlayışına sahip olan mücahit gruplarının iktidarı ele geçirmesiyle, başta rejim değişikliği olmak üzere, eğitim sisteminde de pek çok değişiklik yapılmıştır. Ülkenin değişik bölgelerinde birbirinden farklı eğitim sistemleri benimsenmiştir. Bu nedenle okutulan derslerde ve ders kitaplarında önemli farklılıklar baş göstermiştir.

Mücahit grupların bölgesel iktidarları sırasında, ülkede merkezi bir yönetimden bahsetmek mümkün değildi. Bu nedenle de belirli bir eğitim sistemleri de yoktu. Bu dönemlerde ülke bir birinden her yönüyle farklı üç bölgesel yönetimle yönetilmekteydi. Burada bu bölgeleri ve bölgelerde hakim olan yönetim şekilleri ve eğitim anlayışlarını kısaca belirterek konuyu açıklığa kavuşturmaya çalışacağız.

1- Güney yönetimi: Ülkenin güney vilayetlerinde bölgesel bir yönetim kuran Peştun lider Gülbettin Hikmetyar, bölge yönetiminin hukuki düzenini şeriata uygun bir biçimde düzenlemeye çalışırken, eğitim sisteminde de Pakistan’ın Peşaver Federal Hükümetinin eğitim sistemine uygun olarak düzenlemeler getirmiştir.

2- Kuzey yönetimi: Ülkenin kuzey bölgesinde bölgesel bir yönetim kuran Özbek lider General Dostum ise bazı okullarda Türkçe sınıfları ve Türkçe dersi ilave ederek eski sistemi esas alınarak yeni bir eğitim sistemi oluşturmuştur.

3- Hazaracat yönetimi: Ülkenin orta kısımlarında bölgesel bir yönetim kuran şiiler, İran destekli bir eğitim sistemi oluşturduklarından dolayı ders kitaplarını tamamen İran’dan temin etmekle, İran’daki eğitim sistemini benimsemişlerdir.

4- Kabil yönetimi: Birleşmiş Milletler nezdinde Afganistan’ın resmi yönetimi olarak kabul edilen Kabil yönetimi, hukuki bazı düzenlemelere giriştiği gibi yeni bir eğitim sistemi de oluşturmaya çalışmıştır. Fakat Taliban’nın ortaya çıkışıyla hiçbir şeyi gerçekteştirmeden yıkılmıştır.

Sonuç olarak, mücahit grupların kendi aralarında düştüğü amansız çatışmalar sebebiyle herkesin kabul edeceği bir yönetim oluşturulmadığı için genel geçerliliği olan bir eğitim sisteminin de oluşturulmadığını söylemek mümkündür.⁵⁰

1998’de ülkenin %90’ına sahip olan Taliban hareketi, iktidarları boyunca kendilerine özgü eski klasik medrese usulüne uygun bir eğitim sistemi oluşturmaya çalışmıştır. Kızların eğitimini yasaklayan Taliban, erkek öğrencilerin okudukları okullarda da önemli değişiklikler yapmıştır. İlkokul birinci sınıftan itibaren Arapça dersi zorunlu kılınmış, dini ağırlıklı bir öğretim programı uygulanmaya başlanmıştır.⁵¹

Taliban rejiminin ortadan kalkmasıyla birlikte Aralık 2001’de iş başına gelen yeni hükümet, geldiği günden itibaren Birleşmiş Milletlerin yardımıyla eğitime birçok yenilikler getirmeye çalışmaktadır.

Hamit Karzai yönetiminin açıkladığı hükümetin acil plan eyleminde durduğu ve öncelik verdiği konulardan birisi de eğitim sistemi olmuştur. Birçok yabancı kuruluştan da fikri ve ekonomik destek alan yeni yönetim, eğitim konusundaki çalışmalarını günden güne hızlandırmaktadır. Afganistan’ın yeniden yapılandırılması konusunda hükümet tarafından Birleşmiş Milletler yetkililerine sunulan çalışma raporunda en ilgi çekici konu eğitim konusundaki gelişmelerdir. Bu rapora göre 2002–2003 eğitim ve öğretim yılında toplam 5,8 milyon öğrenci okula başlamıştır.

Savaş sırasında yıkılan okulların tamiratına başlandığı gibi, bir çok yeni okulların inşaatına da başlanmıştır. Asya Kalkınma Bankası tarafından desteklenen eğitim çalışmalarına toplam 1200 milyon Amerikan doları para yardımı ayrıldığı açıklanmaktadır.

Afganistan’ın yeniden yapılanma sürecinde eğitim konusunda pek çok ülkeden yardım geldiği gibi, Türkiye’den de bir çok yardım gitmiştir. Bu çerçevede Kabil’deki birkaç okulun onarımı Türkiye tarafından yapılmış, araç gereçleri Türkiye’den gitmiştir.

Hamit Karzai yönetimindeki hükümet, yeni bir eğitim sistemi oluşturmaya çalışmanın yanı sıra, oluşturmaya planladıkları sisteme uygun öğretim programları ve

⁵⁰ Krş. MUBARIZ, A., *Ez Sukut-i Saltanat Ta Zuhur-i Taliban*, s. 38; ATAY, M., *Avrasya’nın Balkanları Afganistan’da İç Çatışma Dinamikleri*, s. 13.

⁵¹ Geniş Bilgi İçin Bkz. HAKKANİ, H., *Taliban Az Habı Mulla Ta İmaratı Müminin*, Çev. SAFİ, R., s. 60- 66.

ders kitapları hazırlanmıştır. Çalışmamızın son bölümünde ders içeriği bakımından basılan yeni kitapları incelemeye çalışacağız.

Yeni yönetim Taliban sonrası Afganistan’da batı modeli bir eğitim sistemi oluşturma arayışına girmiştir. Bir taraftan okullaşma yaygınlaştırılmaya çalışılırken diğer taraftan da öğretim programları geliştirilmeye çalışılmaktadır, diyebiliriz.

En önemli gelişme ise, eğitimde fırsat eşitliği esas olmak üzere kızların eğitimi ve mesleki ve teknik eğitime yönelik şeklindeki zihni değişimlerdir. Resimlerde de görüldüğü üzere, dini endişelerle kız ve erkek okulları ayrı ayrı oluşturulsa da, kızların eğitiminde ciddi değişim ve gelişmelerin yaşandığı söylenebilir.

Afganistan'da Bir Lise Kız Sınıfı

Afganistan'da Bir Lise Erkek Sınıfı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DA ORTAOKUL VE LİSELERDE DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

1. AFGANİSTAN'DA ORTAOKUL VE LİSELERDE DERS PROGRAMLARI

Program kavramı, genel olarak yapılması gereken bir faaliyetin bölümlerini, her bölümün yapılış sırasını zamanını, hangi metot ve tekniklerle nasıl yapılacağını gösteren bir tasarı anlamına gelmektedir.⁵² Fert ve toplum hayatında önemli faaliyetlerin başarısıyla sonuçlanabilmesinin temel şartlarından birisi de, yapılacak faaliyetlerin bir programa bağlanmasıdır.

Öğretimin planlı, düzenli ve kontrollü bir süreç olması, önceden hazırlanmış programla sağlanır. Örgün eğitimde, özellikle de Milli Eğitim kurumlarında eğitim-öğretim faaliyetleri programlar yoluyla yürütülür.

Eğitim-öğretim çok yönlü bir faaliyettir. Ferde yönelik, topluma yönelik cepheleri vardır. Ferdi yönden beden eğitimi, nefsin eğitimi, zihnin eğitimi, ahlakın eğitimi, kültürel eğitim gibi önemli konuları ihtiva eder. Bir program toplumdan uzak kalamaz. Çünkü yetiştireceği kişiler toplumun birer üyesi olacaklar ve o toplumda yaşayacaklardır. Bu kişiler toplumun ihtiyaçlarına cevap vereceklerdir. Bu nedenle toplumun ihtiyaçlarının neler olduğunu bilmeye gerek vardır. Bu ihtiyaçlar bilindikten sonra, hedefler ona göre belirlenecek ve bireyler o ihtiyaçları giderecek biçimde yetiştirilecektir.⁵³

Afganistan'daki ortaokul ve liseler, ders ve müfredat programları itibariyle; genel ve dini eğitim yapan okullar olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Bu genel ve dini eğitim yapan ortaokul ve liselerin haftalık ders programını şematik olarak vermek istiyoruz. Böylece genel ve dini eğitim yapan ortaokul ve liselerin öğretim programlarını ve ders kitaplarını daha doğru değerlendirme imkanı bulmuş olacağız.

⁵² Krş. TAVUKÇUOĞLU, M., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Genel İlkeleri Arasında Görülen Bazı Çelişkiler*, s. 158; AYDIN, M. Z., *Din Öğretiminde Yöntemler*, s. 60.

⁵³ Krş. www.sosbil.gazi.edu.tr/edergi/makale.php?Makale=2 (yıl 2004, S.1, Mayıs dönemi) / BOLAY, S. Hayri, *Eğitim Din ve Değer*, (25.05.2005); DEMİREL, Ö., *Eğitimde Program Geliştirme*, s.44.

Ortaokullarda Haftalık Ders Programı⁵⁴

7.8.9. Sınıflar

DERS	SAAT
Kur'an-ı Kerim	1
Dini Eğitim ve Öğretim	2
Farsça	4
Matematik	3
Beden Eğitimi	1
İngilizce	4
Peştuca	4
Hadis	1
Arapça	2
Geometri	2
Fizik	2
Kimya	2
Biyoloji	2
Tarih	2
Coğrafya	2
Ahlak ve İktisadi Bilgiler	2
TOPLAM	36

Liselerde Haftalık Ders Programı⁵⁵

10.Sınıflar

DERS	SAAT
Farsça	4
Matematik	3
Beden Eğitimi	1
İngilizce	4
Peştuca	4
Geometri	2
Fizik	3
Kimya	3
Biyoloji	2
Ciyoloji	2
Tarih	2
Coğrafya	2
Tefsir	2
El Sanatları Erkekler İçin El Sanatları Kızlar İçin	2
TOPLAM	36

⁵⁴ Vuzarat-ı Muharır-ı Riyaset-ı Telif ve Tercüme, Plan-ı Talimi-i Mekatıb-ı Talimat-ı Umumi Sunuf-ı (7, 8, 9, 10, 11, 12)

⁵⁵ Vuzarat-ı Muharır-ı Riyaset-ı Telif ve Tercüme, Plan-ı Talimi-i Mekatıb-ı Talimat-ı Umumi Sunuf-ı (7, 8, 9, 10, 11, 12)

Liselerde Haftalık Ders Programı⁵⁶
11.Sınıflar

DERS	SAAT
Farsça	4
Matematik	3
Beden Eğitimi	1
İngilizce	4
Peştuca	3
Geometri	4
Fizik	3
Kimya	3
Biyoloji	3
Tarih	2
Coğrafya	2
Tefsir	2
El Sanatları Erkekler İçin El Sanatları Kızlar İçin	2
TOPLAM	36

Liselerde Haftalık Ders Programı⁵⁷
12.Sınıflarda

DERS	SAAT
Farsça	4
Matematik	3
Beden Eğitimi	1
İngilizce	4
Peştuca	3
Geometri	4
Fizik	3
Kimya	3
Biyoloji	3
Tarih	2
Coğrafya	2
Akaid	2
Mantık	2
TOPLAM	36

⁵⁶ Vuzarat-1 Muharır-1 Riyaset-1 Telif ve Tercüme, Plan-1 Talimi-i Mekatıb-1 Talimat-1 Umumi Sunuf-1 (7, 8, 9, 10, 11, 12)

⁵⁷ Vuzarat-1 Muharır-1 Riyaset-1 Telif ve Tercüme, Plan-1 Talimi-i Mekatıb-1 Talimat-1 Umumi Sunuf-1 (7, 8, 9, 10, 11, 12)

Ortaokul Erkek Dini Okullarında (Medaris-i Dini-î Zukur) Haftalık Ders Programı⁵⁸
7. Sınıflar

DERS	SAAT
Kur'an-ı Kerim	7
Farsça	2
Matematik	2
Beden Eğitimi	1
Peştuca	2
Arapça	2
Geometri	1
Fizik	1
Kimya	1
Biyoloji	1
Tarih	1
Coğrafya	1
Fıkıh	4
Akaid	2
Sarf	2
Nehiv	3
İslami Bilgiler	3
TOPLAM	36

Ortaokul Erkek Dini Okullarında (Medaris-i Dini-î Zukur) Haftalık Ders Programı⁵⁹
8. Sınıflar

DERS	SAAT
Kur'an-ı Kerim	6
Farsça	2
Matematik	2
Beden Eğitimi	1
Peştuca	2
Arapça	2
Geometri	1
Fizik	1
Kimya	1
Biyoloji	1
Tarih	1
Coğrafya	1
Fıkıh	4
Akaid	3
Sarf	2
Nehiv	2
İslami Bilgiler	2
Hadis	2
TOPLAM	36

⁵⁸ Nısabı Talimi-i Sınıfı Haftum-i Medaris-i Dini-i Zukur,Merbuti Riyaseti Alli-i Talimat-i İslam-i Afganistan.

⁵⁹ Nısab-ı Talimi-i Sınıfı Haştum-i Medaris-i Dini-i Zukur, Merbuti Riyaseti Alli-i Talimat-i İslam-i Afganistan.

Ortaokul Erkek Dini Okullarında (Medaris-i Dini-î Zukur) Haftalık Ders Programı⁶⁰
9. Sınıflar

DERS	SAAT
Kur'an-ı Kerim	5
Farsça	2
Matematik	1
Beden Eğitimi	1
Peştuca	2
Arapça	2
Geometri	1
Fizik, Kimya, Biyoloji	1
Tarih	1
Coğrafya	1
Fıkıh	2
Akaid	2
Sarf	2
Nehiv	3
Hadis	4
Fıkıh Usulü	2
Balağat	2
Mantık	2
TOPLAM	36

Erkek Dini Liselerinde (Medaris-i Dini-i Zukur) Haftalık Ders Programı⁶¹
10. Sınıflar

DERS	SAAT
Farsça	2
Peştuca	2
İslam Tarihi	2
Fıkıh	3
Akaid	2
Nahiv	4
Hadis	3
Fıkıh Usulü	2
Balağat	2
Tefsir	5
Hadis Usulü	2
Miras (Faraiz)	2
İngilizce	3
Mantık	2
TOPLAM	36

⁶⁰ Nısbı Talimi-i Sınıfı Nohum-i Medaris-i Dini-i Zukur, Merbuti Riyaseti Allı-i Talimat-i İslam-i Afganistan.

⁶¹ Nısbı Talim-i Sınıfı Dahum-i Medaris-i Dini-i Zukur, Merbuti Riyaseti Allı-i Talimat İslam-i Afganistan.

Erkek Dini Liselerinde (Medaris-i Dini-i Zukur) Haftalık Ders Programı⁶²
11. Sınıflar

DERS	SAAT
Farsça	2
Peştuca	2
İslam Tarihi	2
Fıkıh	4
Nahiv	4
Hadis	4
Fıkıh Usulü	2
Balağat	2
Tefsir	5
Siret-en Nebi	2
Faraiz (Miras)	3
İngilizce	2
Mantık	2
TOPLAM	36

Erkek Dini Liselerinde (Medaris-i Dini-i Zukur) Haftalık Ders Programı⁶³
12. Sınıflar

DERS	SAAT
Farsça	2
Peştuca	2
İslam Tarihi	2
Fıkıh	4
Nehiv	3
Hadis	4
Fıkıh Usulü	3
Balağat	2
Tefsir	4
Siret-en Nebi	2
Faraiz (Miras)	2
Tefsir Usulü	2
İngilizce	2
Mantık	2
TOPLAM	36

⁶² Nısabı Talim-i Sınıfı Yazdahum-i Medaris-i Dini-i Zukur, Merbuti Riyaseti Allı-i Talimat İslam-i Afganistan.

⁶³ Nısabı Talim-i Sınıfı Duvazdahum-i Medaris-i Dini-i Zukur, Merbuti Riyaseti Allı-i Talimat İslam-i Afganistan.

Ortaokul Kız Dini Okullarında (Medaris-i Dini-i Nısvan) Haftalık Ders Programı⁶⁴
7. Sınıflar

DERS	SAAT
Kur'an-ı Kerim	6
Farsça	2
Matematik	1
Ev İşleri	1
Peştuca	2
Arapça	2
Geometri	1
Fizik, Kimya, Biyoloji	2
Tarih	1
Coğrafya	1
Fıkıh	4
Akaid	3
Sarf	2
Nahiv	3
İslami Bilgiler	3
Kur'an-ı Kerimle Tanışma	2
TOPLAM	36

Ortaokul Kız Dini Okullarında (Medaris-i Dini-i Nısvan) Haftalık Ders Programı⁶⁵
8. Sınıflar

DERS	SAAT
Kur'an-ı Kerim	6
Farsça	2
Matematik	1
Ev İşleri	1
Peştuca	2
Arapça	2
Geometri	1
Fizik, Kimya, Biyoloji	2
Tarih	1
Coğrafya	1
Fıkıh	4
Akaid	3
Sarf	3
Nahiv	3
İslami Bilgiler	2
Kur'an-ı Kerimle Tanışma	2
TOPLAM	36

⁶⁴ Nısabı Talim-i Sınıfı Haftum-i Medaris-i Dini-i Unas, Merbuti Riyaseti Alli-i Talimat-i İslami-i Afganistan.

⁶⁵ Nısabı Talim-i Sınıf-ı Haştum-i Medaris-i Dini-i Unas, Merbuti Riyaseti Alli-i Talimat-i İslami-i Afganistan.

Ortaokul Kız Dini Okullarında (Medaris-i Dini-i Nısvan) Haftalık Ders Programı⁶⁶

9. Sınıflar

DERS	SAAT
Kur'an-ı Kerim	5
Farsça	2
Matematik	2
Ev İşleri	1
Peştuca	2
Arapça	2
Geometri	1
Fizik	1
Kimya	1
Biyoloji	1
Tarih	1
Coğrafya	1
Fıkıh	3
Akaid	2
Sarf	2
Nehiv	3
Hadis	4
Fıkıh Usulü	2
TOPLAM	36

Kız Dini Liselerinde (Medaris-i Dini-i Nısvan) Haftalık Ders Programı⁶⁷

10. Sınıflar

DERS	SAAT
Farsça	3
Peştuca	2
Arapça	2
İslam Tarihi	2
Fıkıh	3
Akaid	3
Sarf	2
Nahiv	2
Hadis	3
Fıkıh Usulü	2
Balağat	2
Tefsir	4
Hadis Usulü	2
Faraiz (Miras)	2
İngilizce	2
TOPLAM	36

⁶⁶ Nısabı Talim-i Sınıf-ı Nohum-i Medaris-i Dini-i Unas, Merbuti Riyaseti Alli-i Talimat-i İslami-i Afganistan.

⁶⁷ Nısabı Talim-i Sınıf-ı Dahum-i Medaris-i Dini-i Unas, Merbuti Riyaseti Alli-i Talimat-i İslami-i Afganistan.

Kız Dini Liselerinde (Medaris-i Dini-i Nısvan) Haftalık Ders Programı⁶⁸
11. Sınıflar

DERS	SAAT
Farsça	2
Peştuca	2
Arapça	2
İslam Tarihi	2
Fıkıh	3
Akaid	3
Nehiv	2
Hadis	3
Fıkıh Usulü	2
Beleğat	2
Tefsir	4
Siret-en Nebi	2
Faraiz (Miras)	3
İngilizce	2
Mantık	2
TOPLAM	36

Kız Dini Liselerinde (Medaris-i Dini-i Nısvan) Haftalık Ders Programı⁶⁹
12. Sınıflar

DERS	SAAT
Farsça	2
Peştuca	2
Arapça	2
Fıkıh	3
Akaid	3
Nehiv	2
Hadis	3
Fıkıh Usulü	2
Beleğat	2
Tefsir	4
Faraiz (Miras)	3
Eğitim-Öğretim Usulü	2
Psikoloji	2
İngilizce	2
Mantık	2
TOPLAM	36

Afganistan'daki genel ve dini eğitim yapan ortaokul ve liselerin ders ve müfredat programlarını şematik olarak vermeye çalıştık. Ders programlarını incelediğimizde, ortaokul ve liselerdeki dersler ve kredi saatleri farklılık göstermektedir. Erkek dinî ve kız dinî ortaokul ve liselerdeki, genel ortaokul ve lise

⁶⁸ Nısabı Talim-i Sınıf-1 Yazdahum-i Medaris-i Dini-i Unas, Merbuti Riyaseti All-i Talimat-i İslami-i Afganistan.

⁶⁹ Nısabı Talim-i Sınıf-1 Duvazdahum-i Medaris-i Dini-i Unas, Merbuti Riyaseti All-i Talimat-i İslami-i Afganistan.

programlarına göre de farklılık göstermektedir. Genel ortaokul ve liselerde din eğitimi ve öğretimi içeriğine sahip derslerin oranı oldukça düşüktür.

2. AFGANİSTAN'DA ORTAOKUL VE LİSELERDEKİ DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

Eğitim ve öğretim toplumunu temel ihtiyaçlarından birisidir. Din eğitimi de eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. İnsanların çeşitli ihtiyaçları vardır. Bunları maddi ihtiyaçlar, manevi ihtiyaçlar olmak üzere ikiye ayırabiliriz. İnsanın ruh ve bedenden meydana geldiği bilinen bir gerçektir. Yeme, içme, giyinme ve barınma gibi bedenine yönelik maddi ihtiyaçlarının karşılanması nasıl kaçınılmaz ise; sevgi, saygı, güven duyma, inanç ve ibadet gibi ruhuna yönelik manevi ihtiyaçların karşılanması aynı şekilde kaçınılmazdır. Bu ihtiyaçlar içerisinde yer alan inanma ihtiyacı belli bir disiplin dahilinde en doğru şekilde verilmelidir. İnsanların, milli birlik ve beraberliğe zarar vermeden, karşılıklı olarak hoşgörü ile barış ortamında yaşayabilmesi ve aralarında olumlu iletişim kurmalarında dinin rolü büyüktür. Bu sebeple din eğitiminin özenli bir şekilde, yeterli bir düzeyde, sahasında uzman kişilerce verilmesi gerekir.⁷⁰

"Ortaokul, meslek hayatına hazırlık, ilköğretimle meslek veya yükseköğretim arasında geliş sürecini oluşturan tahsil ve eğitim bakımından en mühim devredir."⁷¹ Dolayısıyla ortaokul öğrencilere bir meslek kazandırmayı ve onları yükseköğretim kurumlarına hazırlamayı amaçlayan eğitim devresidir.⁷²

Afganistan'da ortaokul ve lise daha öncede bahsedildiği gibi, Habibullah döneminde 1904'te Habibiye Kolejinin kurulmasıyla başlamıştır. Habibullah'ın en önemli hizmetlerinden biri bu modern okulun açılmış olmasıdır. Bu okul sonrasındaki yıllarda Afganistan'ın idaresinde görev alan kadroların ve kıymetli elemanlarının yetiştiği bir kurum olmuştur. Yalnız erkek öğrencilerin alındığı Habibiye koleji ilk orta eğitim kurumu olup fen ve sosyal derslerin yanında İngilizce, Urduca, Türkçe ve Peştü yabancı dillerinin öğretildiği bir Ortaokul ve Lise

⁷⁰ Krş. TOSUN, C./ DOĞAN, R. / KORKMAZ, A., **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi**, s. 71; ÖZDEMİR, S., **Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları**, s. 45.

⁷¹ ÜLKEN, H.Z., **Eğitim Felsefesi**, s. 261.

⁷² Geniş Bilgi İçin Bak., BUYRUKÇU, R., **Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü**, s. 76-88; FIDAN, N. / ERDEM, M., **Eğitime Giriş**, s. 218.

kurumudur. Okulun mütevazı kütüphanesi aynı zamanda Afganistan'ın ilk halk kütüphanesiydi. Okulun ilk öğretmenleri çoğunlukla Hindistan Müslümanlarından veya Hindistan'da tahsil görmüş Afganlılardan olduğundan eğitim sistemi başlangıcında İngiliz-Hintli modeliydi. I. Dünya savaşından sonra ise Fransız-Türk modeli benimsendi.⁷³

Bilindiği gibi Afganistan'da ortaokulun öğretim süresi üç yıl, lise için de üç yıldır. Ortaokul eğitimi 12–14 yaş grubunu, lise eğitimi de 15–17 yaş grubunu içine almaktadır. Afganistan'da ortaokul ve lise öğrencilerine temel bilgi, davranış ve beceri kazandırmak temel amaçtır. Bu eğitim kurumlarında Dini dersler 1904'ten beri zorunlu dersler arasına alınmış ve din ile ilgili temel bilgilerin öğrenilmesi şart kılınmıştır. Buna rağmen Afganistan'da Ortaokul ve Lise de okutulan dini dersler yeterli değildir. Çünkü amaç, öğretmen, öğrenci, öğretim ortamları, ders ve müfredat programları, öğretimde kullanılan metod ve teknik açısından büyük eksiklikler vardır.

2.1. Ders ve Müfredat Programları

“Program, öğretimde “ne öğreteceğiz?” sorusunun cevabını oluşturur. Program öğretimin amaç – konu ilişkisi çerçevesinde önemli unsurlardan birisidir. Program, önceden belirlenmiş amaca ulaşmak için yapılacak herhangi bir etkinliğin, kim tarafından, nerede, ne zaman ve nasıl yapılacağını gösteren yazılı veya zihinsel bir taslaktır. Öğretim programı ise, öğretim faaliyetinin kim tarafından, nerede, ne zaman ve nasıl gerçekleştirileceğini gösteren bir taslaktır. Program zannedildiği gibi sadece haftalık ders dağıtım cetveli değildir. Program öğretim planlanması, uygulaması, sonuçlandırılması ve değerlendirilmesi aşamalarını da kapsayan bir kavramdır. Program, öğretim etkinliklerinde, kılavuzluk yanında, öğretimde amaç birliğini sağlama, düzenli ve planlı çalışma ve öğretimde verimliliği artırma gibi önemli faydalar sağlar. Ayrıca program öğretmen – öğrenci ilişkilerini de etkileyici bir özelliğe sahiptir.”⁷⁴ “Bunların yanında eğitimin diğer bir unsuru olan program,

⁷³ BAL, H., *Afganistan-Türkiye İlişkilerinin Başlıca Yönleri*, s. 246.

⁷⁴ BUYRUKÇU, R., *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)*, s.141; Geniş Bilgi İçin Bkz. AYDIN, M.Z., *Program Geliştirme Açısından Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programı*, s.189; KAYA, M.,

eğitimin amaçlarının gerçekleşmesinde yararlanılan bir kaynaktır. Program konuları tasviri olarak naklettiği gibi değerlendirir. Böyle bir değerlendirmeye gidilirse, öğrenci, okuduğu konuların insanlık ve toplum için, ilerde seçeceği meslek için ne ifade ettiğini ve kendisine hangi yönden yardımcı olabileceğini açık olarak bilirse, onları öğrenmek için istek duyacak, çalışacak ve öğrendiklerini benimseyecektir. Amaç belirsiz kalır, konular ruhsuz bir biçimde onun yerini alırsa, ders öğrenciye bir yük olabileceği gibi onun amaçların gerçekleşme vasıtası olma rolünü de önemli ölçüde azaltacaktır.”⁷⁵

“Eğitim programlarının bireyin ve toplumun ihtiyaçlarına dönük olarak etkili olabilmesi için program hedefleriyle konu alanları arasında tutarlı ilişkiler kurulmalıdır. Belirlenen hedefleri gerçekleştirmek için ne tür konu alanlarının seçimine ihtiyaç olduğu belirlenmelidir. Bu seçimde sürekli değişen bilgilerin ve çağdaş düşüncelerin programa yansıtılmasına özen gösterilmelidir.”⁷⁶ Eğitim, her yönüyle hür, Allah’ını bilen, memleket ve yaşadığı cemiyetine saygı duyan, zihnen gelişmiş ve nefsin kontrol altına alan insanî yetiştiren bir faaliyettir. Eğitim, insanı tabiatın kucağından alıp, ideal alemine götüren bir programı takip etmelidir. Eğitimin gayelerine ulaşması için, öğretmen öğrencilerinin şahsiyetini ihya etmelidir.⁷⁷

“İdealist anlayışta okul programları, bilgi ve gerçeğin bütünlüğünü yansıtmalıdır. Öğrenci, hem kendisi hem de evren hakkındaki bilgisini genişletmelidir. Böylece öğrencinin dikkati devrimizde oldukça ihmal edilen tarih, felsefe, güzel sanatlar ve din gibi konulara çevrilmiş olur. Kant, zihnin duyulardan gelen bilgiyi aktif olarak düzenleyip manalandırdığını ifade ediyor. Bu anlayış idealizmde etkisini göstermiş, öğrencilerin hâdiselerin bilgisini ezberlemeleri yerine, bu tür bilgileri manalandırmaları esas alınmıştır”.⁷⁸

“Din eğitimi ve öğretimi dersi programları ne tamamen zihinsel etkinliği içeren bilgiyi, ne tamamen duygusal etkinliği içeren, düşünce ve iradede yoksun davranış kazandırmayı hedeflemelidir. Aksine bilen, inanan ve inandığına yaşayan insanı yetiştirmek amaçlanmalıdır. Programlar da bu amaca uygun hazırlanmalı,

Eğitimde Program Geliştirme Sürecinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Geliştirilmesi İhtiyacı, s.227.

⁷⁵ BİLGİN, B., *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, s.97.

⁷⁶ DEMİREL, Ö., *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 74.

⁷⁷ BAYRAKLI, B., *Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri*, s. 44.

⁷⁸ TOZLU, N., *Eğitim Felsefesi*, s.48.

geliştirmeli ve uygulanmalıdır.”⁷⁹ Programlar amaçları etkilemektedir. Amaçta programları etkilemekte ve yönlendirmektedir. Ortaokul ve Lise de eğitimin amacı, yeteneklerin keşfedilmesi ve öğrencilerin kabiliyetleri doğrultusunda yönlendirilmesidir.

Afganistan’da eğitimin kademelendirilmesi Habibullah döneminde 1904’te Habibiye Kolejini kurularıyla başlamıştır. Dolayısıyla sistematik bir Ortaokul ve Lise programından söz etmek bu dönemden itibaren mümkündür. 1904 programından günümüze kadar uygulanan eğitim programlarında diğer derslerle birlikte din eğitimi ile ilgili dersler de programa girmiş ve en çok önem verilen derslerden olmuştur. Ortaokul ve Lise öğretim programlarında ihtiyaçlar ve zorunluluklar veya siyasi tercihler nedeniyle zaman zaman değişiklikler olmuştur.⁸⁰

Kur’an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı (Yedinci Sınıf)

Ünite I : El- Bakara Suresinin Üçüncü Cüzü

- 1- Bakara suresinin yüzünden okunuşu
- 2- Öğretmenin gerekli gördüğü ayetlerin ezberlenmesi⁸¹

Kur’an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı (Sekizinci Sınıf)

Ünite I : Âl-İmrân Suresinin Dördüncü Cüzü

- 1-Âl-İmran Suresinin yüzünden okunuşu
- 2-Öğretmenin gerekli gördüğü ayetlerin ezberlenmesi

Kur’an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı (Dokuzuncu Sınıf)

Ünite I : En- Nisâ Suresinin Beşinci Cüzü

- 1- En-Nisâ suresinin yüzünden okunuşu
- 2- Öğretmenin gerekli gördüğü ayetlerin ezberlenmesi

Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini) Dersinin Amaç ve Programları, Ortaokul (7, 8, 9) Sınıflar:

⁷⁹ BUYRUKÇU, R., **Orta Okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimine Genel Bir Yaklaşım**, s.189.

⁸⁰ Bkz. HAMİDİ, A., **Sistemi Talim ve Terbiye Der Devreha-i İbtidaiye Mutavasita Lise**, s.20-30.

⁸¹ Nisabı Talimi-i Mekatıbı Mutavasita-i Sınıfı Haftum, Haftum, Nohum (Yedinci, Sekizinci, Dokuzuncu sınıfların ders programı).

Amaç

Fıkıh hükümlerini tanıtmak, sosyal konularda, örneğin: aile hukuku, toplum hakları, ahlak ve içtimai toplumsal faziletler, kelam ilimlerin de itikadı sağlamlaştırarak kainatla ilgili ayetlerin tefsiri hakkında bilgi vermek.

Program

1. Tevhit ilmi ve Allah'ın sıfatları konusunu ele alarak ahiret hakkında bilgi vererek Akaid ilminin açıklaması
2. İçtimai toplumsal hakkında bilgi, alışveriş, faiz, şahitlik, borç, avukatlık, ortaklık şirket, vs. bunlarla birlikte aile hükümleri olan nikah, boşanma, eziyet, vesayet ve miras konularını fıkıh yönünden ele alarak açıklık getirmek.⁸²

Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini) Dersi Öğretim Programı (Yedinci Sınıf)

Ünite I: Allah'ın Sıfatları

- 1- Allah'ın zati sıfatları
- 2- Allah'ın fiili sıfatları

Ünite II: Allah'ın Kitapları

- 1- Kur'an-ı Kerim Allah'ın Sözleridir
- 2- Kur'an-ı Kerim Peygamberimizin Büyük Mucizesidir
- 3- Kur'an-ı Kerimin Faziletleri

Ünite III: İman ve İslam

- 1- Allah'a iman
- 2- Meleklerle iman
- 3- Kitaplara iman
- 4- Peygamberlere iman
- 5- Ahirete iman
- 6- Kadere iman
- 7- Namaz
- 8- Oruç
- 9- Hac
- 10- Zekat

Ünite IV: Nikah

- 1- Nikahın rükünleri
- 2- Nikahın hükmü

⁸² İmaret-1 İslami-i Afganistan Vuzarat-1 Celile-yi Muharîf Riyaset-i Telif ve Tercüme, Program Dersi-i Devreyi Mutavasita ve Lise-i Mekatıb-1 Talimat-ı Umumi, s. 1-4.

Ünite V: Yemin Etmek

- 1- Yeminin çeşitleri
- 2- Yeminin hükümleri⁸³

Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini) Dersi Öğretim Programı **(Sekizinci Sınıf)**

Ünite I: İman

- 1- Allah'a iman
- 2- Meleklerle iman
- 3- Kitaplara iman
- 4- Peygamberlere iman
- 5- Ahiret gününe iman
- 6- Kadere iman

Ünite II: Faiz

- 1- Faizin haram olması
- 2- Faizin hükmü

Ünite III: Kefalet

- 1- Kefaletin rükünleri
- 2- Kefaletin çeşitleri
- 3- Kefaletin şartları

Ünite IV: Ahlak

- 1- Yardımlaşma
- 2- Akraba hakları
- 3- Komşu hakları
- 4- Öğretmenin hakları
- 5- Kıskançlıktan uzaklaşmak
- 6- Dedikodu yapmamak⁸⁴

Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini) Dersi Öğretim Programı **(Dokuzuncu Sınıf)**

Ünite I: İman

- 1- İmanın tarifi
- 2- İmanla İslam arasındaki fark

Ünite II: Allah'ın Varlığının Delilleri

- 1- Fikri delil
- 2- Kur'anî delil
- 3- Kelamî delil

⁸³ Talim ve Terbiye-i Dini-i Sınıf-ı Haftum, s. 1-58.

⁸⁴ Talim ve Terbiye-i Dini-i Sınıf-ı Haftum, s. 1-78.

Ünite III: Nikah

- 1- Nikah'ın hükmü
- 2- Nikahın çeşitleri
- 3- Nikahın şartları

Ünite IV: Ahlak

- 1- Sabretmek
- 2-Affetmek
- 3-Saygı ve sevgi
- 4-Yürüme adabı
- 5-Konuşma adabı
- 6-Misafire saygı⁸⁵

Hadis (Hadis-i Şerif) Dersinin Amaç ve Programları, Ortaokul (7,8,9) Sınıflar: Hadis ilmi İslam'ın ikinci kaynağı olup Kur'an-ı Kerimde geçen vakaları tefsir ediyor. Böylece mucizeleri Kur'an-ı Kerim ayetlerinden en kolay bir şekilde anlatır. Dolayısıyla ortaokullardaki hadis ilminin amaç ve programlarını Milli Eğitim Bakanlığı şöyle sıralamıştır.

Amaç

1. İtikadi, fıkhi, ahlaki ve ilmi konuları hadislerin aydınlığa kavuşturması
2. Hz. Muhammed'in ahlak ve üslubunu öğretmesi
3. Hadisler hem dil ve edebiyat bakımından bir takım özelliklere sahiptir. Hem de Hz. Muhammed insanların ilk ve en büyük öğretmenidir. Bu sebeple hadislerin öğretilmesi ve öğrenilmesi insanların fikirlerinin yükselmesine, öğrencilerin zekasının gelişmesine önemli etkisi vardır. Bütün insanların özellikle de Müslümanların öğrenmesi gerekir.

Program

1. Rivayetlerin toplanması, tedvin ve sahih veya gayri sahih olması
2. Hadislerin itikadi meseleleri, ihsan ve niyetle ilgili olması
3. Ahlak ve üslupla ilgili hadislerin açıklanması.⁸⁶

⁸⁵ Talim ve Terbiye-i Dini-i Sınıf-ı Nuhum, s. 1-93.

⁸⁶ İmaret-ı İslami-i Afganistan Vuzarat-ı Celile-yi Muharıf Riyaset-i Telif ve Tercüme, Program Dersi-i Devreyi Mutavvıta ve Lise-i Mekatib-ı Talimat-ı Umumi, s. 4-5.

Hadis (Hadis-i Şerif) Dersi Öğretim programı(Yedinci Sınıf)

Ünite I: Hadis İlmi

- 1- Hadis ilminin tarifi
- 2- Hadis ilminin mevzusu
- 3- Hadisin çeşitleri

Ünite II: İslam, İman, İhsan

- 1- İslam
- 2- İman
- 3- İhsan

Ünite III: İlmin Faziletleri

- 1- İlmin fazileti ile ilgili hadisler
- 2- İlmin faydaları

Ünite IV: Temizlik

- 1- Temizlikle ilgili hadisler
- 2- Temiz olmanın faydaları

Ünite V: Namaz

- 1- Namazla ilgili hadisler
- 2- Namazın kılındığı yerin temiz tutulması
- 3- Namaz kılmanın faydaları

Ünite VI: Oruç

- 1- Oruçla ilgili hadisler
- 2- Orucun faziletleri
- 3- Oruç tutmanın faydaları

Ünite VII: Zekât

- 1- Zekâtla ilgili hadisler
- 2- Zekâtın faziletleri
- 3- Zekât vermenin faydaları

Ünite VIII: Hac

- 1- Hacla ilgili hadisler
- 2- Haccın faziletleri
- 3- Haccın yapılacağı yer

Ünite IX: Müslüman Hakları

- 1- Müslüman hakkıyla ilgili hadisler
- 2- Müslüman Müslüman'ın kardeşidir.
- 3- Müslüman Müslüman'a zarar vermemeli

Ünite X: Anne- Baba Hakları

- 1- Anne- Baba hakkıyla ilgili hadisler
- 2- Anne- Babaya saygı duymak
- 3- Anne- Babaya karşı görevlerimiz

Ünite XI: Komşu Hakları

- 1- Komşuluk hakkıyla ilgili hadisler
- 2- Hz. Peygamber örnekleri
- 3- Komşuluk ilişkileri

Ünite XII: Kadın Hakları

- 1- Kadın hakları ile ilgili hadisler
- 2- Kadının erkeğe erkeğin de kadına hakkı vardır

Ünite XIII: Çocuk Sevgisi

- 1- Çocuk sevgisi ile ilgili hadisler
- 2- Çocuk sevmenin faydaları

Ünite XIV: Yemek Adabı

- 1- Yemek adabı ile ilgili hadisler
- 2- Yemek adabının kuralları

Ünite XV: Oturma Adabı

- 1- Oturma adabı ile ilgili hadisler
- 2- Oturma adabının kuralları⁸⁷

Hadis(Hadis-i Şerif) Dersi Öğretim programı(Sekizinci Sınıf)**Ünite I: Allah Sevgisi**

- 1- Allah sevgisi ile ilgili hadisler
- 2- Allah sevgisinin faziletleri

Ünite II: Peygamber Sevgisi

- 1- Peygamber sevgisi ile ilgili hadisler
- 2- Peygamber sevgisinin faziletleri

Ünite III: Diş Temizliğinin Faziletleri

- 1- Diş temizliği ile ilgili hadisler
- 2- Diş temizliğinin faydaları

Ünite IV: Kalp Temizliği

- 1- Kalp temizliği ile ilgili hadisler
- 2- Kalp temizliğinin faziletleri ve faydaları

Ünite V: Cömertliğin Faziletleri

- 1- Cömertlikle ilgili hadisler
- 2- Cömertliğin İslam dininde yeri

Ünite VI: Selamlaşma Adabı

- 1- Selamlaşma ile ilgili hadisler
- 2- Selamlaşmanın hükmü
- 3- Selamlaşmanın faydaları

⁸⁷ Hadis-i Şerif-i Sıf-1 Haftum, s.1-62.

Ünite VII: Kötülöklere Karşı İyilik Yapmak

- 1- Kötölük ve zulme karşı sabırlı olmak
- 2- Kötölük ve iyilikle ilgili hadisler
- 3- İyilik yapmanın faziletleri⁸⁸

Hadis(Hadis-i Şerif) Dersi Öğretim programı(Dokuzuncu Sınıf)

Ünite I: Kur'an-ı Kerim Okumanın Faziletleri

- 1- Güzel Kur'an-ı Kerim okuma ile ilgili hadisler
- 2- Kur'an-ı Kerim okuma üslubu
- 3- Güzel Kur'an-ı Kerim okumanın faydaları

Ünite II: Dürüstlük ve Doğruluk

- 1- Doğrulukla ilgili hadisler
- 2- Doğruluğun faydaları

Ünite III: Hasta Ziyareti

- 1- Hasta ziyareti ile ilgili hadisler
- 2- Hasta ziyaretinin İslam dinindeki yeri

Ünite IV: Kabir Ziyareti

- 1- Kabir ziyareti ile ilgili hadisler
- 2- Kabir ziyaretinin adabı
- 3- Kabir ziyaretinde yasak olanlar

Ünite V: Konuşma Adabı

- 1- Konuşma adabı ile ilgili hadisler
- 2- Çevremizdeki insanlarla davranışlarımız

Ünite VI: Kadında Aranan Sıfatlar

- 1- Mal ve mülk sahibi olması
- 2- İyi bir aileden olması
- 3- Güzel olması
- 4- Dindar olması

Ünite VII: İslam Dininde Zeki ve Çalışkan Kime Denir?

- 1- Zeki ve akıllılıkla ilgili hadisler
- 2- Kendini ve milletini kötölüklerden koruyanlar
- 3- Zeki ve akıllı olmanın faydaları

Ünite VIII: Affetmek ve Bağışlamak

- 1- Affetmekle ilgili hadisler
- 2- Hangi durumlarda affedilmelidir
- 3- Affetmenin faydaları ve zararları

⁸⁸ Hadis-i Şerif-i Sınıf-1 Haştum, s.1-48.

Ünite IX: Fakir Kimselerin Hakkı

- 1- Yardımlaşma ile ilgili hadisler
- 2- Fakirlere yardım eden kimseler Allah nezdinde ödüllenecektir

Ünite X: Yetimlerin Hakkı

- 1- Yardımlaşma ile ilgili hadisler
- 2- Yetimlere yardım etmek hepimizin görevleridir
- 3- Yetimlere yardım etmenin faydaları

Ünite XI: Alışverişte Doğruluk

- 1- Alış-verişle ilgili hadisler
- 2- Alışverişte yalan söylenmemelidir

Ünite XII: Yalancılık

- 1- Yalancılık ile ilgili hadisler
- 2- Yalancılığın dünya ve ahiretteki zararları

Ünite XIII: Kıskançlık

- 1- Kıskançlık ile ilgili hadisler
- 2- Kıskançlıktan gelen zararlar

Ünite XIV: Ahlak

- 1- Ahlak ile ilgili hadisler
- 2- Ahlaklı olmanın faziletleri

Ünite XV: İnsanların Birbirlerine Acıma Duygusu

- 1- İslam dininin kardeşlik dini olmasıyla ilgili hadisler
- 2- Bir Müslüman diğer bir Müslüman'ın kardeşidir⁸⁹

Tefsir (Tefsir-i Şerif) ve Akaid (Akaid-i Şerif) Dersinin Amaç ve Programları, Ortaokul ve Lise (10, 11, 12) Sınıflar:

Kur-an'ı Kerim ilk kitap olup ve hukuk, ahlak ve tabiat gibi bütün ilimleri içine kapsamaktadır. Kainatın tüm haki katlarını anlaşılır ifadelerle anlatmaktadır. Dolayısıyla Afganistan'da Ortaokul ve Lisede Tefsir ve Akaid ilimlerinin amaçlarını Milli Eğitim Bakanlığı tarafından şöyle sıralanmaktadır.

Amaç

1. Tefsir derslerinde itikadı ve ameli (İbadet, Ahlak ve muamelet) konuların öğrencilere öğretilmesi
2. İslam'ı ve insani konuların öğrenilmesi
3. Tefsir derslerinde kainatın hakikatleri Kur-an'ı Kerimin buyurduğu şekilde öğrencilere anlatılmaktadır. Ahlak'ın emirleri, bir taraftan öğrencilerin itikatlarının güçlenmesine diğer taraftan ise tabii ilimlerin öğrenilmesine sebep olmaktadır.

⁸⁹ Hadis-i Şerif-i Sıf-ı Nuhum, s.1-85.

Program

1. Kur-an'ı Kerim ayetlerinin itikadı hükümler çerçevesinde tefsir edilmesi
2. Kur-an'ı Kerim ayetlerinin ameli hükümler (İbadet, Ahlak ve muamelet) çerçevesinde tefsir edilmesi
3. Kainat ilmi ile ilgili ayetlerin tefsir edilmesi
4. İslam'ı ve insani konularla ilgili ayetlerin tefsir edilmesi.⁹⁰

Tefsir (Tefsir-i Şerif) Dersi Öğretim Programı (Onuncu Sınıf)

Ünite I: Tefsir

- 1- Tefsirin tarifi
- 2- Kur'an-ı Kerimden birkaç ayet

Ünite II: Kur'an-ı Kerim

- 1- Kur'an-ı Kerimin nazil olması
- 2- Kur'an-ı Kerimin toplanması
- 3- Kur'an-ı Kerimin tutma adabı
- 4- Kur'an-ı Kerimin okuma adabı

Ünite III: Fâtiha Suresi

- 1- Fâtiha suresinin isimleri
- 2- Fâtiha suresinin tercüme ve tefsiri

Ünite IV: Bakara Suresi

- 1- Bakara suresinin ismi
- 2- Bakara suresinin tercüme ve tefsiri

Ünite V: Kâria Suresi

- 1- Kâria Suresinin tercümesi
- 2- Kâria Suresinin tefsiri

Ünite VI: Tekâsür Suresi

- 1- Tekâsür suresinin tercümesi
- 2- Tekâsür suresinin tefsiri

Ünite VII: Asr Suresi

- 1- Asr suresinin tercümesi
- 2- Asr suresinin tefsiri

Ünite VIII: Hümeze Suresi

- 1- Hümeze suresinin tercümesi
- 2- Hümeze suresinin tefsiri

⁹⁰ İmaret-ı İslami-i Afganistan Vuzarat-ı Celile-yi Muharıf Riyaset-i Telif ve Tercüme, Program-ı Dersi-i Devreyi Mutavasita ve Lise-i Mekatıb-ı Talimat-ı Umumi, s. 4.

Ünite IX: Fil Suresi

- 1- Fil suresin hikayesi
- 2- Fil suresi tercüme ve tefsiri

Ünite X: Kureyş Suresi

- 1- Kureyş suresinin tercümesi
- 2- Kureyş suresinin tefsiri

Ünite XI: Mâûn Suresi

- 1- Mâûn suresinin tercümesi
- 2- Mâûn suresinin tefsiri

Ünite XII: Kevser Suresi

- 1- Kevser suresinin tercümesi
- 2- Kevser suresinin tefsiri

Ünite XIII: Kâfirûn Suresi

- 1- Kâfirûn suresinin nazil olması
- 2- Kâfirûn suresinin tercüme ve tefsiri

Ünite XIV: Nasr suresi

- 1- Nasr suresinin tercümesi
- 2- Nasr suresinin tefsiri

Ünite XV: Tebbet Suresi

- 1- Tebbet suresinin nazil oluşu
- 2- Tebbet suresinin tercüme ve tefsiri

Ünite XVI: İhlas Suresi

- 1- İhlas suresinin nazil oluşu
- 2- İhlas suresinin tercüme ve tefsiri

Ünite XVII: Felak Suresi

- 1- Felak suresinin nazil oluşu
- 2- Felak suresinin tercüme ve tefsiri

Ünite XVIII: Nâs Suresi

- 1- Nâs suresinin tercümesi
- 2- Nâs suresinin tefsiri

Ünite XIX: İyilik

- 1- İyilikle ilgili ayet
- 2- Ayetin tercümesi ve tefsiri

Ünite XX: Kötülük

- 1- Kötülükle ilgili ayet
- 2- Ayetin tercüme ve tefsiri

Ünite XXI: Allah Rızası İçin Sadaka Vermek

- 1- Allah rızası için para harcayanlarla ilgili ayet
- 2- Ayetin tercüme ve tefsiri

Ünite XXII: Hangi Mal Sadaka Verilmelidir?

- 1- Helal kazançla ilgili ayet
- 2- Ayetin tercüme ve tefsiri

Ünite XXIII: Kimlere Sadaka Verilir?

- 1- Verilen sadaka ile ilgili ayet
- 2- Ayetin tercüme ve tefsiri⁹¹

Tefsir (Tefsir-i Şerif) Dersi Öğretim Programı (Onbirinci Sınıf)

Ünite I: Allah’a İman

- 1- Allah’a imanla ilgili ayet
- 2- Ayetin tercüme ve tefsiri

Ünite II: Tövbe

- 1- Tövbeyle ilgili ayet
- 2- Ayetin tercümesi ve tefsiri

Ünite III: Yetimin Hakkı

- 1- Yetimin hakkı ile ilgili ayet
- 2- Ayetin tercüme ve tefsiri

Ünite IV: Nikah

- 1- Nikah ile ilgili ayet
- 2- Ayetin tercüme ve tefsiri
- 3- Nikahın hükümleri
- 4- Nikahın faziletleri
- 5- Nikahın faydaları

Ünite V: İlim

- 1- İlimle ilgili ayet
- 2- Ayetin tercüme ve tefsiri
- 3- Hz. Adem’in ilmi
- 4- Hz. Adem’in ziraat bilgisi

Ünite VI: Hz. Adem’den Sonra Gelen Peygamberlerin Hikayeleri

- 1- Hz. Nuh’un gemisi
- 2- Hz. Davud’un hikayesi
- 3- Hz. Süleyman’ın Hikayesi⁹²

⁹¹ Tefsir-i Şerif-i Sıf-ı Dahum, s.1-121

⁹² Tefsir-i Şerif-i Sıf-ı Yazdahum, s.1-161.

Akaid(Akaid-i Şerif) Dersi Öğretim Programı (Onikinci Sınıf)

Ünite I: Tevhid İlmi

- 1- Tevhid ilminin sıfatları
- 2- Tevhid ilminin faziletleri
- 3- Tevhid ilminin farz olması

Ünite II: Allah'ın Birliğine İman

- 1- Allah'ın birliğiyle ilgili ayet
- 2- Ayetin tercümesi

Ünite III: Hz. İbrahim'le Nemrut tartışması

- 1- Tartışma ile ilgili ayet
- 2- Ayetin tercümesi

Ünite IV: Hz. Musa ile Allah'ın Konuşması

- 1- Konuşması ile ilgili ayet
- 2- Ayetin tercümesi

Ünite V: İman ve İslam

- 1- İman ve islam'ın tarifi
- 2- İman ve islam'ın hükmü
- 3- İman ve islam'la ilgili ayet
- 4- Ayetin tercümesi

Ünite VI: Hz. Muhammed'in Peygamberliği

- 1- Hz. Muhammed'in Peygamberliği ile ilgili ayet
- 2- Ayetin tercümesi

Ünite VII: Hz. Muhammed'in Miracı

- 1- Hz. Muhammed'in Miraç hikayesi
- 2- Miraçla ilgili hadis

Ünite VIII: Günah

- 1- Günahın tarifi
- 2- Günah çeşitleri

Ünite IX: Hz. Osman

- 1- Hz. Osman'ın hayatı
- 2- Hz. Osman'ın fazileti ile ilgili hadis

Ünite X: Hz. Ali

- 1- Hz. Ali'nin hayatı
- 2- Hz. Ali'nin fazileti ile ilgili hadis

Ünite X: Taklit

- 1- Taklidin tarifi
- 2- Taklidin çeşitleri
- 3- Taklidle ilgili ayet
- 4- Ayetin tercümesi⁹³

Afganistan’da ortaokulda Kur’an-ı Kerim dersi programda yer alırken liselerde yer almamaktadır. Ortaokul 7.8.9. sınıflarda Kur’an-ı kerim dersi haftada bir kredi saattir.

Ortaokulda, öğrencilerin ilkokulda aldığı Kur’an-ı Kerim bilgisi göz önüne alınarak öğretim ve müfredat programı oluşturulmaktadır. İlk ünitelerde Kur’an-ı Kerim hakkında genel bilgiler verilir. İlkokulda görülen surelerin tekrarı ve ezberlenemeyen sureler ezberletilir. 7.sınıfta Kur’an-ı Kerim’in üçüncü cüzünün tamamı okutulur ve öğretmenin gerekli gördüğü bazı sureler ezberletilir. 8. sınıfta Kur’an-ı Kerim’in dördüncü cüzü başından sonuna kadar okutulur ve öğretmenin istediği yerler ezberletilir. 9. sınıfta ise Ku’an-ı Kerim’in beşinci cüzünün tamamı okutulur ve öğretmenin gerekli gördüğü yerler ezberletilir.

Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini) ve Hadis(Hadis-i Şerif) dersleri ortaokul 7. 8. ve 9. sınıflarda okutulurken liselerde ise 10. 11. sınıflarda Tefsir(Tefsir-i Şerif) 12. sınıfta da Akaid (Akaid-i Şerif) dersi okutulmaktadır.

Yedinci sınıftan itibaren dokuzuncu sınıfa kadar okutulan ders kitaplarının adı “Talim ve Terbiye-i Dini” ve “Hadis-i şerif”tir. Talim ve Terbiye-i Dini derslerinde ibadet ve ahlak içeriklidir. Allah’ın sıfatları, Allah’ın kitapları, Kur’an-ı Kerimin faziletleri, iman konuları, fıkıh konuları, nikah, faiz, miras ve kaideleri ile ilgili konular, hukukla ilgili konular okutulmaktadır.

Hadis-i Şerif dersleri hadis ilminin çeşitleri, iman konuları, temizlik, namaz, oruç, zekat, hac, Müslümanların hak ve hukuku, anne-baba hukuku, komşu hakları, kadın hakları, çocuklara şefkat, yemek yeme adabı, su içme adabı, oturma adabı, Allah sevgisi, Peygamber sevgisi, İslam dini yasakları, selamlaşma adabı, Kur’an-ı Kerimi okuma üslubu, doğruluk, hastalara acımak, konuşma üslubu, iyilik ve kötülük, fakirlerin hukuku, insanların birbirlerine acıma duygusu gibi konular okutulmaktadır.

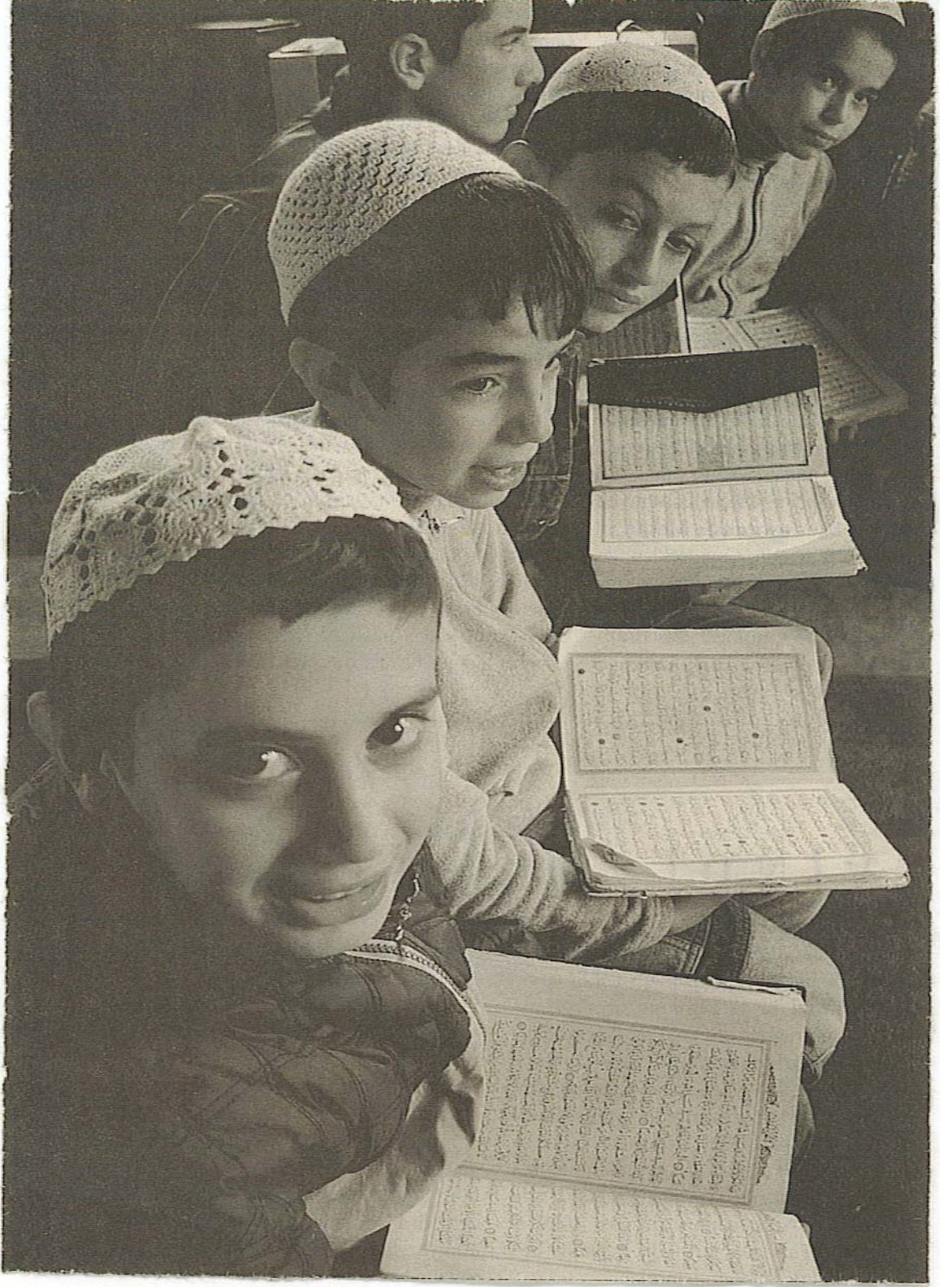
⁹³ Akaid-i Şerif-i Sınıf-i Duvazdahum, s.1-70.

Onuncu ve onbirinci sınıflarda okutulan kitapları “Tefsir-i Şerif” olup, Kur’an-ı Kerimin alma adabı, Kur’an-ı Kerimin okuma adabı, Fâtiha suresi, Bakara suresi ve Kâria suresinden Nâs suresine kadar tercüme ve tefsiri, tevbe, nikahın fazileti ve hükümleri, peygamberlerin hayatı ve mucizelerinin tüm yönleriyle açıklamaktadır.

Onikinci sınıfta okutulan ders kitabının adı “Akaid-i Şerif” olup, tevhid ilminin sıfatları ve farz kılınışı, Hz. İbrahim’in Nemrutla tartışması, Allah’ın birliği ve benzerinin olmaması, Allah’ın Hz. Musa ile konuşması, iman ve İslam konuları, peygamberlerin faziletleri ve taklit gibi konular açıklanmaktadır.⁹⁴

Şüphesiz ders programının başarılı ve verimli bir şekilde uygulanması, öğretmenin bilgi seviyesi ve tecrübesine bağlıdır. Eğer öğretmen öğrencinin seviyesini göz önünde bulundurursa, önceden derse hazırlanmış olarak sınıfa girerse ders konusu kolay öğrenilir ve anlaşılır. Öğretmen öğrencinin anlayacağı dil, metod ve teknikler kullanırsa metottan yararlanırsa öğrencinin üzerinde o kadar etkili olur.

⁹⁴ Nısabı Talimi-i Mekatıbı Mutavasita Lise Vuzarati Talim ve Terbiye-i Afganistan.

Afganistanlı Çocuklar Kur'an-ı Kerim Okurken

2.2. Ders Kitapları

Afganistan’da ortaokul ve liselerde; Kur’an-ı Kerim, Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini), Hadis (Hadis-i Şerif), Tefsir (Tefsir-i Şerif), Akaid (Akaid-i Şerif) dersleri okutulmaktadır. Habibullah döneminde Habibiye Kolejinin kurulmasıyla diğer derslerle birlikte dini içerikli dersler programa girmiş, hatta en çok önem verilen derslerden olmuştur. Çalışmamızda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2002 yılında hazırlanmış, 7. 8. 9. sınıf Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini), 7. 8. 9. sınıf Hadis(Hadis-i Şerif), 10. 11. sınıf Tefsir(Tefsir-i Şerif), 12. sınıf Akaid (Akaid-i Şerif) ders kitapları çeşitli yönleriyle değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Burada öncelikle kitapların kısa biyografik tanıtımı yapılacak, daha sonra da kitapların çeşitli yönleriyle değerlendirilmesi yapılacaktır.

Kitabın adı: Dini Eğitim ve Öğretim 7. Sınıf (Talim ve Terbiye-i Dini Sınıf-1 Haftum)

Hazırlayan : Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri.

Yayın yeri: Milli Eğitim Bakanlığı, Telif ve Tercüme Başkanlığı, Kabil 2002.

Kitabın adı: Dini Eğitim ve Öğretim 8. sınıf (Talim ve Terbiye-i Dini Sınıf-1 Haftum)

Hazırlayan : Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri.

Yayın yeri: Milli Eğitim Bakanlığı, Telif ve Tercüme Başkanlığı, Kabil 2002.

Kitabın adı: Dini Eğitim ve Öğretim 9. sınıf (Talim ve Terbiye-i Dini Sınıf-1 Nuhum)

Hazırlayan : Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri.

Yayın yeri: Milli Eğitim Bakanlığı, Telif ve Tercüme Başkanlığı, Kabil 2002.

Kitabın adı: Hadis 7. sınıf(Hadis-i Şerif Sınıf-ı Haftum)

Hazırlayan : Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri.

Yayın yeri: Milli Eğitim Bakanlığı, Telif ve Tercüme Başkanlığı, Kabil 2002.

Kitabın adı: Hadis 8. sınıf(Hadis-i Şerif Sınıf-ı Haştum)

Hazırlayan : Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri.

Yayın yeri: Milli Eğitim Bakanlığı, Telif ve Tercüme Başkanlığı, Kabil 2002.

Kitabın adı: Hadis 9. sınıf(Hadis-i Şerif Sınıf-ı Nuhum)

Hazırlayan : Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri.

Yayın yeri: Milli Eğitim Bakanlığı, Telif ve Tercüme Başkanlığı, Kabil 2002

Kitabın adı: Tefsir 10. sınıf(Tefsir-i Şerif Sınıf-ı Dahum)

Hazırlayan : Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri.

Yayın yeri: Milli Eğitim Bakanlığı, Telif ve Tercüme Başkanlığı, Kabil 2002.

Kitabın adı: Tefsir 11. sınıf(Tefsir-i Şerif Sınıf-ı Yazdahum)

Hazırlayan : Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri.

Yayın yeri: Milli Eğitim Bakanlığı, Telif ve Tercüme Başkanlığı, Kabil 2002.

Kitabın adı: Akaid 12. sınıf(Akaid-i Şerif Sınıf-ı Duvazdahum)

Hazırlayan : Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri.

Yayın yeri: Milli Eğitim Bakanlığı, Telif ve Tercüme Başkanlığı, Kabil 2002.

Afganistan'da Ortaokul ve Lisede Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini) 7, 8, 9. Sınıf, Hadis (Hadis-i Şerif) 7, 8, 9. Sınıf, Tefsir (Tefsir-i

Şerif) 10, 11. Sınıf ve Akaid (Akaid-i Şerif) 12. Sınıflar için hazırlanan ders kitapları, biçim ve tasarım açısından birbirinin aynısı olduğu için her bir kitap ayrı ayrı değerlendirilmemiştir. Kitaplar sadece içerik açısından birbirinden farklı olduğu için ders kitapları içerikleri itibariyle ayrı ayrı değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bir ders kitabının incelenmesinde de en önemli boyut kitabın içeriğinin incelenmesidir.

2.2.1. Bir Öğretim Materyali Olarak Ders Kitabı

“Ders kitapları, öğretme-öğrenme sürecinde özellikle planlı eğitim uygulamalarında öğrencilerin neler öğreneceğini ve öğretmenlerin ise neler öğreteceğini önemli ölçüde etkileyen bir kaynaktır. Ders kitapları, hem formal hem de informal eğitim etkinliklerine yönelik kararlar üzerinde de önemli etkilere sahiptir. Ders kitaplarını programlarının amaçlarının gerçekleştirilmesinde önemli bir yer ve öneme sahiptir.”⁹⁵

Ders kitabı; belirli bir ders programında öngörülen konuların ele alınıp işlenerek, öğrencilere bilgi, beceri ve alışkanlıklar kazandırmak amacıyla hazırlanmış olan temel bir kaynaktır.⁹⁶ Afganistan’da Ortaokul ve Lisede öğretim materyali olarak genellikle ders kitabı kullanılmaktadır. Şüphesiz bir öğretmenin mesleğinde başarılı olabilmesi için çeşitli kaynaklar, araç-gereç ve yöntemler kullanarak programı zenginleştirmesi gerekir. Ancak Afganistan’da çalışan öğretmen maaşları yetersiz olduğu için farklı kaynaklardan faydalanamamaktadırlar. Milli Eğitim Bakanlığı’na ait herhangi bir kütüphane ve okul dışında bulunan kütüphanelerde yeterli kaynak eser bulunmamaktadır. Bu nedenle yeterli araştırma yapamayan öğretmenler zorunlu olarak ders kitabını tek kaynak olarak kullanmaktadırlar.

Bu nedenle ders kitaplarının eğitim- öğretim etkinliklerindeki yeri ve önemi oldukça fazladır. Kitap hazırlanırken öğrencilerin gelişim özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları göz önünde tutulmalıdır. Kullanılan renkler göze hoş gelmeli, resim, çizgi ve yazı, öğrencilerin yaşlarına uygun olarak hazırlanmalıdır. Afganistan’da Ortaokul ve Lisede takip edilen ders kitapları öğretim programına uygun olarak hazırlanmıştır.

⁹⁵ TERTEMİZ, N. / ERCAN, L./ KAYABAŞI, Y., **Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi**, s. 1.

⁹⁶ Geniş Bilgi İçin Bkz. BUYRUKÇU, R. , **Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)**, s. 161.

Afganistan’da Ortaokul ve Lisede din eğitimi ve öğretimi de en yaygın kullanılan eğitim-öğretim araç-gereci ders kitabıdır. Görüldüğü kadarıyla öğretim programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda yer alan konular, somut örneklerle örneklendirilememiş ve resimlerle dikkat çekici hale getirilememiştir. Farklı kaynaklardan faydalanamayan öğretmenler de bu programı aynen uygulamaktadırlar.

2.2.2. Ders Kitaplarının Biçim ve Tasarım Yönünden İncelenmesi

Afganistan’da Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini), Hadis (Hadis-i Şerif), Tefsir (Tefsir-i Şerif) ve Akaid (Akaid-i Şerif) Kitapları, diğer kitaplar gibi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlattırılıp onaylandıktan sonra Ortaokul ve Lisede okutulmaktadır. Kitaplar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlandığı için biçim ve tasarım itibariyle tek tiptir. Kitapları biçim ve tasarım özellikleri açısından şöyle değerlendirmek mümkündür.

- 1- Kitapların sayfa biçimleri birbirleriyle tutarlılık arz etmektedir.
- 2- Kenar boşlukları birbirleriyle tutarlı değildir. Her sayfanın kenar boşlukları farklı farklıdır.
- 3- Satır aralıklarıyla başlıklar birbiriyle uyum sağlamaktadır.
- 4- Paragraf arası boşluklar satır arası boşluklar ile aynı ölçüdedir.
- 5- Konunun ana fikri metnin başında belirlenmiştir.
- 6- Basit cümleler kullanılmıştır.
- 7- Yazı boyutu uygun seçilmiştir.
- 8- Başlıklarda koyu punto kullanılmıştır.
- 9- Konuyla ilgili resim, şema, grafik vs. türü araçlara yer verilmemiştir.

Ders kitaplarının kenar boşlukları tutarlı olmalıdır. Paragraflar arasındaki boşluklar satır arasındaki boşluklardan daha geniş tutulmalıdır. Bu şekilde metin daha rahat okunur ve sayfa görünümü daha güzel olur. Gerekli yerlerde resim, şema ve grafik gibi araçlar ders kitaplarında yer almalıdır. Kitabın düzenli ve görünüş açısından çekici olması öğrencinin istekle okumasını sağlar.

Ders kitaplarının sayfa sayıları sınıf düzeyine uygundur. Şöyle ki; Dini Eğitim ve Öğretim yedinci sınıf ders kitabının sayfa sayısı 58, sekizinci sınıf ders kitabının sayfa sayısı 78, dokuzuncu sınıf ders kitabının sayfa sayısı 93, Hadis yedinci sınıf ders kitabının sayfa sayısı 62, Hadis sekizinci sınıf ders kitabının sayfa

sayısı 48, Hadis dokuzuncu sınıf ders kitabının sayfa sayısı 85, Tefsir onuncu sınıf ders kitabının sayfa sayısı 121, Tefsir onbirinci sınıf ders kitabının sayfa sayısı 116, Akaid onikinci sınıf ders kitabının sayfa sayısı 70 tir.

Bu kitapların kapakları sayfaların tamamını örtmüş ve aynı boyutta kesilmiştir. Kapak ve kağıt birbirinden ayrılmayacak şekilde iki zımba teliyle birleştirilmiştir. Kitapların kağıtları oldukça kalitesizdir. Kitapların kapakları yıpranmaya müsait karton malzemeden yapılmıştır. Kitap kapakları resimsiz olarak düzenlenmiştir. Ders kitapları kaliteli, beyaz kağıtlara basılmalıdır. Kitabın kapağında sert ve dayanıklı karton malzeme kullanılmalı. Ders kitabı kapakları konuyla ilgili renkli ve orijinal resimlere yer verilmelidir. Böylece öğrencinin ilgisi ders kitaplarına ve konularına çekilmiş olur.

Ders kitaplarının ön kapaklarına, kitabın adı, kullanılacağı sınıf, yayınevinin adı ve yayın tarihi yazılmıştır. Ancak kitabın kapak düzeni ve rengi uygun değildir. Kitabın ön kapağında hazırlayanın adı-soyadı verilmeli, kapak düzeni ve rengi kitabın özelliğine uygun olmalıdır. Yine de tüm kitapların iç kapak ön yüzünde kitabın adı, kullanılacağı sınıf, yayınevinin adı, yayın tarihi ve yayına hazırlayanları tanıtıcı bilgiler yazılmıştır.

Kitapların arka kapaklarında "Afyon Bitkisi" resmi yerleştirilerek üzerine tehlike ve yasak anlamı taşıyan "çarpy" işareti konulmuştur. Böylece gençlere yönelik büyük bir tehlike olduğu ve bu tehlikeden uzak durulması gerektiği mesajı verilmiştir. Afganistan'ın afyon üretiminde dünyanın en önde gelen ülkesi olması, halkın sorumsuzca bu bitkiyi üretmesi ve gün geçtikçe uyuşturucu kullananların sayısında artışın olması gibi hususlar göz önünde bulundurulduğunda gençlerin bu bitkinin zararlarını bilmeleri ve tehlikeden uzaklaşmalarını sağlamak için bu uyarı anlamlıdır ve yerindedir. Kitabın iç kapak arka yüzü bulunmamaktadır.

Kitapların diğer sayfaları önsöz, içindekiler ve ünitelerle son bulmuştur. Sayfa numaraları sayfanın altında orta kısımda bulunmaktadır. Kitabın başından sonuna kadar hiç dipnot kullanılmamıştır.

2.2.3. Ders Kitaplarında Resim, Tablo, Grafik ve Şema Kullanımı

Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini), Hadis (Hadis-i Şerif), Tefsir (Tefsir-i Şerif) ve Akaid (Akaid-i Şerif) ders kitaplarında resim, tablo, grafik

ve şemaya hemen hemen hiç yer verilmemiştir. Sadece kitapların iç kapak ön yüzünün hemen arkasında bir okul resmine yer verilmiş. Ancak resim çok karmaşık ve renklendirilmemiş bir görüntüye sahiptir. Bu haliyle resim, öğrencinin ilgisini yeterince çekmemektedir. Kitaplardaki resmin dersin içeriği ile ilgili olması gerekmektedir. Konuyla ilgili resimlere yer verilmesi dersin daha kolay öğrenilmesine katkı sağlar. “Ders kitaplarında yer alan resimler, sayfadaki metni görsel olarak anlatan birer materyaldir. Örnek olarak bir sayfada metin olarak abdestin alınışı anlatılıyorsa, sayfaya abdestin alınışı ile ilgili bir resim konulabilir veya namazla ilgili konu anlatıldığında namazın kılınışını gösteren bir resim veya grafik kullanılabilir. Din eğitimi ve öğretiminde bazı konular oldukça soyuttur. Öğrencilerin dersi daha iyi anlayabilmeleri için resim gereklidir.”⁹⁷ Yukarıda da belirtildiği üzere, Afganistan’da ders kitaplarında özellikle de dini eğitimi ve öğretim kitaplarında resim, tablo, grafik ve şemaya yer verilmemiştir. İbadet ve Ahlakla ilgili konular tablo veya şemayla anlatılabilir, konuya ilgi arttırılabilirdi. Kanaatimizce kitapların hazırlanmasında resim, şema v.s gibi unsurlardan yararlanılmaması dini kaygılara ve ekonomik nedenlere dayanmaktadır.

3. DİNİ EĞİTİM VE ÖĞRETİM 7. 8. 9. SINIF DERS KİTAPLARININ İÇERİK İNCELEMESİ

Bir ders kitabı incelemenin en önemli boyutu içerik incelemesi oluşturur. Çünkü öğretim programlarının amacına ulaşmasında, kitabın içeriğinin; öğretimin genel, dersin özel amaçlarına ve hedef davranışlara göre oluşturulmasının önemi büyüktür. Biz bu başlık altında Afganistan'da Ortaokul ve Lise kurumlarında okutulan Dini Eğitim ve Öğretimiyle ilgili ders kitaplarını içerik itibariyle analiz etmeye ve zaman zaman da kitap hazırlama ilke ve tekniklerine uygunluğu itibariyle değerlendirmeye çalışacağız. Başka bir ifadeyle yapılanların tespiti yanında yapılması gerekenlere de dikkat çekmeye çalışacağız.

Dini Eğitim ve Öğretim 7.8.9. sınıf (Talim ve Terbiye-i Dini) kitaplarının giriş kısmında Afganistan’ın eğitim tarihinden, kültüründen ve eğitim-öğretime verilen önemden, Talim ve Terbiye-i Dini dersinin amaç ve mahiyetinden

⁹⁷ TOSUN, C./ DOĞAN, R./ KORKMAZ, A., **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi**, s. 42.

bahsedilmektedir. Daha sonra ünite başlık ve alt başlıklarını gösteren içindekiler (fihrist) kısmı yer almaktadır. Kitaplarda konular, üniteler halinde verilmiştir. Ünite adları büyük ve koyu puntolarla yazılmıştır. Üniteler kendi içerisinde alt başlıklar oluşturularak işlenmiştir.

Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini) ders kitaplarında inanç, ibadet ve ahlakla ilgili konulara yer verilmiştir. Kitaplarda işlenen konular birbirinin devamı değil. Çoğu zaman tekrarı şeklinde işlenmiştir. "Halbuki öğretim programları birbirinin tekrarı değil birbirinin devamı olarak düşünülmeli ve düzenlenmelidir."⁹⁸

Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini) ders kitaplarında yer alan inançla ilgili ünite başlıkları: Allah'ın Sıfatları, Allah'ın Kitapları, İman, Allah'ın Varlığının Delilleri şeklinde oluşturulmuştur. Ünitelerin işlenişinde önce kavram tanımları yapılmaktadır. Sonra konunun işlenmesine geçilmektedir.

Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini) ders kitaplarında ibadetle ilgili üniteler: Namaz, Oruç, Hac ve Zekat konularıdır. İbadet konularının anlatımında ağır kavram ve kelimeler kullanılmamıştır. Konuların anlatımında ayet ve hadislerle oldukça sık yer verilmiştir. Zaman zaman da örnek olaylara yer verilmiştir. Ancak örnekler konuyla ilgili ve öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun oluşturulamamıştır. Halbuki kitaplardaki örnekler öğrencinin ilgisine, ihtiyaçlarına, seviyesine ve günlük yaşanan hayattan seçilmelidir. Çünkü, öğrenci ilgi ve ihtiyaç duyduğu şeyi daha kolay öğrenir. Örnekler konunun amacına uygun olmalıdır. Yoksa öğretime bir katkı sağlayamaz. Hatta konunun ve amacın sapmasına neden olabilir. İçerik konuyla ilgili resimlerle zenginleştirilebilir. Örneğin orucun anlatıldığı bölümde bir iftar sofrası veya hac anlatıldığı zaman Müslümanların hac merasiminden orijinal bir görüntü kitaplarda yer alabilir veya CD'lerle zenginleştirilmelidir⁹⁹. Ders kitaplarını incelediğimizde ders içeriklerinin sadece ayet ve hadislerle temellendirilmeye çalışıldığı, resim, şema, grafik vs. kullanımından ısrarla kaçınıldığı görülmüştür.

Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini) ders kitaplarında ahlakla ilgili ünite başlıkları: Nikah, Yemin, Faiz, Kefalet, Yardımlaşma, Saygı ve Sevgi,

⁹⁸ BUYRUKÇU, R., **Ortaokullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimine Genel Bir Yaklaşım**, s. 188.

⁹⁹ Geniş Bilgi İçin Bkz. BİLGİN, B. / SELÇUK, M., **Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri**, s. 98 – 101.

Sabretmek, Affetme ve Komşu Haklarından ibarettir. Konular çok sade ve öğrencilerin anlayabileceği bir dille anlatılmıştır. Faiz konusunda ilk başta faizin tanımı ve anlamı daha sonrada konuyla ilgili ayet, hadis ve tercümesi yapılmıştır. Daha sonrada faizin haram olmasından ve hükümlerinden bahsedilmiştir. Kefalet konusunda ilk olarak tanım yapılmıştır. Daha sonra da konuyla ilgili ayet, hadis ve tercümesi yapılmıştır. Daha sonra da kefaletin rükünleri, çeşitleri ve şartları hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Yardımlaşma, saygı ve sevgi, sabretmek, affetmek ve komşu hakları hakkında da kısa kısa bilgiler verilmiştir. Bu konularla ilgili ayet ve hadis metin ve manaları verilmiştir.

Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini) ders kitaplarında konuların işlenmesinde sık sık ayet ve hadislere yer verilmiş, konu ayet ve hadislerle temellendirilmiştir. Konuyla ilgili ayet ve hadislere yer verilmesi dersin amacına ve öğrenim ilke ve yöntemlerine uygundur. Konuyla ilgili ayetler verildikten sonra hemen arkasından tercümesi yapılmıştır. Meallerdeki kelime ve kavramlar aynen alınmıştır. Kitaplarda kullanılan ayetlerin mealleri güvenilir kaynaklardan alınmıştır. Zaten kullanılan bu tür kaynaklar Talim ve Terbiye Kurulu tarafından tavsiye edilen kitaplardandır.

Afganistan'da ortaokul ve liselerde Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini) ders kitaplarında noktalama işaretlerinin doğru kullanıldığı dikkati çekmektedir. Yoksa yanlış noktalama işaretleri, okuma anlama hatalarına sebep olabilir. Bu nedenle, kitap noktalama kuralları açısından çok önemlidir. Kitaplarda noktalama kurallarının doğru kullanıldığı gözlenmiştir.

Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini) ders kitaplarında tekrarlar oldukça fazladır. Çoğu zaman aynı tür cümleler kullanılmıştır. Bu durum konuları bazen sıkıcı bir hale getirmektedir. Eğer cümleler farklı şekillerde farklı kavramlarla kullanılmış olsaydı konuya bir canlılık kazandırır.

Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini) ders kitaplarındaki bilgilerin doğruluğu, o bilgilerin dayandığı kaynaklara bağlıdır. “Dini Eğitim ve Öğretim ders kitaplarının içeriği incelenirken, içeriği oluşturan bilgi ve diğer malzemenin kaynaklarının sağlam olup olmadığı dikkatle incelenmelidir. Çünkü din ve ahlak alanında çok çeşitli bilgi kaynakları mevcuttur. Din alanında çektiğimiz sıkıntıların temelinde, dinin ve dinlerin asıl kaynaklarına dayanmayan bilgiler

yatmaktadır. Gelenekler ve batıl inançlar, dinin temel kaynaklarıyla karışmış ve doğru bilgilerin bazen ikincil plana düşmelerine neden olmuştur.”¹⁰⁰

Ders kitaplarında, ünitenin sonunda konuyla ilgili değerlendirme sorularına yer verilmiştir. Bu sorular konunun öğrenilip öğrenilmediğini değerlendirmeye yöneliktir. Araştırma inceleme soruları (hazırlık soruları) ile öğrencinin derse motive edilmesi uygun olurdu. Ders kitaplarında hazırlık sorularına yer verilmemiştir. Ünite sonlarında kullanılan soru türü yazılı ve uzun cevaplı sorulardır.

4. HADİS 7. 8. 9. SINIF DERS KİTAPLARININ İÇERİK İNCELEMESİ

Bir ders kitabını incelemede dikkat edilecek en önemli hususlardan biri, ders kitabının içerik kısmıdır. İçerik incelemesiyle ilgili çeşitli anlayışlar ve uygulamalar bulunmaktadır. Biz burada Afganistan'da ortaokul ve lise kurumlarında okutulan Hadis ders kitaplarını içerik itibarıyla analiz etmeye ve kitapların özelliklerini göz önüne alarak incelemeye çalışacağız.

Hadis 7.8.9. sınıf (Hadis-i Şerif) ders kitaplarının giriş kısmı Dini Eğitim ve öğretim 7.8.9. sınıflarla aynıdır. Dolayısıyla, kitapların giriş kısmında Afganistan'ın tarihinden, kültüründen ve eğitim- öğretime verilen önemden, dini derslerin amaç ve mahiyetinden bahsedilmektedir. Daha sonra ünite başlık ve alt başlıklarını gösteren içindekiler kısmı yer almaktadır. Kitaplarda konular, üniteler halinde verilmiştir. Ünite adları büyük ve koyu puntolarla yazılmıştır. Ele alınan ünite kendi içerisinde alt başlıklar oluşturularak işlenmiştir.

Hadis (Hadis-i Şerif) ders kitaplarında ilmiyal bilgilere daha çok yer verilmiştir. Bunlar inanç ve ahlakla ilgili konulardır. Kitaplarda işlenen konular düzenli bir şekilde birbirinin devamı değil, çoğu zaman tekrarı şeklinde işlenmiştir. Halbuki konular düzenli bir şekilde arka arkaya öğrencilerin seviyesine göre onların anlayacağı biçimde ele alınmalıdır.

Hadis (Hadis-i Şerif) ders kitaplarında yer alan ünite başlıkları Hadis İlmi, İlmî Faziletleri, Allah Sevgisi, Peygamber Sevgisi, Kur'an-ı Kerim okumanın faziletleridir. Hadis ilmi konulu ünite ilk başta hadis ilminin tanımı, mevzusu ve

¹⁰⁰ TOSUN, C./ DOĞAN,R./ KORKMAZ, A., **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi**, s. 63.

çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir. Diğer konularda ise ilk başta konularla ilgili hadis ve tercümelerine yer verilmiş. Daha sonra konuların tanımını ardından hadisin ana fikri ve hadiste geçen kavram ve kelimelerin açıklamaları yapılmıştır.

Hadis (Hadis-i Şerif) ders kitaplarında ahlakla ilgili üniteler Anne-Baba Hakları, Müslüman Hakları, Kadın Hakları, Çocuk Sevgisi, Yemek Adabı, Oturma Adabı, Selamlaşma Adabı, Cömertliğin Faziletleri, Dürüstlük ve Doğruluk, Kadında Aranılan Sıfatlar ve Yalancılık konularıdır. Ahlakla ilgili konular öğrencinin ihtiyaç duyduğu ve günlük hayattan seçilmiştir. Anne –baba haklarıyla ilgili üniteye ilk başta Sahih-i Müslim kitabından anne-baba haklarıyla ilgili hadis metni verilmiş sonra hadisin tercümesi yapılmıştır. Daha sonra da hadiste geçen ve anlaşılması zor olan kavram ve kelimelerin anlamı verilmiştir. Sonra konunun özeti verilerek konuyla ilgili ilkeler verilmiştir. Hadisin açıklamasında anne-babaya saygı, onlara karşı görevlerimiz ve onların rızasını kazanmak için hizmet etmemiz anlatılmıştır. Hadisin açıklamasında El- İsrâ sûresinin yirmi üçüncü ayet ve tercümesiyle konuya açıklık getirilmiştir, tekrar Sünen-i Tirmizi kitabından anne-baba haklarıyla ilgili hadis ve tercümesi yapılarak, konu son bulmuştur. Müslüman hakları konusunda ilk olarak Müslüman hakkıyla ilgili hadis ve tercümesi yapılmış, daha sonrada hadiste geçen kavram ve kelimelerin anlamından ve konunun ana fikrinden bahsedilmiştir. Hadisin açıklamasında Müslüman'ın Müslüman'a olan hakkından, bir Müslüman'ın diğer bir Müslüman'a zarar vermemesinden bahsedilmiştir. Diğer ünitelerde de aynı öğeler yer almaktadır. Dolayısıyla diğer ünitelerde aynı şekilde anlatılmış üniteler aynı teknikle hazırlanmıştır.

Hadis (Hadis-i Şerif) ders kitaplarında tüm konularla ilgili hadislerle yer verilmiştir. Konuyla ilgili hadislerle yer verilmesi dersin amacına ve öğrenim ilke ve yöntemlerine uygundur. Konuyla ilgili hadisler verildikten sonra hemen arkasından tercümesi yapılmıştır. Kitaplarda kullanılan hadisler güvenilir ve İslam dünyasında doğru olarak kabul edilen Sahih-i Buhârî, Sahih-i Müslim, Sünen-i Tirmizî gibi kaynak kitaplardan alınmıştır. Konuyla ilgili hadislerde geçen kavram ve kelimelerin açıklamaları uygun ve öğrencilerin anlayabileceği bir şekilde yapılmıştır.

Hadis (Hadis-i Şerif) ders kitaplarında da, Talim ve Terbiye-i Dini ders kitaplarında olduğu gibi noktalama işaretlerinin doğru kullanılmasına rağmen, aynı tür cümlelerin tekrarlanması dikkat çekmektedir.

Afganistan'da ortaokul ve liselerde Hadis (Hadis-i Şerif) ders kitaplarında da ünitenin sonunda konuyla ilgili araştırma sorularına yer verilmiştir. Sorularda konuyla ilgili ayet ve hadislerin ezberlenmesi ve birkaç kavramın anlamı istenmiştir.

5. TEFSİR 10.11. SINIF DERS KİTAPLARININ İÇERİK İNCELEMESİ

Tefsir 10.11. sınıf (Tefsir-i Şerif) kitaplarının giriş kısmı yukarıda anlattığımız kitaplarla aynı olup, kitapların girişinde Afganistan'ın tarihinden kültüründen eğitim ve öğretime verilen önemden, dini derslerin amaç ve mahiyetinden bahsedilmektedir. Kitaplarda konular, üniteler halinde verilmiştir. Ünite adları büyük ve koyu puntolarla yazılmıştır. Üniteler kendi içerisinde alt başlıklar oluşturularak işlenmiştir.

Tefsir (Tefsir-i Şerif) ders kitaplarında bazı sûrelere ve ahlakla ilgili konulara yer verilmiştir. Bu kitaplarda sûrelerin her biri bir ünite olarak yer almakta olup, ele alınan sûreler; Fâtiha, Bakara, Kâria, Mâûn, Kevser, Kâfirun, Nasr, Tebbet, İhlas, Felak ve Nas sûreleridir. Fâtiha Sûresiyle ilgili üniteye ilk önce Fâtiha Sûresinin Kur'an'ın ilk sûresi olduğu için açış yapan, manasına geldiğinden, Mekke'de nazil oluşundan ve yedi ayetten ibaret olduğundan bahsedilmektedir. Daha sonra da Fâtiha Sûresinin bir çok ismi olduğundan ve daha çok kullanılan, yaygın olan isimlerden birkaç tanesinin ismi ve anlamı hakkında bilgi verilmiştir. Bunlar; "Fâtiha", "Hamt", "Ümmü-l Kur'an", "Es- Seb'u'l Mesân'i" ve "Şifah" isimleridir. Akabinde Sûrenin tercüme ve tefsiri ayrı ayrı ayetler şeklinde verilmiştir. Fâtiha Sûresinde, Allah kullarına nasıl soru soracaklarının öğretmesinden, dua etme zamanında Allah'tan yardım isteyeceklerinden, bu sebeple de Fâtiha Sûresinin sonunda denilen Amin kelimesinin sünnet olduğundan ve Amin kelimesinin Allah'ım benim duamı kabul et anlamına gelmesinden bahsedilmektedir. Böylece konu son bulmuştur. Diğer üniteler de de ilk önce sûrelerin nazil oluşundan, sonra birden fazla ismi olan sûrelerin isimleri anlatılmakta, daha sonra sûrelerin tercüme ve tefsiri yapılmaktadır. Bazı ünitelerde de, o üniteye işlenen konuları öğrenciye ahlâkî davranışlar kazandırması için nesihatları ilke ve öneriler şeklinde sunulmaktadır.

Tefsir (Tefsir-i Şerif) ders kitaplarında ahlakla ilgili üniteler İyilik, Kötülük, Sadaka ve Yetim Hakkı v.b. konulardan oluşmaktadır. Konuların anlatımında önce konuyla ilgili ayetler verilerek tercümesi yapılmış, daha sonra anlaşılması zor ve anlam farklılıkları olan kavram ve kelimelerin tahlili ve tefsirine geçilmektedir.

Tefsir (Tefsir-i Şerif) ders kitaplarında işlenen konularla ilgili ayetlere yer verilmiş, konu ayetlerle genel olarak temellendirilmiştir. Konuyla ilgili ayetler verildikten sonra hemen arkasından tercümesi yapılmıştır.

Tefsir (Tefsir-i Şerif) ders kitaplarında, her ünitenin sonunda konuyla ilgili değerlendirme soruları, yer almaktadır. Sorularda bazı ayetlerin tercümeleri ve bazı kavramların anlamı istenmektedir. Genelde sorular değerlendirme sorusu tekniklerine uygun olarak hazırlanmamıştır.

6. AKAİD 12. SINIF DERS KİTABININ İÇERİK İNCELEMESİ

Biz bu başlık altında Afganistan'da ortaokul ve lise kurumlarında okutulan Akaid ders kitabını içerik itibariyle incelemeye zaman zaman da ders kitap hazırlanırken yapılması gerekenlere dikkat çekmeye çalışacağız.

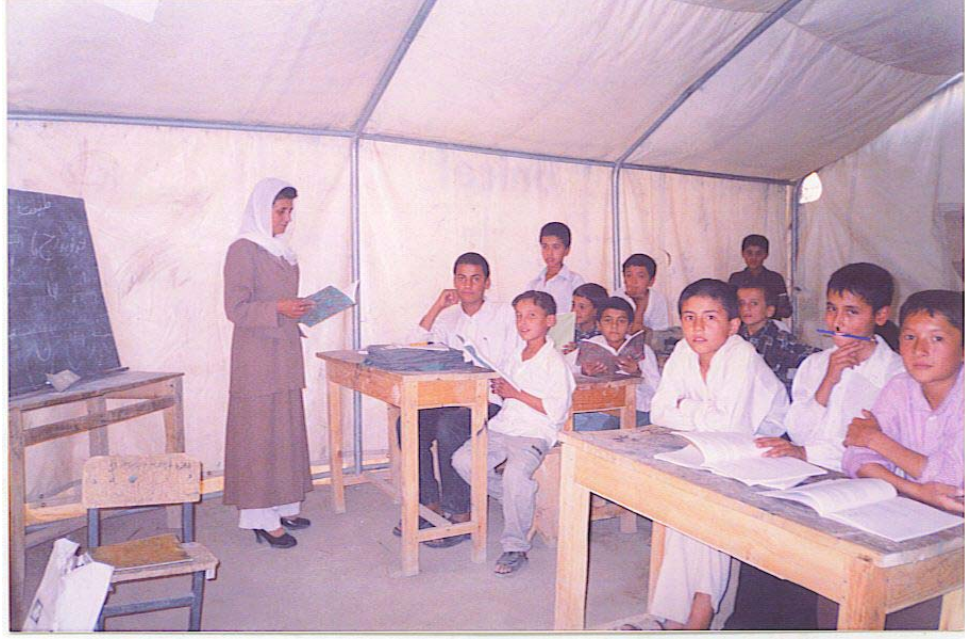
Akaid 12. sınıf (Akaid-i Şerif) kitabının giriş kısmında Afganistan'ın tarihinden, kültüründen ve eğitim-öğretime verilen önemden, akaid dersinin amaç ve mahiyetinden bahsedilmektedir. Daha sonra ünite başlık ve alt başlıklarını gösteren içindekiler kısmı yer almaktadır. Kitaplarda konular, üniteler halinde verilmiştir. Ünite adları büyük ve koyu puntolarla yazılmıştır. Üniteler kendi içerisinde alt başlıklar oluşturularak işlenmiştir.

Akaid (Akaid-i Şerif) ders kitabında inançla ilgili konular işlenmektedir. Kitapta işlenen inançla ilgili konular dini eğitim ve öğretim kitaplarında pek çok kez işlenen konulardır. Halbuki öğretim programları günün şartlarına ve toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanmalıdır. Bu, inancın öğretilmesinde değişiklik yapılması anlamına gelmez. Öğretimin muhtevasının hazırlanmasında ve muhtevanın veriliş biçiminde bazı farklılıklar yapılmasını gerektirir. Akaid (Akaid-i Şerif) ders kitaplarında yer alan ünite başlıkları: Tevhid İlmi ve Sıfatları, Allah'ın Birliğine İman, Hz. Musa ile Allah'ın Konuşması, Hz. Muhammed'in Peygamberliği, Miraç ve İman'dır.

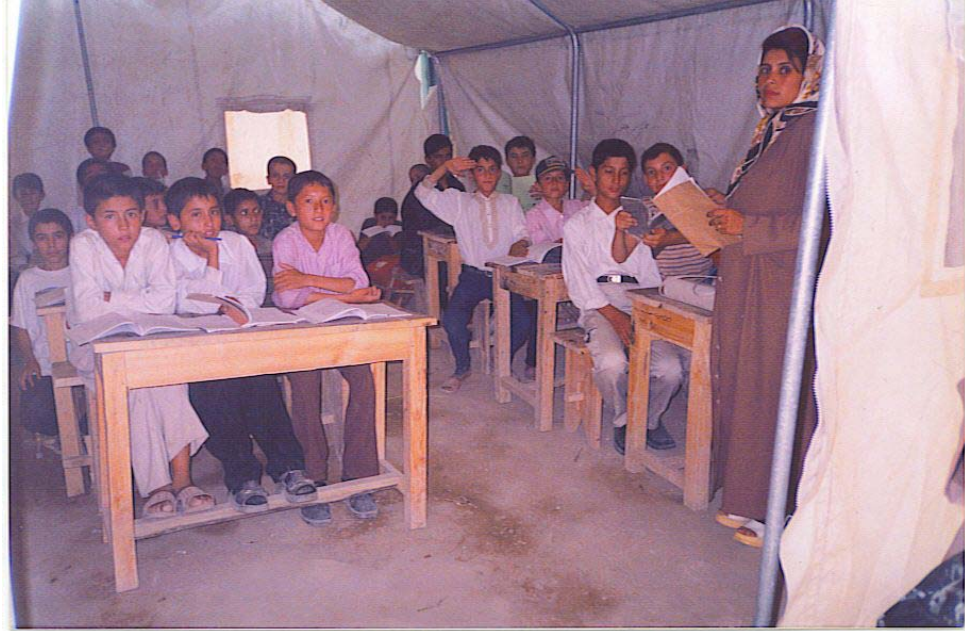
Tevhid ilmi ve sıfatları konulu ünite de Şer-i hükümlerin iki gruba ayrılmasından bahsedilmiştir. Bunlardan birinin "İtikadi ve Asli" hükümler olduğu, itikadi ve asli hükümlerden bahseden ilmede Tevhid ilmi ve sıfatları adının verilmesinden ve buna örnek olarak da Allah'ın var olması, benzerinin olmaması ve bütün sıfatların onda bulunmasından bahsedilmektedir. Diğerinin ise "Ameli ve Ferhi" hükümler olduğu, ameli ve ferhi hükümlerden bahseden ilmede Fıkıh ilmi adının verilmesinden ve buna örnek olarak namaz, oruç, zekat ve hac'ın her Müslüman'a farz kılınışından bahsedilmiştir. Daha sonra tevhid ilminin faziletlerinden, tevhid ilminin Farz kılınışından ve buna delil olarak El-Nehil Sûresinin kırk üçüncü ayeti ve tercümesi yapılarak konuya açıklık getirilmiş, tekrar Hz. Peygamber'in ilimle ilgili bir hadisine ve tercümesine yer verilmiştir. Hadiste geçen ilim kelimesinden maksadın zaruri ve lazımı ilimler olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü, Allah'a ve peygamber'e iman İslam dininin vaciplerinden olup, buda ilmi tevhid olmadan de yerine getirilmiyor. Diğer konularda da ilk başta konular tanımlanmakta akabinde konuyla ilgili ayet verilip, tercümesi yapılmaktadır.

Akaid (Akaid-i Şerif) ders kitabında diğer ders kitaplarında olduğu gibi noktalama işaretleri ve imla kuralları uygun ve doğru kullanılmıştır. Ama kitapta tekrarlara çok fazla yer verilmiş, çoğu zaman aynı tür cümleler kullanılmıştır.

Afganistan'da ortaokul ve liselerde okutulan Akaid (Akaid-i Şerif) ders kitabında her ünitenin sonunda konuyla ilgili değerlendirme sorularına yer verilmektedir. Sorularda hadislerin ezberlenmesi ve ayetlerin tercümesi istenmektedir.

Afganistan'da Ortaokul Sınıflarından Bir Görüntü

Afganistan'da Ortaokul Sınıflarından Bir Görüntü

SONUÇ VE ÖNERİLER

Afganistan stratejik bir coğrafi yapıya sahip olduğundan tarih boyunca çeşitli güçlerin akınına uğramıştır. Dolayısıyla Afganistan çeşitli kültürlerin kaynaştığı bir merkez özelliği taşımaktadır. Fakat bu merkezin en büyük özelliği Türk-Tacik(Fars) medeniyeti ve kültürünün beşiği olmasıdır.

İslam dininin kabulünden sonraki dönemlerde Gazneli, Selçuklu, Timurlu ve Baburlular gibi Türk Devletlerinin idaresi altına giren Afganistan'da bir çok eğitim kurumları kurulmuştur. Söz konusu dönemlerde Afganistan, İslam dünyasının en önemli ilim merkezi konumuna gelmiş ve ilim dünyasının en önde gelen (Farabi, Gazali, İbni Sina gibi) ilim adamlarını yetiştirerek bilim dünyasına takdim etmiştir. Türklerden sonra bu coğrafyalara hakim olan Peştunlar (Afganların)döneminde ilmi yönden bir gerileme yaşanmıştır. Afganistan'ın son Türk Hükümdarı olan Nadir Afşar'ın ölümünden sonra bölgede hakim olan Peştunlar (Afganlar)Afganistan Kraliyetini kurmuş ve coğrafyalarını genişletmek için savaştan savaşa koşarken, bölgede ilmi çalışmalarda aksaklık meydana gelmiştir. 1900'lı yıllarda Amanullah Han ve Mehmud Terzi gibi kişilerin başını çektiği bir modernleşme ve eğitimi sistemleştirme hareketi başlatılmış ise de, hareket muhafazakar din adamları tarafından engellenmiştir.

Zahir Şah döneminde ülkede tam bir monarşinin hakim olması, ülke halkının dünyaya açılmasına, dolayısıyla dünyadaki olup bitenleri takip etmelerine engel teşkil etmiştir. Bu yıllarda bölge ülkeleri arasında her alanda geri kalmış bir ülke konumuna gelen Afganistan'da Davut Han'ın Cumhuriyeti kurmasıyla bazı yeni gelişmeler yaşanmıştır. Ancak bu yıllardan sonra Rus işgalinin yanı sıra ülkede çıkan iç savaşlar ülkeyi yaşanmaz hale getirmiştir. Düzenli bir eğitim sistemine sahip olmayan Afganistan'da okuma-yazma oranı çok düşüktür. Afganistan ekonomik yönden de dünyada en fakir ülkeler arasında yer almaktadır.

Din eğitimi konusunda çok hassas olan Afganistan halkı çocuklarının dini eğitim almaları için, ülkenin en önemli eğitim kurumu durumunda olan medreselere göndermektedir. Ülkenin Milli Eğitim Sisteminde de üzerinde çok önemle durulan konu, çocukların dini alanda gerekli eğitimi almalarını sağlamaktır.

Afganistan'da din eğitimi okullarda ilköğretim birinci sınıftan itibaren verilmektedir. Okullarda verilen Dini Eğitim ve Öğretim derslerinde üzerinde durulan konular daha çok inanç ve ibadetle ilgili konulardır.

Afganistan'da din eğitimi ilköğretimde olduğu gibi ortaokul ve lisede de zorunlu olarak verilmektedir. Ortaokul ve lise de verilen din eğitimi derslerinde de üzerinde durulan konular daha çok inanç, ibadet, âhlâkla ilgili konulardır.

Afganistan'da ortaokul ve lisede ders kitaplarının hazırlanması ve konuların işlenmesinde konuyla ilgili ayet ve hadislerle yer verilmektedir. Eğitim programlarında eksiklikler görülmektedir. Bu eksikliklerin giderilmesi için ders kitapları ve eğitim programlarının yeniden gözden geçirilmesi gerekir. Ortaokul ve lisede Kur'an-ı Kerim, Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini), Hadis (Hadis-i Şerif), Tefsir (Tefsir-i Şerif), Akaid (Akaid-i Şerif) derslerinin pedagojik formasyona sahip branş öğretmenleri tarafından okutulması başarının artmasına daha katkı sağlar.

Afganistan'da ortaokul ve liselerde 7-9. sınıflarda Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini), 7-9. sınıflarda Hadis-i Şerif, 10-11. sınıflarda Tefsir-i Şerif ve 12. sınıfta Akaid-i Şerif dersleri için hazırlanan ders kitapları; şekil ve tasarım açısından aynı özelliklere sahiptir. Bunun için ayrı ayrı değerlendirilmemiştir. Kitaplar sadece içerik açısından birbirinden farklı olduğu için ders kitapları içerikleri itibarıyla ayrı ayrı değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Afganistan'da ortaokul ve liselerde öğretim materyali olarak genellikle ders kitabı kullanılmaktadır. Bu nedenle ders kitaplarının eğitim-öğretim etkinliklerindeki yeri ve önemi oldukça fazladır. Ders kitapları, öğretme-öğrenme sürecinde özellikle planlı eğitim uygulamalarında öğrencilerin neler öğreneceği ve öğretmenlerin ise neler öğreteceğini önemli ölçüde etkileyen bir kaynaktır. Afganistan'daki ders kitapları incelendiğinde okul programlarının amaçlarının gerçekleştirilmesinde ders kitaplarının önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Afganistan'da ortaokul ve liselerde Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini), Hadis-i Şerif, Tefsir-i Şerif ve Akaid-i Şerif kitapları, diğer kitaplar gibi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlattırılıp, onaylandıktan sonra okutulmaktadır. Kitaplar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlandığı için biçim ve tasarım itibarıyla tek tiptir. Afganistan'da ortaokul ve lise ders kitaplarında özellikle

de dini eğitim ve öğretim kitaplarında resim, tablo, grafik ve şemaya yer verilmemiştir. İbadet ve ahlakla ilgili konular tablo veya şemayla anlatılarak konuyla ilgisi artırılabilir. Yaptığımız çalışmada bu eksiklikler tesbit edilmiştir. Kanaatimizce kitapların hazırlanmasında resim, şema vs. gibi unsurlardan yararlanılmaması dini kaygılara ve ekonomik nedenlere dayanmaktadır.

Afganistan'da ortaokul ve liselerde Dini Eğitim ve Öğretim (Talim ve Terbiye-i Dini), Hadis-i Şerif, Tefsir-i Şerif ve Akaid-i Şerif için hazırlanan ders kitaplarında bazı surelere, inanç, ibadet ve ahlakla ilgili konulara yer verilmiştir. Kitaplarda işlenen konular birbirinin devamı değil, çoğu zaman tekrarı şeklinde işlenmiştir. Halbuki konular düzenli bir şekilde arka arkaya öğrencilerin seviyesine göre onların anlayacağı biçimde ele alınmalıdır. Ders kitaplarını incelediğimizde ders içeriklerinin anlatımında ayet ve hadislerle oldukça sık yer verilmesi ve sadece ayet ve hadislerle temellendirilmeye çalışıldığı gözlenmiştir. Yaptığımız incelemeler sonucunda akli ve mantıki izahlara fazla yer verilmediği tesbit edilmiştir. Konuyla ilgili ayet ve hadislerle yer verilmesi dersin amacına ve öğrenim ilke ve yöntemlerine uygundur. Ders kitaplarında noktalama işaretleri ve imla kuralları uygun ve doğru kullanılmıştır. Ama kitaplarda tekrarlara çok fazla yer verilmiş, çoğu zaman aynı tür cümleler kullanılmıştır. Ders kitaplarında, ünitenin sonunda konuyla ilgili değerlendirilme sorularına yer verilmiştir. Bu sorular konunun öğrenilip öğrenilmediğini değerlendirmeye yöneliktir.

Yaptığımız bu çalışmada incelemiş olduğumuz ders kitaplarının konularının pek çoğunun güncel olmadığı tesbit edilmiştir. Halbuki öğretim programları öğrencinin ilgisine, ihtiyaçlarına, seviyesine, günün şartlarına ve toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanmalıdır.

Afganistan'daki ders müfredatını incelediğimiz zaman ortaokul ve liselerdeki müfredatın; öğrencilerin psikolojik gelişim çağlarına uygun olmadığı tesbit edilmiştir. Öğrencilerin gelişim çağları dikkate alınmamış, Eğitim ve öğretimde esas olan basitten zora doğru bir ilerlemedir. Bunun dikkate alınması gerekir.

Yapmış olduğumuz incelemeler sonucunda Afganistan'daki okullarda gelişen teknolojilerden fazla yararlanılmadığı tesbit edildiğinden hareketle günümüz dünyasında teknoloji çok hızlı bir gelişme göstermektedir. Eğitim-öğretim teknolojiden bağımsız düşünülemez. Gelişen teknolojideki ilerlemeler mutlaka

eğitime uygulanmalıdır. Bilgisayar destekli eğitim vs... Din eğitimi ve  ğretiminde de mutlaka farklı eğitim- ğretim metodları ve teknikleri kullanılmalı, eğitim teknolojisinden yararlanılmalıdır. Bunun için de tüm yöntem ve teknikler ile eğitim teknolojileri kullanılmalıdır. İncelememiz sonucunda öğretmenlerin de pedagojik formasyondan yoksun olduğu izlenimine vardık. Öğretmenlerin de gelişen teknolojiyi takip etmeleri ve çağa ayak uydurmaları gerekir. Afganistan'daki pek çok öğretmenin özel alan bilgisi yeterli olmasına rağmen verimli olamadığı tesbit edilmiştir. Ancak bu bilgilerini verimli bir şekilde öğrenciye aktaramamaktadırlar. Bu tıpkı bir mermer taşının tüm özelliklerini bilip onu i leyememek gibi bir şeydir. Bir mermer taşının  ahane bir eser olması için onun çok iyi işlenmesi gerekmektedir. Bu işlemenin eğitim ve öğretimdeki karşılığı pedagojik formasyondur. Öğretmenlerin hizmet-içi eğitime tabi tutulmadıkları da tesbit edilmiştir. Eğitim ve öğretimde çok önemli bir yere sahip olan öğretmenlerin en iyi şekilde yeti tirilmeleri ve gelişen teknolojiye ayak uydurmaları sağlanmalıdır. Elbette ki öğretmenlerin iyi yetiştirilmesi, kitapların iyi hazırlanması eğitim- ğretim de tam verimliliği sağlamaz ama büyük  l de çözüm olur. Devletin de eğitime önem vermesi eğitimi destekleyen projeler üretmesi ekonomik ve sosyal imkanları öğretmenlere ve öğrencilere sağlaması gerekmektedir. İncelememizde Afganistan devlet yönetiminin tam olarak eğitime önem veremediği tespit edildiğinden hareketle bunun pek çok maddi ve manevi sebebi vardır.

Kısaca, Afganistan'da eğitim ve öğretimin başarılı olabilmesi için öncelikle siyasi istikrarın sağlanması, ülkenin ekonomik durumunun düzeltilmesi, eğitim sisteminin bütün unsurlarıyla birlikte yeniden yapılandırılması gerekir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

-ALİABADİ, Ali Rıza, **Vizaret-i Umur-ı Harice-i Afganistan**, İran Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 3.Baskı, Tahran, 1995.

-AMAÇ, A. Muhammed, **Tarihçe-i Muhtasar-ı Talim ve Terbiye-i Cumhuri-i Afganistan**, Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, 2. Baskı, Kabil, 1991.

-ANADOL, Cemal, **Orta Asya Türk Devletleri Tarihi**, Kamer Yayınları, İstanbul, 1996.

-AYCAN, İrfan / SARIÇAM, İbrahim, **Emeviler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.

-AYDIN, M. Zeki, **Din öğretiminde yöntemler**, Nobel Yayınları, Ankara, 2004.

-AZZAM, Abdullah, **Cihad Dünya Gündeminde**, İslamoğlu Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1991.

-BAYRAKLI, Bayraktar, **Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

-BAYUR, Y. Hikmet, **Hindistan Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, C. 3, Ankara, 1987.

-BEG, Rauf, **Adı Afganistan'dı Talibanın Eline Nasıl Düştü?**, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.

-BİLGİN, Beyza, **Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri**, Emel Matbaacılık, Ankara, 1980.

- BİLGİN, Beyza / SELÇUK, Mualla, **Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri**, Gün Yayıncılık, 5. Baskı, Ankara, 2000.

-BUYRUKÇU, Ramazan, **Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

-BUYRUKÇU, Ramazan, **Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)**, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2001.

-DEMİREL, Özcan, **Eğitimde Program Geliştirme**, Pegem A.yayıncılık, 7. Baskı, Ankara, 2004.

-DOĞAN, Süleyman, **Afganistan'da Kim kazandı?**, Marifet Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1995.

-FERUH, S. Mehdi, **Tarihi Siyasi-i Afganistan**, İhsanı Yayınları, Tahran, 1935.

-FİDAN, Nurettin / ERDEM, Münire, **Eğitime Giriş**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1998.

-GUBAR, M. G. Muhammed, **Afganistan Der Mesir-i Tarih**, Meyvent Yayınları, C. 1, Kabil, 2003.

-GÜNGÖR, Erol, **Tarihte Türkler**, Ötüken Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 1999.

-HABİBİ, H, **Tarihi Muhtasar-ı Afganistan**, Danış Yayınları, 3. Baskı, Kabil, 1968.

-HAKKANİ, Hafizullah, **Taliban Az Habı Mulla Ta İmaratı Müminin**, Rahimullah SAFİ (Çev.), Hakikat Yayınları, Kabil, 1998.

-KAMGAR, Cemillulrahman, **Tarihi Muharîf-ı Afganistan**, Meyvent Yayınları, 2. Baskı, Kabil, 2003.

-KATIP, F. Muhammed, **Sirac'üt Tevarih**, Darul Saltane Hurufi Matbaası, Kabil, 1952.

- Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri. Tarafından Hazırlanmış, **Talim ve Terbiye-i Dini-i Sınıf-ı Haftum**, Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı yayınevi, Kabil, 2002.

- Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri Tarafından Hazırlanmış, **Talim ve Terbiye-i Dini-i Sınıf-ı Haştum**, Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı yayınevi, Kabil, 2002.

- Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri Tarafından Hazırlanmış, **Talim ve Terbiye-i Dini-i Sınıf-ı Nohum**, Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı yayınevi, Kabil, 2002.

- Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri Tarafından Hazırlanmış, **Hadis-i Şerif-i Sınıf-ı Haftum**, Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı yayınevi, Kabil, 2002.

- Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri Tarafından Hazırlanmış, **Hadis-i Şerif-i, Sınıf-ı Haştum**, Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı Yayinevi, Kabil, 2002.

- Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri Tarafından Hazırlanmış, **Hadis-i Şerif-i Sınıf-ı Nohum**, Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı Yayinevi, Kabil, 2002.

- Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri Tarafından Hazırlanmış, **Tefsir-i Şerif-i Sınıf-ı Dahum**, Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Kabil, 2002.

- Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri Tarafından Hazırlanmış **Tefsir-i Şerif-i Sınıf-ı Yazdahum**, Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Kabil, 2002.

- Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Başkanlığı, İlmi ve Mesleki Komisyon Üyeleri Tarafından Hazırlanmış, **Akaid-i Şerif-i Sınıf-ı Duvazdahum**, Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Kabil, 2002.

-MUBARIZ, Abdulhamit, **Az Sukuti Saltanat Ta Zuhuri Taliban**, Hamit Nur Yayınları, Peşaver, 1997.

-OSMANOĞLU, Mahmud, **Afganistan Cihadın 10. yılı**, Rehber Yayıncılık, Ankara, 1990.

-ÖCAL, Mustafa /AY, M. Emin, **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme**, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 1994.

-ÖZDEMİR, Saadettin, **Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları**, Tuğra Ofset, Isparta, 2002.

-REŞİT, Ahmed, **Taliban İslam Neft ve Bazi-i Buzurg-ı Cedit**, Sipher Yayınları, Afganistan, 2000.

-SARAY, Mehmet, **Afganistan ve Türkler**, Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1997.

-TANK, Bekir, **Cihadı Kuşanan Topraklar (Nemrut Dağından Hindukuşlara)**, Şura Yayınları, İstanbul, 1990.

-TOSUN, Cemal / DOĞAN, Recai / KORKMAZ, Ayşe, **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi**, Nobel Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2001.

-TOZLU, Necmettin, **Eğitim Felsefesi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997.

-ÜLKEN, H.Ziya, **Eğitim Felsefesi**, Ülken Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001.

Makaleler:

-ANDİCAN, Ahad, “Afganistan ve Türkler”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 60, İstanbul, 1989, s. 10.

-ANDİCAN, Ahad, “Afganistan ve Türkler”, **Türkistan Dergisi**, S. 7, İstanbul, 1989, s. 4-6.

-ATAY, Mehmet, “Avrasya’nın Balkanlar’ı Afganistan’da İç Çatışma Dinamikleri”, **Avrasya Dosyası**, C. 4, S. 3-4, Ankara, 1998, s. 13.

-BAL, Halil, “Afganistan-Türkiye İlişkilerinin Başlıca yönleri”, **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Atlan Matbaacılık, İstanbul, 2002, s. 243-276.

BARLAS, Kiyameddin, “Afgan Kabilelerinin Türklükle Alakaları Abdalılar Eftalitler(Ak- Hunlar)’ın Torunları Mı?”, **Türk Kültürü**, S. 278, Ankara, 1986, s.362-365.

-BARLAS, Kiyameddin, “Afganistan Türkleri’nin Dünyü ve Bugünü”, **Türk Kültürü**, S. 290, Ankara, 1987, s. 325-333.

- BARLAS, Kiyameddin, “Afganistan’ın Siyasi Hayatındaki yeni Dönem: Türk-Tacik-Hazara İttifakından Doğan Hakimiyet”, **Türk Kültürü**, S. 377, Ankara, 1994, s. 513.
- BÖRKLÜ, M. Yılmaz, “Tarihsel Boyutu İçinde Afganistan’daki Gelişmeler ve Türk- Afgan İlişkileri”, **Avrasya Dosyası**, C. 4, S. 3-4, Ankara, 1998, s. 84.
- BUYRUKÇU, Ramazan, “İlköğretimde Din ve Ahlak Öğretimine Genel Bir Bakış”, **Tabula- rasa**, Tuğra Matbaası, Y.1, S. 1, (Ocak- Nisan), Isparta, 2001, s. 163-188.
- BUYRUKÇU, Ramazan, “Ortaokullardaki Dini Eğitim ve Öğretimine Genel Bir Yaklaşım”, **Dini Araştırmalar**, Se-Ba Ofset, C. 2, S. 4, Ankara, 1999, s. 180-184.
- GÜLTEPE, Necati, “Afganistan Mazlum Türklerin Ülkesi” , **Afgan Türkistan’ı**, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 11.
- HAKŞİNAS, Ş. N., “Dasayıs ve Cinayati Rus Der Afganistan”, **Misaki Hun**, S. 9, Peşaver, 1986, s. 52.
- HAMİDİ, Abdulşukur, “Sistemi Talim ve Terbiye Der Devreha-i İbtidaiye Mutavasita Lise”, **İrfan Dergisi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, S. 1, Kabil, 1991, s. 18-30.
- MECİDİ, Abdulgaffar, “Nigahi Be Güzeşte”, **Peyami Belh**, S. 2, Tahran, 1990, s. 38.
- TAFLIOĞLU, Serkan, “İslami Direniş’ten Taliban’a”, **Avrasya Dosyası**, C. 4, S. 3-4, Ankara, 1998, s. 28.
- TAŞKIN, A. M, “Türklüğün Beşiği Olan Afganistan ve Oradaki Türkler”, **Dr. Bay Mirza Hayit Armağanı**, Turan Kültür Vakfı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1999, s. 224-225.

-TERTEMİZ, Neşe / ERCAN, Leyla / KAYABAŞI, Yücel, "Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi", **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu**, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Ankara, 2001, s. 1-20.

-UÇKUN, Ergeş, "Elli Bin Yaşındaki Turan Afganistan Olur mu?", **Afgan Türkistan'ı**, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 49-56.

Diğer

Bildiriler:

-AYDIN, M. Zeki, "Program Geliştirme Açısından Lise Dini Eğitim ve Öğretim Ders Programı", **Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Programları**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Kayseri, 1998, s. 189.

-BİLGÜ, İlhan, "Afganistan", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Güzel Sanatlar Matbaası, C. 1, İstanbul, 1988, s. 404.

-KAYA, Mevlüt, "Eğitimde Program Geliştirme Sürecinde Dini Eğitim ve Öğretim Programının Geliştirilmesi İhtiyacı", **Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim- Öğretiminin Programları**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Kayseri, 1998, s. 227.

-TAVUKÇUOĞLU, Mustafa, "Dini Eğitim ve Öğretim Programının Genel İlkeleri Arasında Görülen Bazı Çelişkiler", **Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim- Öğretiminin Programları**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Kayseri, 1998, s. 158.

-“Afganistan”, **Yeni Rehber Ansiklopedisi**, İhlas Gazetecilik Holding A. Ş. Yayınları, C. 1., İstanbul, 1993, s. 180- 185.

Tezler:

KAMALLUDDİN, Sahailla, **Afganistan'da İlk Öğretim Kurumlarında Eğitim ve Din Eğitimi**, Yayınlanmamış Seminer çalışması, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2003.

İnternet Kaynakları:

-www.sosbil.gazi.edu.tr/edergi/makale.php?Makale=2 (yıl 2004,S.1, Mayıs dönemi)/ BOLAY, S. Hayri, **Eğitim Din ve Değer**, (25.05.2005)

-[www.tika.com/Afganistan'ın Etnik Yapısı](http://www.tika.com/Afganistan'in%20Etnik%20Yapisi), 05.10.2002.

-www.afghansite.com, 05.12. 2002.

-www.armagan.de, 05.12.2002.

Programlar:

-İmaret-ı İslami-i Afganistan Vuzarat-ı Celile-yi Muharîf-ı Riyaset-ı Telif ve Tercüme, **Program Dersi-i Devreyi Mutavasita ve Lise-i Mekatıb-ı Talimat-ı Umumi** Sınıflar-ı (7, 8, 9, 10, 11, 12), Ferhat Matbaası, Mezar-ı Şerif, 1995.

-Nisabı Talimi-i Mekatıbı Mutavasita Vuzarati Talim ve Terbiye-i Afganistan, Kabil, 2003.

-Nisabı Talimi-i Mekatıbı Lise Vuzarati Talim ve Terbiye-i Afganistan, Kabil, 2003.

-Nisabı Talimi-i Sınıf-ı Haftum-i Medaris-i Dini-i Zukur, Merbuti Riyaseti All-i Talimat-i İslami-i Afganistan, Kabil, 2003.

-Nisabı Talimi-i Sınıf-ı Haştum-i Medaris-i Dini-i Zukur, Merbuti Riyaseti All-i Talimat-i İslami-i Afganistan, Kabil, 2003.

-Nisabı Talimi-i Sınıf-ı Nohum-i Medaris-i Dini-i Zukur, Merbuti Riyaseti All-i Talimat-i İslami-i Afganistan, Kabil, 2003.

-Nısbabı Talimi-i Sınıfı Dahum-i Medaris-i Dini-i Zukur, Merbuti Riyaseti Alli-i Talimat-i İslami-i Afganistan, Kabil, 2003.

-Nısbabı Talimi-i Sınıfı Yazdahum-i Medaris-i Dini-i Zukur, Merbuti Riyaseti Alli-i Talimat-i İslami-i Afganistan, Kabil, 2003.

-Nısbabı Talimi-i Sınıfı Duvazdahum-i Medaris-i Dini-i Zukur, Merbuti Riyaseti Alli-i Talimat-i İslami-i Afganistan, Kabil, 2003.

-Nısbabı Talimi-i Sınıf-ı Haftum-i Medaris-i Dini-i Nısvan, Merbuti Riyaseti Alli-i Talimat-i İslami-i Afganistan, Kabil, 2003.

-Nısbabı Talimi-i Sınıf-ı Haştum-i Medaris-i Dini-i Nısvan, Merbuti Riyaseti Alli-i Talimat-i İslami-i Afganistan, Kabil, 2003.

-Nısbabı Talimi-i Sınıf-ı Nohum-i Medaris-i Dini-i Nısvan, Merbuti Riyaseti Alli-i Talimat-i İslami-i Afganistan, Kabil, 2003.

-Nısbabı Talimi-i Sınıf-ı Dahum-i Medaris-i Dini-i Nısvan, Merbuti Riyaseti Alli-i Talimat-i İslami-i Afganistan, Kabil, 2003.

-Nısbabı Talimi-i Sınıf-ı Yazdahum-i Medaris-i Dini-i Nısvan, Merbuti Riyaseti Alli-i Talimat-i İslami-i Afganistan, Kabil, 2003.

-Nısbabı Talimi-i Sınıf-ı Duvazdahum-i Medaris-i Dini-i Nısvan, Merbuti Riyaseti Alli-i Talimat-i İslami-i Afganistan, Kabil, 2003.

Vuzarat-ı Muharır-ı Riyaset-ı Telif ve Tercüme, Plan-ı Talimi-i Mekatıb-ı Talimat-ı Umumi Sunuf-ı (7, 8, 9, 10, 11, 12), Kabil, 2002.

EKLER

EK 1: Afghanistan'da Genel ve Dini Eğitim Yapan Ortaokul ve Liselerin Haftalık Ders Programı

وزارت معارف
ریاست تالیف و ترجمه
پلان تعلیمی مکاتب، تعلیمات عمومی صنوف (۱- ۱۲) سال ۱۳۸۱ شمسی

شماره	مضامین	صنوف											
		دوره اول ابتدائی			دوره دوم ابتدائی			دوره متوسطه			دوره ثانوی		
		۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱	قرآن کریم	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۲	تعالیم و تربیه دینی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۳	حدیث شریف	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۴	تفسیر شریف												
۵	تغذیه												
۶	منطق												
۷	لسان اولی	۱۰	۱۰	۱۰	۷	۷	۷	۴	۴	۴	۴	۴	۴
۸	لسان دومی				۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
۹	لسان خارجی												
۱۰	لسان عربی												
۱۱	حسن خط	۳	۳	۳	۲	۲	۲						
۱۲	ریاضی	۵	۵	۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
۱۳	هندسه				۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
۱۴	مناظرات												
۱۵	سایینس و صحت				۲	۲	۲						
۱۶	فزیک												
۱۷	کیمیا												
۱۸	بیالوژی												
۱۹	جیالوژی												
۲۰	تاریخ				۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
۲۱	جغرافیه				۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
۲۲	اخلاق، معلومات مدنی و اقتصاد												
۲۳	تدبیر منزل برای مکاتب دختران زراعت و حرفه های عملی برای پسران												
۲۴	رسم و کارهای عملی	۲	۲	۲	۲	۲	۲						
۲۵	تربیت بدنی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۲۶	توبیخ												
۲۷	مجموعه	۲۴	۲۴	۲۴	۳۰	۳۰	۳۰	۳۶	۳۶	۳۶	۳۶	۳۶	۳۶

نوٹ: در صنوف دهم، یازدهم و دوازدهم در هفته دو ساعت برای مضامین: فزیک، کیمیا و بیالوژی کارهای لائبرتواری علاوه بر ساعت های نظری شامل این پلان میباشد. والسلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نصاب تعلیمی و مضامین درسی صنف ^{سہم}د **۷** « مدارس تعلیمات اسلامی برای سال

شماره	مضامین	کتاب و تفصیل مفردات پروگرام	در هفته ساعات
۱	قرآن کریم و تجوید	قرائت پنج باره اول و حفظ نصف اخیر باره دوم و تفسیر	۷
۲	فقه	نصف اول قاضی (قسمت عبادات)	۴
۳	عقاید	فقه اکبر	۲
۴	صرف	زنجانی	۲
۵	نحو	نظم مائة عامل و کتاب شمه	۳
۶	آداب اسلامی	نصف اول کتاب تالیف شعورای ثنائی	۳
۷	زبان عربی	کتاب آموزش نصف ۷ و شحاوره	۲
۸	زبان اول	در منطق در زبان در زبان و در منطق زبان	۲
۹	زبان دوم	در منطق در زبان و در منطق زبان	۲
۱۰	ساینس عمومی	مطالب عمده از کتب فزیک، کیمیا و بیولوژی نصف ۷، ۸ و ۹	۳
۱۱	اجتماعیات	" " تاریخ و جغرافیه نصف ۷، ۸ و ۹	۲
۱۲	ریاضی	" " ریاضی و هندسه " (۷، ۸ و ۹)	۳
۱۳	تربیت بدنی	مطابق تعلیمات عمومی	۱
	مجموعه	ساعات درسی در یک هفته	۳۶

قواد شرح فوق جدول مضامین درسی صنف «۸» ترتیب و تدوین گردید با احترام

رئيس عمومى تعليمات اسلامى

نمایند، نسبت به سایر موارد

نمایند، وزارت شهرداریات عالی

نمایده وزارت معارف و اوقاف

(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)

انصاب تعلیمی و مضامین درسی صف ^{ہجتم} ۸ مدارس تعلیمات اسلامی ہوا سال ۱۳۶۲

شماره	مضامین	کتاب و تفصیل مفردات پروگرام	در هفته ساعات	در خط
۱	ترجمه	ترجمه سه پاره اول قرآن کریم و حفظ نصف بارونیم	۶	۹
۲	فقه	نصف اخیر قدوری	۴	
۳	عقاید	ابوالمنتهی	۱۲	
۴	صرف	مراح الارواح	۲	
۵	نحو	هدایه النحو	۲	
۶	آداب اسلامی	نصف اخیر کتاب تالیف شدرای تقافتی	۲	
۷	زبان عربی	کتاب آموزش زبان صنف ۸، و محاوره	۲	
۸	زبان اول	در منطقه دری زبان دری و در پستو زبان پستو	۲	
۹	زبان دوم	در زبان پستو و در پستو زبان دری	۲	
۱۰	سایینس عمومی	مطالب عمده از کتب فزین، کیمیا و بیولوژی صنف ۸،	۳	
۱۱	اجتماعیات	" " " تاریخ و جغرافیه " ۸،	۲	
۱۲	اصول حدیث	مصطلح الحدیث	۲	
۱۳	ریاضی	مطالب عمده ریاضی و هندسه صنف ۸،	۳	
۱۴	تربیت بدنی	مطابق تعلیمات عمومی	۱	
	مجموعه	ساعات درسی در یک هفته	۳۶	۳

قادر شرح فوق جدول مضامین درسی صف هشتم پویش تربیت و تدوین گردید با احترام امین

رئیس عمومی تعلیمات اسلامی

نماینده ستاد محترم

نماینده وزارت تحصیلات عالی

نماینده وزارت ارشاد و اوقاف

« بسم الله الرحمن الرحيم »

نصاب تعلیمی و مضامین درسی صنف « ۹ » مدارس تعلیمات اسلامی برای سال ۱۳۸۲

شماره	مضامین	کتاب و تفصیل مفردات پروگرام	در هفته ساعات	در روز
۱	ترجمه	ترجمه هفت پاره قرآن کریم از پاره ۴ تا دهم	۵	۵
۲	فقه	نصف اول کنز اول	۲	
۳	عقاید	نصف اول کتاب ملا علی قاری	۲	
۴	صرف	سعدیه	۲	
۵	نحو	کافی	۳	۴
۶	حدیث شریف	ربع اول مشکوٰۃ المصابیح	۴	
۷	اصول فقه	اصول المشاشی	۲	
۸	منطق	ایسا غوجی	۲	
۹	بلاغت	تلخیص « بخش معانی » بدیع و بیان	۲	۲
۱۰	عربی	آموزش زبان عربی صنف ۹، و مجاوره	۲	
۱۱	زبان اول	در منطقه دری زبان دری و در پستو زبان پستو مکاتب	۲	
۱۲	زبان دوم	در زبان پستو و در پستو زبان دری	۲	
۱۳	مسابین عمومی	مطالب عمده از کتاب فریب، کیمیا و بولوروی صنف ۹،	۱	۲
۱۴	اجتماعیات	تاریخ و جغرافیه	۲	
۱۵	ریاضی	حساب و هندسه	۲	
۱۶	تربیت بدنی	مطابق تعلیمات عمومی	۱	
	مجموعه	ساعات درسی در یک هفته	۳۶	۵

تقدیر شرح فوق جدول مضامین درسی صنف « ۹ » در تدریس و تدوین تدریس با احترام
 رئیس عمومی تعلیمات اسلامی
 نماینده سیره و کفایت
 نماینده وزارت معارف و اوقاف
 نماینده وزارت ارشاد و اوقاف

« بسم الله الرحمن الرحيم »

نصاب تعلیمی و مضامین درسی صنف « ۱۰ » مدارس تعلیمات اسلامی برای سال ۱۳۸۴

شماره	مضامین	کتاب و تفصیل مفردات پروگرام	حقیقت در ساعات	در خط
۱	تفسیر شریف	از تفسیر صفوة النقا سیر هشت جزء اول	۵	
۲	حدیث شریف	ربع دوم کتاب مشکوٰۃ المصابیح	۳	۲
۳	عقاید	نصف دوم کتاب ملا علی قاری	۲	
۴	فقه	بجعت نکاح و طلاق از کتاب کنز اول	۳	
۵	اصول فقه	نصف اول از کتاب اصول فقه طبع مدارس دینی	۲	
۶	اصول حدیث	کتاب طبع ریاست مدارس دینی	۲	
۷	منطق	میرا یسا غوجی	۲	
۸	بلاغت	مختصر المعانی « فن معانی »	۲	
۹	میراث و فرائض	ضابطه میراث حکم میراث فی الشریعة الاسلامیة	۲	
۱۰	تاریخ التشریع	اول تاریخ التشریع اسلامی تعلیف مدارس دینی	۲	
۱۱	نحو	شرح جامی از قسمت فعل ۱۱ اخیر	۴	
۱۲	زبان اول	مطابق پروگرام مکاتیب تعلیمات عمومی	۲	
۱۳	زبان دوم	" " " "	۲	
۱۴	انگلیسی	کتاب انگلیسی صنف هفتم مکاتیب تعلیمات عمومی	۳	
	مجموعه	ساعات درسی در یک هفته	۳۶	۳۶

توضیح فوق جدول مضامین درسی صنف دهم مدارس دینی ترتیب و تدوین گردیده با احترام

رئیس عمومی تعلیمات اسلامی
 نماینده ستاره مذکور
 نماینده وزارت معارف و اوقاف
 نماینده وزارت ارشاد و اوقاف

۱۳۸۴/۱۰/۲۵

مستند به پروگرام ۸۵

تأیید شده توسط وزارت معارف و اوقاف

تأیید شده توسط وزارت ارشاد و اوقاف

« مجلس اعلیٰ الشریعہ »

نصاب تعلیمی و مضامین درسی صنف یازدهم (۱۱)، مدارس تعلیمات اسلامی

دری سال ۱۳۸۲

ردیف	مضامین	کتاب و تفصیل مفردات پروگرام	درسی هفته	مدخلات
۱	تفسیر شریف	نصف اول تفسیر جلالین شریف	۵	
۲	حدیث شریف	ربع سوم مشکوٰۃ المصابیح	۴	۹
۳	فقه	نصف اول کنز اخیر و بحث معاملات	۴	
۴	اصول فقه	نصف اخیر کتاب اصول فقه تألیف مدرّس دینی	۲	
۵	فرائض رمیّه	کتاب سراجی	۳	
۶	بلاغت	مختصر المعانی فن بدیع	۲	
۷	نحو	شرح جامی از بحث مبنی الی فعل	۴	
۸	تاریخ التشریع	نصف اخیر کتاب تاریخ التشریع اسلامی تألیف مدرّس دینی	۲	
۹	منطق	بدیع المیزان	۲	
۱۰	سیره النبی ﷺ	نصف اول سیره النبی ﷺ تألیف مولانا ارشاد	۲	
۱۱	زبان اول	مطابق پروگرام مکاتیب تعلیمات عمومی	۲	
۱۲	زبان دوم	" " "	۲	
۱۳	انگلیسی	کتاب انگلیسی صنف هفتم مکاتیب تعلیمات عمومی	۲	
۱	مجموعه	ساعات درسی در یک هفته	۳۶	ساعت

قرارداد فوق جدول مضامین درسی صنف یازدهم مدرّس دینی ترتیب و تدوین گردید با احترام

رئیس عمومی تعلیمات اسلامی
 نماینده ستاره مدرسه
 نماینده وزارت تحصیلات عالی
 نماینده وزارت ارشاد و اوقاف

الخارج عبد الحق
 نماینده ستاره مدرسه
 نماینده وزارت تحصیلات عالی
 نماینده وزارت ارشاد و اوقاف

بسم الله الرحمن الرحيم

نصاب تعلیمی و مضامین درسی صنف دوازدهم، ۱۲، مدارس تعلیمات سرکاری

برای سال ۱۳۸۲

شماره	مضامین	کتاب و تفصیل مفردات پروگرام	درسی هفته ساعات	در خط
۱	تفسیر شریف	نصف اخیر تفسیر جلالین شریف	۴	
۲	حدیث شریف	ربع چهارم مشکوٰۃ المصابیح	۴	✓
۳	اصول تفسیر	مباحث فی علوم القرآن	۲	
۴	فقه	کتاب النکاح از هدایہ اول	۴	
۵	اصول فقه	نصف اول نورالافوار	۳	
۶	فوائض ربویات	تشریحیہ	۲	
۷	تاریخ السنوٰی	کتاب تاریخ السنوٰی عموی جاپ مصر	۲	
۸	بلاغت	مختصر المعانی رفیع بیان	۲	
۹	نحو	شرح جامی از اول الی مبنی	۳	
۱۰	منطق	شرح تھذیب	۲	
۱۱	سیرۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم	نصف اخیر سیرۃ النبی ص، تالیف مولانا ارشاد	۲	
۱۲	زبان اول	مطابق پروگرام مکاتب تعلیمات عمومی	۲	
۱۳	زبان دوم	" " " "	۲	
۱۴	انگلیسی	کتاب انگلیسی صنف دہم، مکاتب تعلیمات عمومی	۲	
	مجموعہ	ساعات درسی در یک هفته	۳۶	ساعت

تواریخ شرح فوق جدول مضامین درسی صنف دوازدهم مدارس دینی ترتیب و تدوین گردید با احترام

رئیس مأمور تعلیمات اسلامی
نمایندہ سترو محکمہ
نمایندہ وزارت تعلیمات عالیہ
نمایندہ وزارت ارشاد و اوقاف
رئیس مأمور تعلیمات اسلامی
نمایندہ سترو محکمہ
نمایندہ وزارت تعلیمات عالیہ
نمایندہ وزارت ارشاد و اوقاف

اعصاب تعلیمی صنف "حفتم" حدادین تعلیمات سدری سندھان مرلہ سب عوامی تعلیمات سدری

ردیف	مضامین	توضیحات	حجم صفحات	تاریخ تألیف
۱	قرآن کریم	قرائت چهار بار در روز (۴-۵-۶-۷) و حفظ نصف بقیه سوره یا سوره شریف	۶	
۲	عقاید	فقه اکبر	۳	
۳	فقه	نصف اول نورالایضاح	۴	
۴	صرف	دستورالجمندی	۲	
۵	نحو	شمله	۳	
۶	آداب اسلامی	نصف اول آداب اسلامی تألیف شورای ثقافتی	۳	
۷	شناسائی با قرآن کریم	نصف اول لذت شناسائی با قرآن کریم تألیف ...	۲	
۸	لسان عمومی	آموزش زبان نصف ۷ تألیف ...	۲	
۹	زبان اول	مضامین تعلیمات عمومی	۲	
۱۰	زبان دوم	" "	۲	
۱۱	اجتماعیات	" "	۳	
۱۲	مسابقات عمومی	" "	۲	
۱۳	ریاضی	" "	۲	
۱۴	تدبیر منزل	مضامین تکلیفات عمومی	۱	
	مجموع		۳۴	

پروگرام خدا از جانب تمامین کائنات محرم تصویب و تائید گردید ما را شرم علیکم السلام علیکم

Handwritten signatures and stamps, including a large signature across the top and several smaller ones below, some with dates like 11/11.

بسم الله الرحمن الرحيم

ب. علی صفت "ہستم" ۱۰۸ میں تسلیم سرورجی سسرہ راجہ علی تسلیم سرورجی

(A)

13. 15.

شماره	مفاهیم	توضیحات	تعداد	درجعات
۱	قرآن کریم	قرائت سبع باره (۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲) و حفظ ششم باره اول باره اخیر هم مسالون	۶	
۲	عقاید	نور ظلم	۳	
۳	فضله	نصف اخیر نور الابصاح	۴	
۴	صوف	میزان الصوف	۶	
۵	نحو	شرح مائة عامل	۳	
۶	آداب مدرسی	اصناف اخیر کتاب آداب مدرسی، نصف مدرسی	۲	
۷	مثنوی باقران	نصف اخیر کتاب - شش مثنوی باقران هم نصف مدرسی	۲	
۸	لسان عربی	آموزش زبان صرف، ۸، مدرسی	۲	
۹	زبان اول	مثنوی ادبیات عمومی	۲	
۱۰	زبان دوم	~	۲	
۱۱	اجتماعیات	~	۲	
۱۲	سیاست عمومی	~	۲	
۱۳	ریاضی	~	۲	
۱۴	تدبیر منزل	~	۱	
	مجموعه	~	۱۶	

پروگرام هدا از جانب نهاد مال و محرم تصویب و موردس گزیده بازگذاشته شد. (امام علی علیه السلام)

[illegible]

نصاب تعلیمی صنف «نهم» دروس تعلیمات عمومی و تربیتی و فنی و حرفه‌ای و ریاضی و علوم و ادبیات و تاریخ و جغرافیا و اقتصاد و حقوق و فلسفه و منطق و روانشناسی و پزشکی و هنر و ورزش و سایر دروس

(۱۳۸۳)

ردیف	موضوع	تفصیلات	ساعات	ملاحظات
۱	توجه و تمرین	توجه یک باره اخیر قوانینم باره عمد	۵	
۲	حدیث شریف	ربع اول کتاب ریاض الصالحین	۴	
۳	عقاید	نصف اول کتاب ابوالحسنی	۲	
۴	فقه	نصف اول کنز اول	۳	
۵	صرف	نصف اول زنجانی	۲	
۶	نحو	نصف اول هدایه النحو	۳	
۷	اصول فقه	نصف اول اصول المشائی	۲	
۸	لسان عربی	آموزش زبان صنف ۹، مدرسه	۲	
۹	زبان اول	مطابق تعلیمات عمومی	۳	
۱۰	زبان دوم	" "	۲	
۱۱	اجتماعیات	" "	۲	
۱۲	سائنس عمومی	" "	۳	
۱۳	ریاضی	" "	۳	
۱۴	فقه و اصول	مطابق تعلیمات عمومی	۱	
مجموعه			۳۴	اعت

برگزیده نصاب دروس و تدریس در این مدرسه
 تأیید و تصدیق
 مدیر مدرسه
 معاون آموزشی
 معاون اداری و مالی
 نماینده اولیا و مربیان
 نماینده دانش آموزان

نصاب تعلیمی صنف دہم « مدرسہ اسلامیہ سندھ » مکتبہ اسلامیہ سندھ ۱۳۸۲

نمبر	مضامین	تعداد صفحات	تعداد صفحات
۱	تفسیر شریف	۴	۴
۲	حدیث شریف	۳	۳
۳	عقاید	۳	۳
۴	فقہ	۳	۳
۵	صرف	۲	۲
۶	نحو	۲	۲
۷	تاریخ الشریعہ	۲	۲
۸	فرائض و میوات	۲	۲
۹	بلاغت	۲	۲
۱۰	اصول فقہ	۲	۲
۱۱	اصول حدیث	۲	۲
۱۲	لسان عربی	۲	۲
۱۳	زبان اول	۲	۲
۱۴	زبان دوم	۲	۲
۱۵	انگریزی	۲	۲
	مجموعہ	۳۱	۳۱

بروزگارم خدا را حاجت نما سبکالکرم تصویب و تدوین گردید با احترام علی عبداللہ

نہایت توفیق و کرم

نصاب تعلیمی صنف یازدهم « مدارس تعلیمات سوریہ مسوومہ لوطیہ ریاست بیرونی تعلیمات مسوومہ
برای ۱۳۸۳

شماره	عنوان	تعداد	نصاب
۱	تفسیر	۴	بیچ بارد (از باره ۴-۵-۶-۷-۸) و تفسیر صفوة التفاضل
۲	حدیث شریف	۳	ربع سوم ریاض الصالحین
۳	عقاید	۳	نصف اول عقاید سوریہ تالیف مدرّس دینی
۴	فقه	۳	نصف اول کفر اخیر
۵	منطق	۲	حصه اول منطق الواضح
۶	تاریخ الشریع	۲	نصف اخیر تاریخ الشریع تالیف مدرّس
۷	فرائض و زیارات	۳	نصف اول سراجی
۸	منطق	۲	ایسا غوجی
۹	بلاغت	۲	از تلخیص فن ربیان
۱۰	اصول فقه	۲	نصف اول اصول فقه تالیف مدرّس دینی
۱۱	لسان عربی	۲	آموزش لسان عربی صنف ۱۱، تالیف مدرّس
۱۲	زبان اول	۲	مطابق تعلیمات عمومی
۱۳	زبان دوم	۲	مطابق تعلیمات عمومی
۱۴	انگلیسی	۲	کتاب صنف ۸، مکاتیب
۱۵	سیرت النبی صلی اللہ علیہ وسلم	۲	سیرت النبی صلی اللہ علیہ وسلم

بروزگزارم هذا از جانب انجمن تدوین و تدوین کردید با احترام و تکریم
تأیید تالیف و ترجمه

مدرّس دینی
مدرّس دینی
مدرّس دینی
مدرّس دینی
مدرّس دینی

[illegible]

شماره	مفاهیم	تفصیل	صفحات	حجم
۱	تفسیر قرآن	تفسیر قرآن (۱-۱۰-۱۱-۱۲-۱۳-۱۴-۱۵)	۴	۱
۲	حدیث شریف	ربع اخیر ریاض الصالحین	۳	۲
۳	عقاید	نصف اخیر عقاید اسلامی تألیف د. ا. ا. ا.	۳	۳
۴	فقه	نصف اخیر کنز اخیر	۳	۴
۵	فقه	نصف اخیر فقه الرافعی	۲	۵
۶	توابع (میراث)	نصف اخیر (سراجی)	۳	۶
۷	منطق	میراث (سراجی)	۲	۷
۸	بیاضت	از تلخیص فن (بدیع)	۲	۸
۹	اصول فقه	نصف اخیر اصول فقه تألیف د. ا. ا. ا.	۲	۹
۱۰	اصول فقه	آموزش زبان صنعت ۱۲، تألیف د. ا. ا. ا.	۲	۱۰
۱۱	زبان اول	ادبیات مطابق تعلیمات عمومی	۲	۱۱
۱۲	زبان دوم	ادبیات ادب مطابق تعلیمات عمومی	۲	۱۲
۱۳	انگلیسی	آداب صنعت ۹، انگلیسی مکاتبات عمومی	۲	۱۳
۱۴	اصول تدریس	از تالیفات تربیه معلّم استقاده شد	۲	۱۴
۱۵	روان شناسی عمومی	از تالیفات تربیه معلّم استقاده شد	۲	۱۵
	مجموعه	تکلیف	۳۴	

98

وزارت معارف

ریاست تألیف و ترجمه

تعلیم و تربیه دینی

صنف هفتم

اعضای علمی و مسلکی ریاست تألیف و ترجمه

۱۳۸۱

هیئت تجدید نظر:

سال طبع:

وزارت معارف
ریاست تألیف و ترجمه

تعلیم و تربیه دینی

صنف هشتم

هیئت تجدید نظر: اعضای علمی و مسلکی ریاست تألیف و ترجمه
سال طبع: ۱۳۸۱

وزارت معارف

ریاست تالیف و ترجمه

تعلیم و تربیه دینی

صنف نهم

۱۳۸۱

سال طبع :

وزارت معارف

ریاست تألیف و ترجمه

حدیث شریف

صنف هفتم

هیئت تجدید نظر: اعضای علمی و مسلکی ریاست تألیف و ترجمه
سال طبع: ۱۳۸۱

وزارت معارف

ریاست تألیف و ترجمه

حدیث شریف

صنف هشتم

هیئت تجدید نظر: اعضای علمی و مسلکی ریاست تألیف و ترجمه

۱۳۸۱

سال طبع :

وزارت معارف

ریاست تألیف و ترجمه

حدیث شریف

صنف نهم

اعضای علمی و مسلکی ریاست تألیف و ترجمه

۱۳۸۱

هیئت تجدید نظر:

سال طبع:

وزارت معارف

ریاست تألیف و ترجمه

تفسیر شریف

صنف دهم

هیئت تجدید نظر: اعضای علمی و مسلکی ریاست تألیف و ترجمه
سال طبع: ۱۳۸۱

وزارت معارف
ریاست تألیف و ترجمه

تفسیر شریف

صنف یازدهم

اعضای علمی و مسلکی ریاست تألیف و ترجمه

۱۳۸۱

هیئت تجدید نظر:

سال طبع:

وزارت معارف
ریاست تألیف و ترجمه

عقاید شریف

صنف دوازدهم

اعضای علمی و مسلکی ریاست تألیف و ترجمه

۱۳۸۱

هیئت تجدید نظر:

سال طبع:

EK 11: Afganistan'ın Tarihi ve Coğrafi Yapısı

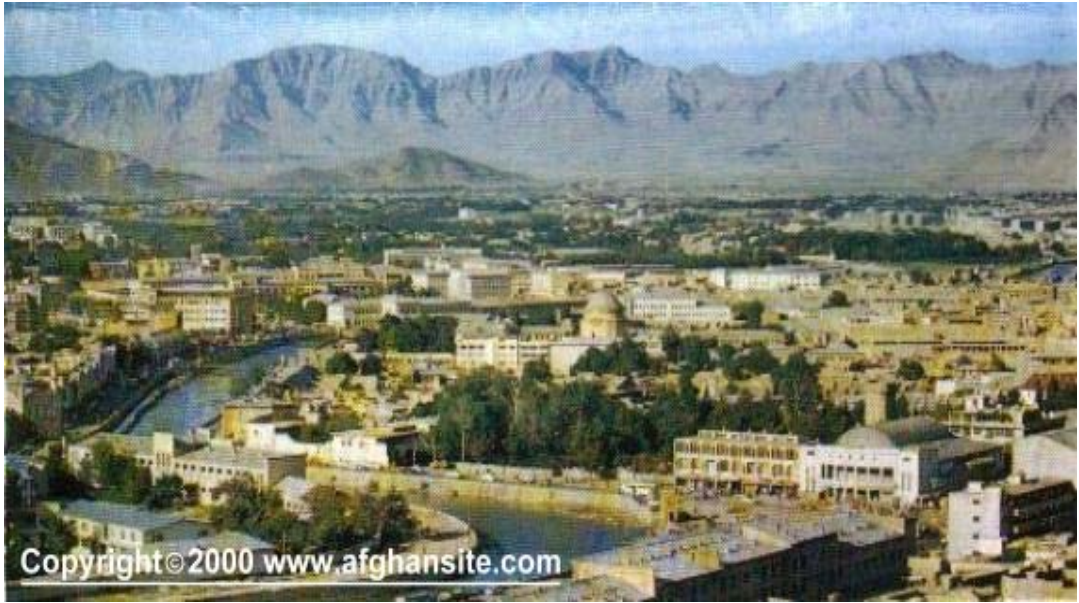

Base 802044 (R00493) 6-93

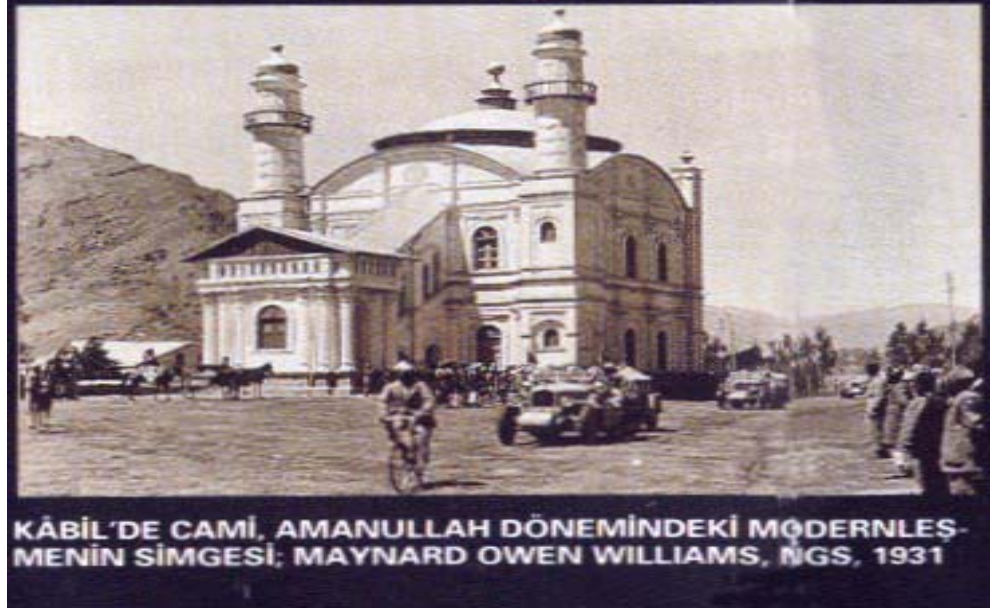

TÜRK İSLAM SANATI.....

(Hz. Ali'nin Türbesi- Mezar-ı Şerif)

Afganistan'ın Başkenti, Kabil'den Bir Görüntü

Tarihi Herat Şehrinin Civar Köylerinden Bir Görüntü

Hilment Vadisinden Bir Görünüm

Pamirden Kervan Geçerken

Güney Afganistan'dan Bir Görüntü

Hindukuş Dağları

EK 12: Afganistan'daki Sosyal Hayat İle İlgili Resimler

Afganistan Türklerinin Geleneksel Oğlak Oyunu

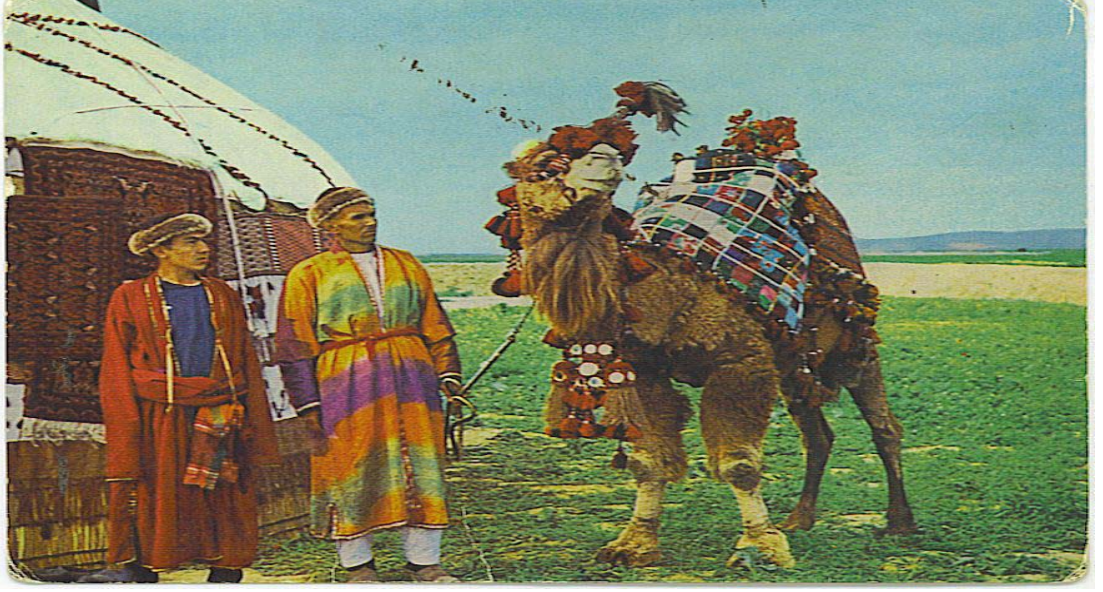
Pehlivanın Oğlağı Kaptığı An

Afganistanlı İki Genç Kız Halı Dokurken

Kuzey Afganistan'daki Bir Halı Pazarı

Afganistan'da Geleneksel Çadırlarından (Üy) Bir Görüntü

Türkiye'deki Afganistanlı Çocuklar, Bir Bayram Kutlamasında

Türkiye'deki Afganistanlı Öğrenciler Bir Nevruz Kutlamasında

Türkiye'de ki Afganistanlı öğrencilerin Nevruz kutlaması

Türkiye'de Kutlanan Nevruz Bayramından Bir Görüntü

Türkiye'de ki Afganistanlı Öğrencilerin Mezuniyet Töreni

EK 13: Afganistan'daki Eğitim-Öğretim

Afganistan'daki Öğretmenlerden Bir Görünüm

Afganistan'daki Öğretmenlerden Bir Görünüm

Afganistan'daki Okullardan Bir Görüntü

Afganistan'da Bir Ortaokul Sınıfı

Afganistan'da Ortaokul Sınıfı

Afganistan'da Bir Ortaokul Sınıfı

Afganistan'da Bir Lise Sınıfı

Afganistan'da Bir Lise Sınıfı

Afganistan'da Bir Lise Sınıfı

Afganistan'da Bir Liseden Görünüm

Afganistan'da Bir Lise Sınıfı

Afganistan'da Bir Lise Sınıfı

Afganistan'da Bir Lise Sınıfı

Afganistan'da Bir Lise Sınıfı

Afganistan'da Bir Lise Sınıfı

Afganistan'da Bir Lise Sınıfı

Afganistan'da Okullardan Bir Görünüm

Afganistan'da Savaş Döneminden Sonra Öğretim Ortamından Bir Görüntü

Afganistan'da Bir Ortaokul Sınıfı

Afganistan'da Bir Ortaokul Sınıfı

Afganistan'da Bir Ortaokul

Afganistan'da Bir Lise Sınıfı

Afganistan'da Bir Lise Sınıfı

Afganistan'da Bir Lise Sınıfı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : Sahailla KAMALLUDDİN

Doğum Yeri : Afganistan Sar-i Pul

Doğum Yılı : 17.02.1979

Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu:

Lise : 1994-1996 Şibirgan Lise-i Hatice-i Cüzicani

Lisans : 1997-2002 Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans : 2002-2005 SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Din
Bilimleri Din Eğitimi Ana Bilim Dalı

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi

1. Farsça	(İleri seviye)
2. Özbekçe	(İleri seviye)
3. Türkçe	(İleri seviye)
4. İngilizce	(orta seviye)
5. Arapça	(orta seviye)

İş Deneyimi:

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar:

Diğer: